Icon Animorum Barclai

IOANNIS BARCLAII

Icon Animorum.

FRANCOFVRTI,
Apud Danielem & Dauidem Aubrios, & Clementem Schleichium.
ANNO M.DC.XXV.

SERENISSIMO
ET POTENTISSIMO
PRINCIPI, LVDOVICO XIII.
FRANCIÆ ET NAVARRÆ
Regi Chariſſimo.

IO. BARCLAIVS,
Felicitatem, Victorias,
Triumphos,

ORTALIVM animos ſeriâ contemplatione deprehendi, Ludouice Rex Chriſtianiſſime, & veluti oculis ſubiici poſſe, ille ſciebat, qui in oraculi modum edidit, vt ſe quiſque cognoſceret. Sed priuatum bonum eſt ad ſuæ vnius mẽtis notitiam peruenire; Plurimorum autem varios genios, impetuſque animorum, curioſa diligentia poſſe diſtinguere, res adeo publicæ vtilitatis, vt nec indignum dixerim munus, quod Tuæ Maieſtatis adoleſcentiæ trade-

retur, hanc mentium morumque picturam; In qua vt potui fideliſſime Naturæ lineamēta ſequutus ſum, & aliquot diſcrimina adumbraui quæ in hominum animis eadem Natura conſtituit, ſiue terrarum vbi oriuntur ſpiritu; ſiue fortunæ in quam naſcuntur, aut peruenium, ſorte; ſiue etiam variarum ætatum diſcrimine, aut illorum affectuum qui pene diuerſi ſingulos agunt. Non indulgeo, Rex, Sereniſſime, intempeſtiuæ & ſuperbæ ſapientiæ, vt his ſcriptis informare adoleſcentiam tuam ſtudeam, & inter diſciplinas quæ iam primam tuæ Maieſtatis ætatem feliciter exercent, non rogatæ ſententiæ ſuffragio audiri. Habes Iuuentutis tuæ Rectores, quos Burrhum & Senecam appellarem, niſi quod in Traianum inciderunt. Habes vtriuſque Parentis ſacratiſſimum genium, ô Rex, illumque præterea qui à Numine eſt, vobis ſuæ Maieſtatis vicariis incubātem. His tu optime indolē tuam credes. Nobis tamen in parendi ſortem genitis ſi templa adornare, & coronas licet aris appendere, cur non & pietati videamur operari, cum ipſos ingenii noſtri cenſus, velut in ſacrum Numinum veſtrorum ærarium, ingenua deuotione conferimus? At quid (inquies) externæ gentis homo diuer-

tis ad

tis ad peregrini Numinis cultus? Nunquam erit (Rex) vt meo Regi domesticus me apud te ducam externum. Tuæ enim fortunæ magnitudo non in Galliarum, adeoque nec terrarum finibus hæret. Transit quoque maria, obtinetq; amicitiæ iure Britannias, quod persæpe est ipso seruorum & ciuium sacramento validius. Fœdus dies, seculoque pudendus, qui parricidio supra omnem atrocitatẽ horribili Inclytum tuum Patrem Orbi ademit tibi fidem tuorum amicorum approbauit certiori experimento quam etiam ipsi vellent. Inter omnes nemo Regum Principumue Serenissimo meo Rege, aut verius defuncto Henrico ingemuit aut syncerius timuit viuenti Ludouico. Neque vero cunctatus est, dum cognito rerum euentu posset perfunctoria & secura pietate se iactare: Sed cum adhuc in tanto rerum articulo extrema timerentur, in hanc vocem ad immortale amicitię exemplum erupit, se tecum communicaturum pericula, venturasq; in sortem Britannias quamcunque ille turbo tuis Galliis fecisset. Nec deinde degenerauit Rex Maximus à suorũ verborum sanctitate, affectu, annisque tibi Pater, & antequam velles frater, communione dignitatis. Hac tanta animorum vtrinq;

mixtura,& Gallica decet in Britanniis vota feruere, & nostra apud vos exaudiri. Et ea mihi publica ratio (nam priuatas tacuerim) nuncupandi Tuæ Maiestati donarii. Ac nunc quidem Iconem Animorum, Rex potentissime, tibi voui; mox quoque Tui Animi & Maiestatis imaginem Posteritati paraturus, cum te ad illa quę Orbis expectat purpura tua digna, maior ætas propulerit, spiransq; in oculis atque ingenio tuo Maximi Patris virtus; qui bello ac pace mirabilis, æmulorum inuidiam vicit, & amicorum fidem. Galliam suam agentibus fatis insanam armis fregit. quid in Cæsaris laudibus maius? Suum deinde in victoria animum, clemētia exarmauit. Nec id potuit Alexander. Tu tanti Patris hæres, tu spes metusq; populorum, iam famam impleuisti quantamcunq; capere tam teneri anni possunt. Dum crescis, dum in vires summis rebus maturas exurgis, Tuæ Maiestati in hæreditatis interim partem laus Parentis, triumphique, & cæteræ dotes erunt, quibus æternitatem emit. Sed & hæc ipsa, licet patria, aliena esse censebis, volesque tuis titulis niti, vbi eosdem poteris per ætatem meruisse. Vale.

ELENCHVS CAPITVM.

CAPVT I.

tentias valentibus. De aliis, qui spontanea eloquentia diffunduntur. De hominibus tardioris lentiorisque prudentiæ. Perfectos demum esse, qui inter hæc duo genera sunt positi. Vtrum sint præstantiores animi, qui literis idonei, an qui administrandis rebus publicis. Delicata ingenia assiduo aut diuturno labori minus apta, quam tarda & depressa.

CAP. XI.

De fortibus animis; Temerariis; Timidis; Superbis; Sordidis; Languidis & recōditis; Hilaribus; & exertis. De inconstantibus ingeniis, & omnia acriter, sed non diu volentibus.

CAP. XII.

De animis Amori obnoxiis. Hos affectus singulorum, temperari, & interdum mutari; à fortuna, & vel splendida vel obscura vitæ conditione.

CAP. XIII.

Diuersos affectus esse, Tyrannorum, & legitimorum Principum; Rursus Regum qui successionis iure, & eorum qui suffragiis ad regnū perueniunt. De Procerum, qui apud Principes gratiosi sunt, ingenio.

CAP. XIV.

De studiis Aulicorum. De diuersis generibus & affectibus egenorum; itemque diuitum.

CAP. XV.

De Magistratibus. De causarum Patronis.

CAP. XVI.

De diuinarum scientiarum peritis; deque Præfectis Religionum.

IOAN-

IOANNIS BARCLAII Icon Animorum.

CAPVT I.

Aetates hominis quatuor, Pueritia, adolescentia, atas virilis & senectus.

VMANI generis, sicuti cæterorum omnium, præcipua in cunabulis custodia est. In arboribus rami nascentes obsequuntur Agricolæ, cuius ductu vel in altum enituntur, vel ad terram proni deflectunt. Ita puerorum animi, parentum, velut obstetricum, manibus fingi possunt, certa, & in sequuturam ætatem mansura imagine. Semina maxime, & veluti fundamenta virtutum, his antiquo præaltoque affectu insinuanda sunt; vt deinde ignorent, natura an pręceptis acceperint, parentibus obnoxio ingenio esse, facilique præcipientibus; intemperantia mendacio, & fraude, velut insolentia prodigiorum exterreri; præcipue vim Numinis venerari, nunc beneficio, nunc vindicta suspiciendam. Et hæc ipsa non atroci aut molesta ratione vrgenda sunt. Nam quæcunque suppliciorum metu colimus, eadem tristi fastidio solemus auersari: & concepta à puero odia, nescio qua horroris consuetudine, ad

senium quoque deducimus. Sed assiduis sermonibus imbuendi sunt, de fastigio, præmiisque virtutum; flagitia cum supercilio ac verecundia apud illos nominanda; quæ omnino nesciant, sæpe puplice, nec iam cum infamia regnare. Tam lenibus rudimentis initiati, oderint vitia, virtutesque tanquam feras aut rigidas non timebunt; & faciles ad hæc prima rectæ disciplinæ initia accedent, parentum magistrorumque auspicio, quorum sententiis, veluti diuinæ mentis oraculis, detinentur imbecilli in illis animi, necdum iudicandi ambitione solicitati; Accedit, quod non emitur promissis adulantium vitiorum haud intacta modo ætas, sed incapax voluptatis. Itaque rem turpem iudicio suorum, & sibi nullis lenociniis commendatam, facillime proscribent. Neque hic pueritiam initiamus ad superstitiosæ, & anxiæ pietatis supplicium, sed ad virilem cautamque virtutem. Nam cum animus hominis ingenerato pondere in praua deflectat, necesse est adhuc faciles ramos in contrarium cogi, vt deinde impetu suo redeuntes medium inter naturam & institutionem teneant.

In hac autem puerorum disciplina, gloriæ quoque stimuli passim infigendi sunt sentientibus animis, vt iam tum suos honores assuescant suspirare, & siue scholis, siue ludis exerciti, eminere æqualibus labore dulcissimo contendant. Præterea cum ætate sensim veluti ex captiuitate deducendi sunt; vt & mitior maiestas parentum sit, & illi non subito aut improuiso libertatis incremento lasciuiant. Suis etiam studiis relinquenda est pueritia, ne videamur Naturam arguere quæ hanc ætatem imbecillam esse iussit, & intempestiua semente sapientiæ nondum præpara-

ratum ingenium corrumpamus. Sit illis innoxia sciuiendi venia, studium literarum magis ad mutationem ludi quam ad fastidium, minusque supplicii e supercilio parentum, quam timoris: fruantur denique adhuc miserantis Naturæ indulgentia, nec ante humanarum mentium supplicia, quam meruerint, tolerent. Nisi forte putamus in leuibus malis esse cum pueri à ludo in totum prohibetur, omnemque strepitum fascium cum illius Stolonis coniuge exhorrent; & sapientiæ quam nondum capiunt acerba documenta, tanquam mimum, aut exhibent aut reuoluunt. Qui sensus est ad miserias acerrimus, in hanc ætatem cadit; dum teneræ mentes nec timorem regere possunt, & peius de incognitis malis iudicant. Ac vt viri quos fortuna ingentibus malis fregit, quam capaces animos habent, totos implent suarum miseriarum contemplatione, atque sensu: sic & in pueris, dum incidit quod miserrime expauescunt, omnis vis timendi dolendique consumitur. Interrogatus qui prædones laqueum minitantes euaserat, quo animo expectauisset mortem, quo, inquit, olim puer flagrum expaui. Sed & illa in pueris perpetui metus acerbitas succum absorbet, quem Natura ad laxandos corporis artus, & incrementa adolescentiæ, exundare voluerat. Non n. suam vim ventriculus habet, euocato ad laborãtis cerebri præsidium igne; neq; pastu lætitiæ diffunditur sanguinis impetus qui omni interpellatione tristitię marcescit. Ita hæc ingenia, inter ægræ custodiæ vincula, vel territis, vel exhaustis virib. sic subsistunt, vt q supra pueros sapuerãt, postea infra dec? virilis pruděrię delirẽt. Equis certe, iuuencisq; in primorũ annorũ libertate incuriosos impetus effundere cõcedimus, ne tũc primum ro-

mum robur enaſcẽs timeat ad vincula accedere. Adeo cæcę mẽtes quod in cæteris animãtibus videmus, in noſtris pignoribus aut negligimus, aut neſcimus. Neque tamẽ in infinita libertate prima hæc ætas dimittenda eſt. Sit illis mediocris terror ſupplicii, ſumma parentum reuerentia, & ſemper quantum ſibi liceat, ignorent. Nam ſi procax eſt alicuius pueritia, nimiaque ferocia exuberat, tunc faceſſant lenitatis iſta præcepta, tumorque, naturæ vitio enaſcens, quem ſæpe parentum lenitas ad vlceris maturitatem fouet, adhuc crudus ac facilis exſecetur.

Hoc modo lepida pueritia ſuæ & parentũ voluptati relinquetur. & poſteaquam expleuerit ſtultitiam innoxiarum cupiditatum, ipſa ætas paulatim ſtudia mutabit, radiceſque virtutum adoleſcent, quas ipſi iam non impetu, ſed iudicio, amabunt. Tunc afferent ad adoleſcentiam, & ad crepuſculum prudentiæ, mentem liberam, placidamque, quæ ad illius lucis pulchritudinem vi ſuæ inſtitutionis obuerſa ſit. Sed vt omnis rectitudo diuerſis vitiis oppugnatur, plus inter ſe quam cum media virtute luctantibus; ita qui acerbos adhuc animos vocãt ad nimiam maturitatem ſtudiorum, non durius oportet accuſari, quam ignaros virium quas Natura eiuſmodi ætati conceſſit. Nam præterquam quod quibuſdam eſt præcox ingenium, & Curiæ capax prætexta Papirii, eſt etiam à Natura illis annis dos ſua atque cenſus; vis ſcilicet capacis faciliſque memoriæ, quæ in pueris ſumma eſt, & quicquid iis temporibus acceperit pertinaci felicitate ſeruatura: ſed creſcentibus ſenſim annis hebeſcit, inſtar roris ad noſtrorum corporum ſalubritatem eximii, qui in feruentibus plagis Ilicibus inhærens, niſi excipitur prima luce, ad ſurgentis

Solis

is radios expirat. Multis ideo sermonibus, mox v-
i historiarum lectione, dum licet ferendus est ille
ipus; vt nec cogitantes pueri bona concipiant,
ide vel cum inuitis adolitura. Linguarum quo-
: varietas, quæ tot vigiliis nobis constat, surgen-
is ad pueritiam infantibus per colloquentium
nmercium pulchre accedet. Hæc scilicet minimi
oris opera, nulliusque iudicii, vbertim exequetur
ætas, neclabori idonea, nec matura iudicio.
od si arescere siuerimus facilem humentemque
noriam, erunt longo laboris fastidio quærenda
em, quæ tunc melius, & absque nausea, habuisse-
:. Nam quid miserius, quam hoc tempus, quod
dentiæ idoneum nobis in virili ætate conceditur,
: breue, nec iam tot scientiis artibusq; sufficiens,
is etiam sæpe cõsumi, quæ vacua pueritia, si eam
oluisses, ita in recessus memoriæ, vt in penariæ
æ latebras condidisset?

Sunt autem in eiusmodi quoque annis quædam
ına crescentium vitiorum, aut futuræ virtutis;
liente iam Natura aptum vnicuique indoli fun-
ıentum. Adhuc Cyrus, qui Persarum Imperium
didit, pastore genitus credebatur, cum in eo emi-
animus, quo deinde toti pene Orienti iugum
osuit. Puer cum parium annorum cœtu ludebat:
: sorte ludendi à iocantibus factus, vere ius re-
n in sodales exercuit; contumaces verberibus
dit, sat superque idonea maiestate. Res ad Astya-
ı delata est, ab eorum parentibus quos Cyrus
oerauerat; Et is iussit Cyrum ad se perduci, qui ad
i tiaræque conspectum non vili aut puerili timo-
marcuit: Regem se aiebat à pueris constitutum,
juod regium esset, egisse. Hinc maiora suspicatus

Astya-

Aſtyages, quam quæ præſens pueri fortuna iubebat; in illius genus, & parentes quæſiuit, & mox ſuum ex filia nepotem agnouit. Cato autem qui à fatali ſibi Vtica nomen traxit, paulo ſupra infantiam erat, cum Legati Latinorum ſuæ genti ius ciuitatis oraturi Romam perueniunt, adeuntque Liuium Druſum Catonis patruum, apud quem ipſe educabatur: Hunc puerum cum Legati per iocum rogaſſent ecquid illos iuuare apud patruum precibus vellet, hæſit immotus, eos etiam acri vultu perſtringens. Et ipſi tantulæ ætatis contumaciam admirati, in experimentum indolis, vlterius blanditias, moxq; minas ingerunt, nec verbum extorquent; tandemque correptum extra altioris triclinii feneſtram, vt in terram proiecturi, aliquandiu verſant: Sed is timere dedignatus peius quoque ſupercilium arctauit. Tanquam in ſeueræ rigiditatis auſpicium, qua ipſe deinde tota vita inhorruit. Errant tamen haud raro qui ex puerorum moribus temere de futurorum affectuum ratione coniiciunt. Nam oportet graue eſſe indicium, & ſupra illius ætatis leuitatem pertinax, quod ſit efficacis argumenti, ad motus ventorum, & flexibilium annorum deprehendendos. Vnum eſt quod vix fallit præſagium; ſcilicet lacrymarum profuſe excidentium facilitas. Qui enim ad primum perculſæ mentis ictum veris gemitibus madent, ſunt illi naturæ melioris, & ad humanitatem amoremq; compoſitæ. Alios videas magnis quidem clamoribus, & ſimulantibus fletum, ſiccos tamen oculos inter parentum minas & verbera tenere: feri iſti plerumque, ſi adoleuerint; aut certe in opacis pectorib. nec teneros affectus, nec iuſtos etiam timores admiſſuri.

In ado-

n adoleſcentiam deinde productos, primamque entutem, ipſe impetus ſanguinis, vireſque iam imis cognoſcentes prorſus immutant, & animũ ipiunt per inconſultæ fiduciȩ ac ſecuritatis æſtus. nc primum idonea deliciis ætas eſt, nec plus de uptatum ſenſu gaudet, quam quod illas audeat pune experiri. In poſterum conſulere ideo ne-unt, quia adhuc crudæ vires non reputant ſe ob-)xias eſſe fortunæ; & præterea lætarum rerum ecies tunc animos ita implent, vt ſeueriori pruden-e, quæ primo aſpectu moleſta eſt, in iis nihil vacet. : tunc quidem, iam non vano aut diſſimulato im-etu, ſua quemque natura in ſtudia abripit, ad quæ otiſſimum factus eſt. Nam quos ad vilia artificia nobilis indoles ducit, ii deſtinatam ſibi artem mõ-rantibus fatis agnoſcunt; tum quibus potior mili-aris diſciplina; tum quos ingenii vigor ſiue Muſis, iue negotiis dicauit: omnis denique ſpecies animo-um in ſuam tribum adoptatur, præeunte Natura; Quæ niſi quendam impetum ac ſuauitatem adiun-geret huic vtilitati laborum quos præſcribit, certe adoleſcẽtia, iuuentuſque, vix ducta ratione, nec du-rum aliquid in ſe audens, pene cum venia erraret.

Verum & in ipſa incutia eorum qui omnino à la-bore ac officio recedunt, plerumque illa vis emicat ad ſe vocantis induſtriæ; veluti herbarum ſemina, per ſaxorum latera quæ naſcentibus obſtant exili ca-cumine enituntur, vt ſaltem ſe oſtendant enecari. Siue enim ignauia adoleſcentes perdiderit, ſiue lu-xus, aut commeſſationum inſana dulcedo, cum ſuis voluptatibus ludiſque laſſati, recedunt interdum ad aliquam laboris ac induſtriȩ ſpeciem, cui perfuncto-rie incumbant, & tãtum ad mutationem voluptatis,

ad eam

ad eam potissimum partem diuertunt, cui diligenter excolendæ, idoneam mentem, geniumque acceperant. Adeo non potest in totum interire fatorum stimulus in certa munera vnumquemque pulsantium.

Vt vero arbores, quæ multo ac valido succo in inutiles ramos exuberant, tandem maturescente illa luxurie felicissimos prouentus alere possunt; ita iuuenis nimio æstu exultantem liberumque animum nactus, aliquando iusta & ad sapientiam sufficiente moderatione residebit. quod si iam ab ipsa adolescẽtia naturam sobriamque vim sortietur, certe languore inutili ante primam senectutem marcebit. Sed hoc maxime est ad indicium futuræ virtutis, si ipse inter cętera studiorum aut affectuum genera aliquid valde volet; id quicquid est nimio ac veluti præcipiti feruore complectens. Nam hæc acris cupiditas saltem ostendit, illum vero, & per hoc laborioso impetu, in sua studia posse ferri; sine qua indole nemo virtutem vere colet, aut gloriæ litabit.

Ceterum quamuis adolescentiæ interdum sint ingrata senectutis consilia, tamen ipsa conscientia sapientiæ nondum in suis annis maturæ, nescio quid de iis altum sentit, qui iam ante experti iuuentutem per eam commeantibus iter ostendunt. Animus autem in hoc ætatis flore prima cupidine laudis ardet, impatiens contumeliarum, non diu eadem consilia probare, aut exequi, facilis; etiam plurimum sibi placet; nec satis amicitias potest eligere, nec postea aduersus succrescens fastidium tueri. Quidquid autem subito mentis acumine inueniri, aut perfici potest, non aptiores in mortalibus habet, quam in illo flexu annos. Vt videatur pueritiæ esse, facta Maiorum, vel dicta, indefessa memoria adipisci; iuuentutis autem, & fa-

& facere noua & loqui; sequentis deinde ætatis se ex vtrisque moderari.

Excipit iuuentutem stata ætas ac virilis, media inter adolescentiæ præcipitia, pondusque senectutis. In hac adeo cum animo corpus viget, vt tunc demum vere hominem esse credideris, datamque in illorum annorum gratiam quantacunque est mortalibus vita. Hic ingens corporum & animorum mutatio, & vt ciborum plerumque ac voluptatum alius tunc delectus, ita mores alii, & in nouum efformatæ cupiditates. Robustus animus, & veluti ab adolescentiæ caligine emissus, primum solet de anteactis erroribus atroci censura iudicare: mirarique se tam improuide potuisse peccare. Illinc statim vtilis pœnitentiæ, & ru nas quas iuuentus fecerat emēdantis, sedulitas. Opum, honorumque præcipuus amor est, & quasi nunquam de vita decessuri, ita auide ad illam subsidium & ornamenta quærunt. Simulare amicitias, suisque desideriis imperare, non alii magis sciunt. Veram quoque fortitudinem habent, castigato impetu, neque extincto, quo ad iram vindictamque adolescentia feruebat. Tunc demum vis integra solersque iudicii, nō incitata torrente iuuentutis, non fessi corporis ægritudine laborans: Cauta illius vitia; ac plerumque nec virtutem sine præmio colunt.

Sed hanc deniq; pulcherrimam vitæ partem senectus; velut aliquo æstu, sensim inundans, sanguini primum, & mox ingenio suum frigus insinuat. Hæc diuersa habitu, affectibus, moribusque priorum annorum virtutes partim auget; partim auertit in vitia Timiditas maxime insidet, & aptam alioqui prudentiæ sedem infestat. Quippe senes hoc pectoris

igne defecti, qui fortitudinem inspirat, nec aliter quam per sua aliorumque pericula in tantum ætatis prouecti, omnia solent nimis anxia cogitatione versare, tam quæ ipsi effugêre, quam quæ alios perdiderunt. Hinc illa vis consilii, atque prudentiæ, quæ maximam senectutis dotẽ facit, sæpissime nimio pauore corrumpitur, dum omnia etiam tuta circumspicit, mauultque interdum malo ocio vulnera tegi, quam in periculum venire medicinæ. Felix ille Cunctator, qui furentem Annibalem vallo castrorum, velut clypeo, à pernicie Italiæ submouerat, ille Fabius pene Imperii Vrbisque assertor, quid abfuit, quin religiosa supra modum timidaque sententia, redeuntem felicitatem à Romanis liminibus arceret? Scipio traiiciendi in Africam consilium impetumque sumpserat. Ita extorquendus erat Annibal, & ad patriæ clades de visceribus Italiæ reuocandus. Tam salubrem optimi ducis mentem, simulque incolumitatem Imperii, pene ille Fabius interuertit, omnia tantæ expeditionis pericula anxie reputans; cum ad naturam sua sponte cunctantem senectus accessisset. Sed hũc in senibus næuum facile suæ virtutes excusant, maximeque coniiciendi futuri sagacitas, quæ in illis edocta per præteriti temporis memoriam, quo minus corporis vinculis obligatur, eo purius omnia & quasi communicato cum syderibus consilio prospectat. Quod vrbibus, quotq; Imperiis hæc sapientia saluti fuerit, quanta etiam priuatis hominibus vtilitas, qui se senum consiliis permiserunt, plena sunt vetustatis monimenta, & quotidiano vsu vnusquisque perdiscimus. Et fortasse hinc senibus illa ingens, & plerumque indefessa loquendi cupiditas, quasi datus à Natura stimulus, ne illi docere grauaren-

ıatentur qui omnium optime possent. Sed pleri-
|ue eorum non satis in hac parte modum tenent,
t quisque se iuuenum illis applicuerit, per suorum
nnorum rerumque gestarum seriem infinita ora-
one euntes; ac quod molestissimum putes, ne vna
uidem & simplici vexatione contenti, quotiescun-
ue in eundem inciderint, rursus pari sermoni aut
ıuenient causam, aut facient. Etiam quo patien-
or aut verecundior erit quem ad illud audiendi
ıpplicium rapuerint, hoc miserius eum plectent.
lec audiri tantum amant: sed vbi consuluntur, aut
:iam sponte monent, sibi fidem haberi, componi-
ue omnia in quem modum præscripserint, nimis
ıterdum pro imperio volunt; vrgentque nolentes:
ıti ab iis se contemptos qui abnuunt regi: Iuuenum
torumque consilia peruicaci fastidio, & veluti de
tiori scena despiciunt. Tu si dignus es, quem ali-
ıando in senectute peccantem iuuentus quæ ven-
ta est excuset, iam mulcebis animos innoxio
udio exultantes, facilisque dicentibus, fronte
ltem ac luminum nutu: quicquid dixerint lætus
cipies. Nam quæ minor reuerentia prouectis
s annis, & patrium cultum merentibus, potest
ıberi, quam vt saltem simulemus probari à no-
s quæ edicunt; facilique, & nihil auferente offi-
ɔ, tantæ venerationis ætatem suo gaudio perfun-
ımus.

Eadem autem rerum humanarum experientia,
ıæ illos per reliquas ætates ad senectutem deduxit,
nulq; eorum exempla quos viderint in egestatem
ɔi, agere solēt ad nimiam domesticæ rei curā. Quis
rat hoc mortalitatis ludibrium, tunc fortunas aui-
ssime expeti, cū nec diu manere, nec iam solicitare

preciosis deliciis effætum corpus possint? Viget hoc tamen in siccis pectoribus malum, labensque Natura, timet scilicet ad inopiam peruenire, à qua non possit iam lassis viribus, & in dies morientibus, vindicari.

Illis vero qui in senectute hæc vitia, velut syrtes effugiunt, nihil est ad omne consortium commodius. Res publicas atque priuatas felicissime regere; despicere malos impetus, ac vincere, qui animos nostros inconsulte diripiunt; & consulere iuuentuti, & parcere; quid ipsi fuerint, quid tunc senserint, nondum immemores: digni denique qui longa senectute sua sapientia fruantur, Orbemque illa veluti expertæ Philosophiæ disciplina componant.

CAPVT II.

Secula pene singula suum genium habere, diuersumque à cæteris. Esse præterea cuilibet regioni proprium spiritum, qui animos indigenarum, in certa studia & mores quodammodo adigat. Hos spiritus inuestigari operæ precium esse.

GRENOVICVM peruetusta Regum Britannicorum domus est, millia IIII. sub Londino, ad Tamesis ripas. Mons imminet Regiæ modico supercilio subiectum oppidum fluuiumq; despiciens. Breuibus tumulis in illum ascenditur; verticemque deinde ingenti ambitu planicies extendit. Forte in eum bene mane conscenderam; & solitudo circum erat, vt nemo interpellare posset cogitationũ ludum

dulcis-

ulcissima libertate errantium. Sed memorabilis a-
ıænitas pene citius animum quam oculos diffudit,
ſpectu, non Britannia tantum, ſed fortaſſe tota Eu-
›pa pulcherrimo. Ingens planicies aliquot ſuſpenſa
›lliculis, rurſus montes in orbem effuſi, neque cito
ıſtigabant oculos, neque illos per immenſum cœ-
ım ſpargebant. Tameſis lætiſſima vbertate in vici-
iam exudat, & ad radices montis redeuntibus in gi-
ım fluctibus inſulam pene molitur. Paſſim toto al-
:o naues, & omnis generis onerariæ; vt proximas
ıidem totas aſpicerem, cæterum longius ſtantes,
t ſub altiori ripa, ex malis antenniſque tanquam
ıdam & brumalem ſyluam cognoſcerem. Nihil il-
plaga viridius. Paſcuorum vtilitas eam frugibus
ſtulit: & vix alibi felicior in gramina terrarum lu-
ries. Priuatorum quoque fundos, de more patrio,
rpetuæ foſſæ, & pleræque in marginibus arbores
piunt. Maxime vias publicas altiſſimæ populi à la-
ibus tuentur, vt de monte deſpicienti perpetua
:ies hortorum videatur, ſaltuumve factorum ad
ıbulationis voluptatem. Præcipua eſt tam varia
iditas, pene in diuerſos colores diſtributa. Nam
æ longius abſunt velut cærula incumbentis cæli
:ies opacat: propiora, denſiore fronde in arborib.
gra ſunt, vel humi tenui herbarum virore nitentia.
d pulcherrimum ſpectaculum prębebat ipſa vrbs,
:er eximias Europæ celebrata, Londinum, innu-
:ris domibus, vix tamen populi ſui capax: Quippe
alteram Tameſis ripam late effuſum eſt, viciniſ-
e annexum oppidis, & pene continua ædificia per
ıatuor millia porrendens. Per hoc ſpatium non
ıuatæ tantum domus; ſed & fana crebro faſtigio
ıinent, & media ciuitas tanquam vmbone, ita

præcipui templi mole diſtincta eſt.

Cum his ego nec prouiſa voluptate diducerer, tandem reuocare animum cæpi, & ſic mecum reputare; quid eſſet quod incogitantem rapuiſſet; vnde illa aſpectus ſic placeret; quæ occulta vis, quæ ratio meam mentem tetigiſſet. Num ipſa vrbs, num fluminis curſus, monteſne, an campi, an imago ſyluarum? Horum omnium nihil vnum; ſed tantarum varietas rerum, & veluti Naturæ ſuas opes explicantis induſtria. Subiit inde cogitatio; nihil eſſe in mortalium rebus ad ſuam pulchritudinem ſic exactum, quod tandem non fatiget contemplantem, niſi ad hunc quem intuebar modum diuerſarum dotium beneficio in aliam aliamque venuſtatem mutetur, ſemperque laſſatos improuiſa nouitate reficiat: Et quoniam ad omnis decoris faſtigium perducendus Orbis erat, nequaquam tantæ artis oblita Natura eſt. Regiones aliquas montibus ſuſtulit, alias in planiciem deduxit; has æſtu torruit; has damnauit ad brumas; reliquas, nec quidem æquali ingenio, temperauit. Fœcunditatem, aut ſqualorem, non modo non vbique, ſed nec in perpetuum impoſuit; olimque felices prouentibus terræ, nunc ſterilibus arenis informes ac vaſtæ ſunt; & quæ quondam crudo aere horrebant, non tantum iam in fruges, ſed & in voluptatum inſtrumenta luxuriant. Adeo eſt ex totius Orbis pulchritudine illius partes in multiplices habitus vultuſque tranſire. Neque Aſtra, licet certis itineribus ſemper curſum tenentia, aeri motus eoſdem, & effectus ſolent infundere: Ideoq; quamuis iiſdem ſpatiis omnes anni in orbem excurrant, nullus tamen in totum aut eum imitatur qui præceſſit, aut exemplum eſt ſequuturo.

Sed

Sed ille cuius gratia cęterarum rerum ornatus initus est, ille ad diuinitatis memoriam specimenue homo compositus, præcipue nascitur in huius arietatis venustatem. Nam non modo diuersos in orporibus habitus sortiti mortales sunt; sed & aniios adeo multis simul rebus idoneos, vt nulla pitura pluribus coloribus possit, aut lineis, delectare ituentes, quam quas in hominibus fata duxerunt. Quæ virtutum aut vitiorum series, quæ artium subnitas, quodue calliditatis ingenium, non est in hoc pientiæ penetrali à Natura reconditum? Nulla taen quam magis admirere diuersitas, quam in liertatem homines nasci (qui enim aliter se regere ossent, laudemque, vel cum pœna infamiam ex sceptis studiis mereri?) simulque seruire; ad quosm scilicet affectus, ac viuendi pene normam suæ ole vel temporum sorte adacti. Nam omnia sæla geentium habent, qui mortalium animos in rta studia solet inflectere. Quædam ætates præue armis exercitæ; mox omnia in quietem comosita; tum Regnorum, tum Rerum publicarum populis amor; nunc veluti in barbariem homines sci; deinde faciliotibus animis mansuescere, & ost sæcula aliquot ad stipatum prima caligine ingeum redire. Ita sæpius Orbis cultis hominum mobus enituit; subsidensque deinde industria, velut adam nube, subducta est. Florentibus Græciæ res, quid ad humanitatem, aut astum, illis gentibus efuisse existimes? Artificiorum tanta vis, vt in auro, el saxis siue hominum, siue peducum formas, pene iam animarent. ea eloquentia, ac in Poetis suaitas, vt illam sibi sumeret Romana ambitio, quam nitaretur, non vinceret. Inde in alias terras con-

cedente fortuna, nulli ipsis Græcis dolentius ad Maiorum memoriam suspirabant, à quorum ingeniis exciderant. Sed Romani Imperii vices, & quæ inde propius ad nos ætates sunt, multo certius illos mutabiles sæculorum genios prodent. Sub Augusto composita Roma omnis humanitatis cultu suam magnitudinem ornauit; ac inter cætera velut ad fastigium Latinæ venustatis prouecta est. Nihil vetat ab exiguis quoque rebus magna colligere. Vnde tunc Poetarum examen felicissimis numeris ludentium, nisi à quodam spiritu tum mentes agente, qui neque labores Poetarum in Italia ante afflauerat, & paulo post in idem studium incumbentes destituit? A Nerone in Traianum, pauci anni multos quoque Poetas habuerunt; ingensq; tunc numerus in Rhetorum arena sudantium: in quibus iam labentis linguæ indicia, & pro natiui decoris, qui perierat, pompa, tumor obscurus, & ad sapientiæ specimen subornatæ sententiæ. Eadem tempestate sub Nerone, excussa pax, qua Orbis Romanorum in quietem componebatur; & mox turbo vbique, & in omnium animis bellum, à Gallia, Germaniaque, ad vltima Orientis sensim infusum, quid erat nisi arcana vis, quod propemodum fatum appellem, ad certas & destinatas vices corda mortalium propellens? Quæ secuta est ætas, iam quidem plurimum exciderat de antiqua venustate dicendi; & quod milites omnia possent, mores quoque ad feritatem recedebant. Tamen humanitas cum illis malis luctata est: donec externæ gentes in Imperium inuaserunt; & quod luctuosissimum fuit, extincta scientia vix sui memoriam reliquit. Nati sub hæc tempora homines velut ad barbariem facti, nō illam quidem feram, sed quæ obtu-

btuſa ingenia triſti nocte ſpiſſabat. Ac tunc pleriq; laiorum, quorum ſcriptis vel præcepta vetuſtatis, el geſta inerant, omiſſis per incuriam libris, ſecuna & peiori morte oppreſſi ſunt. Artificiorum quoue alia rudioribus præceptis procurata; alia in toım perierunt. Nec multo poſt rurſus hominibus cientiæ amor increuit: Sed in illorum ſeculorum inelicitatem damnati, non quam optare tam inuenie ſcientiam poterant: ſi ſcientiam appellamus antiuarum noticiam rerum, & acumen, non in ſcholaım modo argutiis, ſed altius ac nobilius ſpirans, deique eruditionem eiuſmodi, qualem veteres in ſui :culi literatis coluerant.

Erat tamen ſcientiæ quoddam genus, animis & emporibus illis aptum; Philoſophiam, reſque diuiıas, immenſo diſputādi ſtudio aut euoluere, aut miırius impedire; tum in Iure reſponſa Prudentum, mperatorumq; reſcripta, vel quæ Pontificibus plauerunt, inſanis & inconditis voluminibus ad æterıos diſcentium labores augere: Pluribus vero hæc atio tunc ſcribendi, vt quodcunque argumentum ibi ſumerent, priorum authorum de eadem re vera atque ſententias, tanquam ſua lectoribus darent. ic vnius ſæpe error cæteris lubricum fuit quo tenere laberentur; viciſſimque de vnius recta ſenteniа mutuam ſapientiam multi ſumebāt. Etiam quoſ:unq; titulos libris ſuis facerent, ad vniuerſa digredi unc decorum. Quæ illa tempeſtate hiſtoriæ à conlito Orbe non exorſæ? Quæ pars rerum humanaum à rudibus ingeniis, quotieſcunque ſcriberent, elut in chaos non coacta? Ac vt ſcias illos homines ıon defuiſſe Naturæ, ſed illam tunc anguſtam, & ropemodum ægram, certe nō parcebant laboribus,

nec deerant in illis indicia syncerae prudentiae, vbi eas scientiarum partes obibant, quas tunc solas illi seculo fortuna indulserat. Hoc erat, in Philosophis quaedam arguta disputandi ratio; in Iurisperitis autem quid legibus caueretur potius nosco, quam formularum vim, causasque sanctionum, aut aetates distinguere.

Isto denique seculo haec ex hominum animis caligo euanuit, iam ad omnis generis astum lucemque compositis. Nam tantae mutationis indicium in literis tantum & scholis existit. Regnorum, & rerum publicarũ momenta multo callidius procurata; bella ingeniosius aut illata, aut repulsa: & in multorum artificiorum culturam tanta felicitas, vt quicquid inuenustum ac rude est, id vel dignum esse, vel natum incultis maiorum moribus, cum fastu iactemus. Nec aliunde tanta mutatio quam veluti ab istius aetatis indole: cuius praestentia vbi post definita tempora expirarit, tradet Orbem alteri, ac quod timeri potest, rudiori genio; fortasse & ipsa post aliquot deinde annorum spatium reditura. Ita seculorum aetatumque discrimina, non melius ex syderum motu, quam ex humani generis in varia ingenia ac studia deflexione, distinxeris.

Sed alius praeterea impetus animos rapere solet, certisque affectibus addicere: ille nimirum spiritus, qui singulis regionibus proprius, nascentibus hominibus patriae habitum, & cupiditates statim ingenerat. Nam vt iidem cibi pro condientium arte saporẽ quidam mutant, ceterum interna vis alendi aut nocendi nullis blandimentis in totũ corrumpitur; ita in omni gente per aestus succedentium seculorum mores animosque mutantium, haeret quaedam vis in-

concus-

concussa, quam hominibus pro conditione terrarum in quibus nasci contigerit, sua fata diuiserunt. Hinc illa ab antiquo vitia, & patriæ sorte durantia, quæ totas in hostoriis gentes aut commendant, aut notant; vt istic naturalis leuitas populos agat, turbidisque incerta consiliis; illic pingues grauesque animi tristi superbia, tanquam specie arcanæ sapientiæ, ferociant. Illi sitim non tolerent; alii in mutationem, nec prouisa consilia, temporariis ingeniis incumbãt: apud cæteros placari non possit vltionis ingenium; Rursus virtutum æternitas, velut hæreditatis iure sancita: in quibusdam simplex fides, in aliis acumen animorum, in pluribus fortitudo.

Et quoniam nihil vtilius, quam ex genio variarum gentium sic animum instruere, vt diuersus sit cum diuersis, cognoscatq; quid à quaque expectandum, aut timendum; operæ precium erit aliquot populorum præcipuos mores in conspectum ita dare, vt ex communi multorum hominum indole, priuatam in singulis deprehendas. Nec inuenietur, opinor, iam superstitiosus amator sui ortus, cui graue sit in recensione patriæ suæ, etiam vitia nominari. Si enim neminem Natura mortalium tam conditis moribus finxit, in quo non aliquid desideres, velut vltimam artificis manum; cuius supercilii esset totas Prouincias publico fato velle eripere, & indignari se vbi peccatur, id est inter homines, natum esse? Facessat in omnibus suæ gentis præceps fauor, simulque cæterarum auersatrix inuidia. Et nostra vitia fideliter agnoscamus, & virtutes in aliis nos delectent.

Igitur sequestro animo iniecturi contemplationem in indolem Populorum primum Orbem velut è specula despiciamus, & quales siue incolas, siue domi-

dominos hac tempestate sortitus sit. Asiæ, Africæque, sub barbaris imperiis casus, & Græcorum Thracumque calamitas, præcipua humanitatis commercia in vltimam Europam coegit; vt tot cladibus à barbaris domiti, & veluti feliciori parte execti, nostras vires possemus recognoscere, aut timere alienas. Nos vero ad malorum omnium sensus pestifero sopore torpentes, nec diuinam vim horruimus, ac ne in barbararum quidem gentium minas tot Prouinciarum quæ restabant valiturum citauimus robur. Etiam omni discordiarum genere lacerauimus nostras opes, indigno prorsus facinore; vt quod vni corpori vix sat erat, bellis odiisque in diuersa discederet. Tandem siue expirantibus tot motuum flammis, siue per malam requiem peiora concipientibus, posita pene vbique arma miscent hodie mutuis consortiis populos, qui vt ingeniis, linguisque diuersi, ita nec vna arte possunt esse tractabiles. Hi sunt Galli, Britannique, Itali, & Hispani, & quos iam immensa Germania suo nomine occupauit. Pannonum quoque reliquiæ, & quod de Illyrico & Dalmatia nobis superest: tum illi Sarmatæ, atque Scythæ, quos Polonos, Moscosque appellamus: Cimbri etiam, & quicquid sub Danico aut Sueuico sceptro cõponitur. Nec adeo proh dolor! à Turcis recessimus, vt pigeat mores illorum, viuendique consuetudinem, cognoscere.

In istorum populorum moribus licet vtilissima contemplatione versari, & Naturæ diuitias numerare, quæ tot habitus, mentiumque variarum impetus, vna membrorum similitudine obtexit. Cæteras vero plagas eadem diligentia scrutari, minus fuerit ad consortii vsum, quam ad curiosam voluptatem.

:m.Nam Africam qui hodie præter mercatores ad-
ınt,in ipſis littoribus, aut ſi forte nonnihil vlterius
fluminum oſtiis in regionem inuehuntur,cum in-
)lis ſubita, nec ad amicitiam valida pacta iungen-
:s ? Perſas autem à nobis non ſuperſtitionis magis
npietas, quam ingens terrarum cœlique diuor-
um diſcreuit.India pari modo à mercatoribus tan-
ım nautiſque luſtrata; ſi Luſitanos excipias ibi per-
nacius inhærentes. Sinneſes autem cum exteris
ɔnſortium vltro refugiunt. Nec vllus ex homini-
ıs noſtris curat cum Tartarorum fœda, & vt plu-
mum miſera gente miſceri. Americam qua cultum
ıimorum paſſa eſt, Hiſpani ſic tenent, ne vllis extra
ɔs vnos impune liceat commeare. Ita ſolis & licet,
: eſt commodũ, illarum gentium indolem perno-
ere. Quà vero in eadem parte terrarum,nuda bar-
ıries,& generi humano pudenda,efferauit animos
colarum, nullis legibus, nulla induſtria tempera-
ıs,diligenter annotarunt quos illuc opum ſpes à re-
onibus noſtris trahit, inconditi populi ingenium
ɔſtros cultus non capere; ad ſe aduectos plerumq;
nquam inſidiatores libertatis pro hoſtibus ducere;
ec deeſſe tam rudibus animis in flagitia calliditatẽ,
udelitatem,atque perfidiam,his non raro pruden-
æ & fortitudinis loco eſſe. Horum vlterius mores
adi quid iuuet,qui fero impetu Naturam videntur
tuiſſe? Præſertim cum ſuis littoribus terriſque con-
nti ſunt;neque ad ſe commeantes, niſi ſubacti,aut
ı ſolum ſubitæ mercaturæ vſum,excipiant.

Sed vt à gentibus abeamus, vel ignotis,vel nimio
:rrarum mariumque diſcrimine à noſtra familiari-
ıte ſubductis ; de noſtri Orbis incolis genioque
uærentibus, ne quidem ſuperuacua diſceptatio erit

de re-

de regionum cultu, de conditione terrarum, cœ'ōq; que propitio, vel alterutra intemperie graui: Quoniam populos suis sedibus idoneos ipsa fata distribuunt; vt pene ex aeris, agrique natura, mores quoque, & viuendi disciplinam, deprehendas.

CAPVT III.

Galliæ dotes, & ingenium incolarum.

GALLIA pene prouinciarum in Europa amplissima, si eam intra veteres terminos æstimes, Romanorum quondam terror, Græciæ Asiæque victoriis clara, iam in varia imperia, moresque, distincta est. Quicquid Rheno, Oceano, Pyrenæis, Alpibusque clauditur, Gallia erat. Ab alio deinde Alpium latere ad Rubiconem pertinebat, Romanorum ceruicib. grauis. Quippe fortissimi hominũ Galli, cum in Italiam penetrassent, capta incensaq; Roma tantum terroris attulere, vt deinde caueretur ne quoties Galli tumultum intulissent, sacerdotibus, senibusue, ab armis vacatio esset. Et domita quidẽ à Romanis vicissim Gallia est; sed per partes, & inter se domestica æmulatione commissa. Neque integra aut agnouit suas vires, aut in Italiã experta est. Posthæc Franci è media prorupere Germania; & videbãtur ad secundam seruitutem Gallias vocaturi. Sed mox victores miscuere se victæ genti, ne tam Gallias, quam Romanos in Galliis vicisse viderentur; Iam vero diuisis in plerosque Principes terris, pene id tantum Galliarum nomen obtinet, quod in iis occupant Franci, gens virtutib. fa-

ctisque

sque eximia, & quæ meruit vt communis fabulæ
nitatem ad suæ stirpis præconium Scriptores vsur-
nt, dicanturque Troianum reliquiæ esse.

Hæc igitur omnium regionum quæ ad Occiden-
n recesserunt felicissima, soli bonitate cum genio
ndole incolarum certauit. Ager vini, & frumen-
passim ferax; olea quoq; insignis, & omnibus po-
s quæ crudum aerem non ferunt, qua ad Alpes, &
usticum mare porrigitur, aut viciniori Occidente
epuit. Nec vlla prouincia in Orbe terrarum pro
finibus tot incolis diuitias indulsit. adeo omnis
eris opibus clara, vt exterorum mercatorum cō-
cia pene ad solam voluptatem exceperit. Nam
ixus transalpino serico pretium fecit, & artificia
manica opulentum populum ad peregrinas de-
s aduerterunt. Britannicæ tamen merces, si non
essariis, vtilitatis certe plenissimis nauigiis sub-
untur, quæ plumbo atque stanno, vberi etiam
o, tam quotidianis vsibus quam altiori elegan-
ninistrant. At Gallia præter messes, quibus so-
linem Hispaniæ leuat, vina etiam in frigidiorem
iam dispensata, multa carbaso & cannabi diues,
ssaria plerisque gentibus vela, rudentesque &
cætera ex funibus in classium armamentis ido-
subministrat. His & aliis dotibus, aurum quod
nis suis vix habet largissimo prouentu excipit,
i illud anxia & crudeli diligentia effodiunt, qui
xtremo deuehunt Sole, plerumque videantur
cæ felicitati famulari.

Tam diffusa regione, tot prouinciarum vario
composita, vix sterilis aut inculti soli glebam
gentia naturæ omisit. Nam & vasta aliquot
quitania loca, ne incolis quidem sunt vacua, vel
ingra-

ingrata; pinetis frequentibus & succo, fructuq; preciosis; Auibus quoque cateruatim prouolantibus, quæ in deliciis solent haberi; vt aeri illa plaga tantum debeat, quantum de iusto telluris officio arena subduxit.

Gallia ad vtrumque mare pertingens, Oceano alluitur, & pelago quo ab Hispaniæ Africæque faucibus positas ad Ægyptum terras interfluit. Ita commodus nauticæ rei situs, & qui classes per omnis nominis maria, littoraque possit emittere, si Galli quam equis tam nauali industriæ assuescerent, spesque, vt subitas, ita longas ferre possent.

Toti populo ingens amor, & patientia dominantis. Apud illos vere regnatur; nefasque quantum Regi liceat dubitare. Gens armis strenua, sed equestri certamine melior; ignara perfidiæ, publico præsertim consilio: indomitæ intra se molis; at vbi in exteros exundat, statim impetus sui oblita: eo modo nec diu externum imperium tenuit, & sola est in exitium sui potẽs. Longobardiam, Neapolim, Siciliam, & plerasque alias per orbem terrarum prouincias, frequentibus victoriis subegêre. Sed mox hostes male domitos fidentius quam par erat contemnere, aut simulantibus obsequium credere, inconsulta laxaque bonitate. Tum licenter vti victoria, & præter illarum gentium indolem lasciuire: Ad extremũ obliuisci armorum, aut ad patriam suam respicere, cuius diu absentiam ferre non possunt. Per hæc vitia cessere in prædam his ipsis de quibus triumphabant; læta semper bellorum initia atroci exitu corrumpentes.

Nullis mortalibus indoles ad speciem virilis elegãtiæ magis facta. Oris intrepidi habitus, motusque, atque

ue gestus, qui totum corpus decent. Et hic decor
utem ingentium virorum adornat; exiguis au-
i animis pro fuco est, ac veluti naturali munimē-
juo suam humilitatem abscondant, aut mitigent.
venuste compositi qualemcunque vestitum de
mutationis infinita serie, tanquam de inexhau-
penu deprompserint, quocunque salutationis ar-
io corpus inflectant, putes nihil magis illa insti-
one conuenire. Vicinæ autem gentes ridiculo
re deceptæ, ad illorum quoque mores, per ea-
dem vestium ac motuum variam imitationem
int accedere; ignaræ, leporis & gratiæ virtute in
nullis hominibus vno genio cuncta placere; in
autem, in quibus Natura ad hos mutabiles ha-
s propitia non est, eiusdem venustatis imitatio-
i & curam, ingratam ac ludicram esse. Nam vir-
s, & vitia, & quicunque alii motus ipsis animi re-
bus inhærent, possunt à nobis nō multum ope-
simulatione effingi; quia adeo ingentibus late-
reconduntur nostri sensus, vt vix vllus deprehē-
veris, an extemporaneis affectibus deducamur.
acile humilitatem simulabis, sic odium, amo-
, pietatem. At vero quæ non magis imperio ani-
juam vsu, & externo corporis obsequio persi-
tur, eorum imaginem in te transferre, reluctan-
tura, nō poteris; vt est aptitudo corporis prom-
iabilique decore idonea, vt hilaris iocandi faci-
, & omnino eloquentia non in præcordiis, sed
no ore nata. Hæc autem cum in Gallica con-
idine emineant, ægerrime te ad illius similitu-
m trāsferes, nisi se tuus genius huic indoli spon-
mouerit.

Cæterum nunquam Orbis dignas gratias hospi-

tali Galliæ habebit, quæ humanitatis templum videtur aperire, quo se omnium externorum fortuna coniiciat. Animum in hominibus, non patriam æstimat. Neque communi cæterarum regionum errore, in inquilinis, ac aduenis, nascendi sortem punit. Ita candido simplicique amore virtutis, eximios viros vndequaque prodierint sine inuidia miratur, & sua opulentia gaudet augeri; & in tantæ humanitatis præmium habet publicam primùm laudem; tum etiam tot hospitum fortunam, ac famam, qui Gallico corpori, non indigna aut inutili adoptione inserti sunt. Neque illic hospitibus dediscendi sunt patriæ suæ mores, aut ad Gallicam similitudinem flectendi; dum superbia absit, aut inculta barbaries. Quippe ipsa veluti professione exteri moris, sollicitabis curiosæ gentis studia, simplicius peregrina quam sua æstimantis; etiam quædam vitæ aut corporis vitia, si modo aliunde aduehantur, trahentis in laudem. Nam & peregrini hominis eloquentiam vidimus crebro linguæ errore fauorem meruisse, & grandis opinionem scientiæ, quod non intelligeretur.

Plebis in amplioris fortunæ homines vera, nec ex metu, aut sola institutione, reuerentia: Rursus primi Optimatum eodem genio culti ab illis, qui gratia aut genere perinde non excellunt. Sed superbiam, fastumque non ferunt: *Si videris dominari*, seruire erubescunt. Comitas, quæ frontis artificio, luminumque clementer vibrantium, vel per sermonum familiaritatem blanditur, fidelius purpuratorum latus clientibus cinget, quam potentiæ magnitudo. Opes omnes, & ipse vilior honoribus sanguis. Præcipue Patriciorum spiritus in suum aut patriæ damnum

ınum sæpissime exctescunt; dum nemini eorum
·caturæ aut artificiorũ vtilissimã disciplinam ca-
ere ipsa inopiæ experientia persuadet. Æmulari
postero ambitu magnitudinẽ placet auorum, &
ari gentilitium sanguinem putãt, si ad populum
ːndi consuetudine accesserint. Ita vanum nobili-
; nomen, & magnifici ocii improba species, ad
entiam tristium curarũ sufficit; & in sola exeun-
ı morte. Et hæc animorum celsitudo, quamuis
placeat, adeoque ab omnis generis sordib. videa-
ıbire, tamen interdum pene necessariis facinori-
corrumpitur, in miserorum penatum angustiis
ɔulentam industriam exercens, vt vel publica
entia, vel arcanis sceleribus inopiæ squalorem
ːllat.

Mercatura illic vilior quãm tantæ vtilitatis rem
deceret, & quæ prima humanitatem per Orbem
ımduxit. Solon quidem qui Athenis leges con-
t, & plerique Græcorum, vsque ad nos fama du-
ium; illo commercio suas res tulerũt ad exteros,
ſimq; fecerunt vt exotica sui ciues viderent. Nec
orret ab hoc more Italia, in illustrib. familiis opes
ːm industria late componens. Britannia quoque
;uinis claritatem illo vitæ genere fœdari non pu-
At in Galliis hanc mutuæ vtilitatis rationem non
lo stirpes antiquæ aspernantur; sed & quasi
catores sui puderet, vbi illis largius fortuna in-
ĩt, statim in aliam disciplinam filios suos agunt,
ːntque maiorem paterno fastigio scenã sperare.
Et quidem magnitudinem Gallicorum animo-
ı nullibi efficacius videas, quam in ambitu ma-
ratuum, à quibus peruicax licitatio iamdiu egen-
n virtutes exclusit. Exhaurire familias, nomina

facere,rem fidemque consumere,decorum,dum inter æquales emineas vel sterili dignitate , vel pretio furtiuorum munerum patrimonii ruinam reparante. Nec dubium quin illa libido titulorum, nisi ipsa se frangat,curias,tribunalia, præfecturas,tandem sit viliori sanguine, angustisque animis, maculatura. Quippe è sordidissimis artibus multi compendiosius ad diuitias properant, quam antiqua nobilitate spectabiles,paternisque opibus vtentes ex maiorum dignitate. Hoc modo, dum ad emendæ Curiæ,aut Præfecturæ, ambitum, nummorum pugna initur, sæpissime ii vincunt qui vt sanguine sic & indole & ingenio cedunt. Accidit,quod vetustatum stirpium viri non tam peruicaci studio suas opes dignitatibus illis donant, quam homines adhuc noui, qui è latebris quas auro condiderunt eruere filios properant, & eam nobilitatis gloriam suæ genti emere, quam absq; vllo sumptu in hæreditatis partem Patricii habent. Sic paulatim hi honores sordidiorum esse possunt, (si pecuniæ tantum conceditur) & forsan aliquando in ignobilitatis suspicionem, eorum nominibus censeri. Neque ideo fisci industria maligna criminatione carpenda est, qui de eiusmodi Candidatorum bonis excrescit. Nam cui non satius videatur professo precio dignitates à Principe molem publicam subeunte proponi, quam auaris Purpuratorum suffragiis in prædam concedere? qui vbi hæc publica licitatio non est, obtrudunt Regibus Candidatos, quos sibi munera charissimos fecerint; & quod à domino impetrant, deinde clientibus vendunt. Vt nec meliori sortitu delectos Respublica accipiat, nec intersit eorum qui ad tribunalia subuehi ambiunt, vtrum cupiditatem dignitatis sub Principe an sub

ıb Optimatibus luant; vtrimque pari ſydere in
imonii ruinam percurrente. Hæc igitur tolera-
nſtituta conſilio, iam ipſo furore licitantium in
:ceps abiere, qui & mediocris cenſus virtutem
udunt,& tota opum mole eos honores redimũt,
ɔus ipſi tam immodicum precium fecere.
Vt vero quo generoſius vina adolitura ſunt, eo
ıc recentia turbulentius deſpumant; ita iſtius
:is,ad humanitatem, & cum ſenuerit prudẽtiam
æ,adoleſcentia ac iuuentus, inſano incautoque
ːtu vt plurimum feruet. Vana in eiuſmodi ætate
tas, nunc iocandi, nunc ignotos pariter notoſ-
laceſſendi, & vbique titulos nimiæ ſecuritatis
tans: Leues animi,& rumoribus rapti, iam im-
:ntes ocii, moxque tumultus. Oſtentatio libidi-
ıpra naturæ deſiderium inepta; tum inconſulti
, neminique parcentes; vis etiam intra ſe irre-
ta, per varium ac multiplicem tumultum erum-
. Quidam tamen in omnium exordiis rerum
unt non veram, & ideo maiori ſpecie ſuborna-
ɔrudentiam: Veluti matura ſapientia compoſi-
rba tarde euntia deducunt,lento vltu,& aſtum
humanitate fingenti. Ex re quoque factum no-
, vt appellent frigiditatem. Sed & virtutis ſimu-
tunc eſt ingrata; nec diu tam ſcenica perſona
tientem omnis veli leuitatem abſcondit. Media
n indoles,quæ nec Galliis certe deeſt,lætitia ca-
animi exuberans, eique non efficta prudentia
ım imponens, ea demum omni precio maior;
ſapientiæ ſimulque hilaritatis imaginem ex-
ɛſt.
ud autem in Gallicis moribus,ac veluti fatis tri-
uod beneuolentiam qua in ſua regione hoſpi-
C 3 tibus

tibus indulgent, extra patriam vix in suos ciues expromunt. Quis credat in exteris terris tam humano populo non satis conuenire? Aues quoque in caueam deductæ rostra & iracundiam vix stringunt; & societas fati peregrinationem ferarum conciliat extra syluas quærentium prædam. Soli Galli quacunque in peregrino solo consederint, præsertim si miseri, & ad opem alienam cõuersi, sæuissima æmulatione decertant. Tum occulta ludibria, liuorque deformis, tum professa odia, & rixarum etiam ad peregrina tribunalia conciues vocãtium derisa improbitas. Sic inter se certantes nescio qua infamia apud imperitos inundant suam gentem, quasi in inuidiam nata sit, exorsque quietis, ac amoris, quo vnius patriæ ciues arcana vi Natura coniunxit.

Et hæc Gallorum extra patriam suam labes. Adhuc autem fædius in Galliarum visceribus peccant, qui passim tanquam gladiatores ad arenam damnati, subitis odiis, armisque priuatis, ad vltima discrimina committuntur. Rem immanem, & ad istius seculi probrum! leue iurgium, solaque altercantium ambitione increscens, aut reuera innocens iocus, plerumque autem turbulenti ingenii pręcipitatio ad famam, sæpe ad tristissimas cædes, & familiarũ orbitatem, lymphatam iuuentutem propellit. Hinc toties miserorum parentum intercepta consilia, spesque occisæ; & propemodum frustra pax in Galliis, quæ vix minus patricii sanguinis quam si bello certatum publice esset in hac arena hausit. Quæ hæc autem dementia? ritu ferarum, non ratione, sed impetu iniurias vlcisci, rerumque suarum iudicium permittere pene scenicæ arti, fortunæque sæpe fallenti ipsam artem; vt quicunq; felicius, ille & iustius arma sustulerit?

Ferę gentes & ab ipsa venientes barbaria, Orbem
ra aliquot seculs suis moribus polluerunt. His au-
rib. quondam factum, vt in dubiis iudiciis, cum
mque argumenta essent obscura, armis litigan-
n crederetur. In circum arenamve dimissi pugna-
n; victus pro nocente habebatur. & inde vesaniæ
go hanc ætatem infestans. quæ iam auctis finibus
n olim in Magistratuum arbitrio esset, hodie ad
uatorũ libidinem desæuit. Isti tamen gladiatoriæ
prętextus est, nescias magnificẽtia an vtilitate ac-
tior, peritia pugnandi. Nam cũ arte gladio ferire,
deflectere destinatos sibi ictus, quis neget ad rem
itarem pertinere? Hoc Græci, Romanique, & o-
is gens armis strenua cum ambitu quęsiuit. Nunc
o non tanquam in angustia sese prementium cu-
orum (vt in iustis præliis solet) sed veluti in apertæ
næ libertate, per cursus recursusque, per omnem
poris habitum, per longam & disparem oculorũ
nuumque fallaciam, quis non potius priuatorum
orum crudelitatem erudire, quam publicæ pie-
i suam fortitudinem parare videatur? Et vero ni-
iam ad amentiam aut impietatem residuum in
pinquos amicosq; sæuientib. Siue sanguinis, siue
miliaritatis iure coniuncti, non atrocibus iniuriis,
inani superstitione verborũ, & propemodũ gra-
, dissociati, alterno cruore imbuuntur: quodque
imum furoris gradum putes, ne inter se quidem
si, sæpe aliorum inimicitiis tantum nefas tribuere
nant, & in gratiam nihil ad se pertinentium odiorũ
psos & amicorum charissimos immolant. quippe
pugnaturis qui perire soli nolunt, veluti ad theatrũ
t cœnam, ita ad hunc feralem ludum inuitati,
tro subeunt; & quicquid hominibus aut dulce aut

 cha-

charum est violare non dubitant; ineptissimo desiderio famæ; vt iactentur magno vitæ contemptu in arenam processisse, id est, truculentissimum facinus ausi esse barbara ignoratione virtutis.

Sed hæc mala, & si quæ præterea maculæ se Gallicę indoli interserunt, omnino donari eorum virtutibus debent, quos vel ætatis, vel sapientiæ pondus ita composuit, ne æstu patriorum vitiorum diripi possint. In iis egregia comitas; non fucata, aut insidiose in hos ipsos quibus blanditur collocata. Non fraudibus, non secretis odiis vacant: Dignari singulos qui accessum aut notitiam petunt, & pro sua sorte vnumquemque mulcere. Externo homini ad illorum consortium admisso satis erit aperto scelere, aut nimia ineptia, non peccare: vt quidem alibi in alienos mores, ne tibi noceant, intentus sis; cum maturis autem & castigatis Gallorum animis, teipsum respicias. Nec aliquid in humana societate felicius, quam consuetudinis tam polite erecta virilisque suauitas.

CAPVT IV.

Britannicæ Insulæ; In quibus diuersi populi, Angli, Scoti, Hyberni.

BRITANNIA per tot spatia diffusa, tam diuersis pulsata fluctibus, tamen magis ad magnitudinis suæ fidem potest varios ciuium mores, quam tantorum littorum sinus & nomina proferre. Tanquam alium in Oceano Orbem faceret, omnis animi genera incolis inseuit. Non alia Insula toto terrarum ambitu illustrior. Sicilia, Crete, Cyprus, visæ regni fortu-

ortunam, ac nomen, capere posse; non si in vnum
orpus transeant, vni Britanniæ terrarum spatiis, aut
pibus pares. Priscis quoque temporibus, armis in-
ytis strenua materiam fabulis dedit, quæ plurima-
im gentium ingeniis, linguisq; vulgatæ sunt. Quasi
hil eximium fingi posset, quod non apte caderet in
umnos Britanniæ. Olim quidē inter nouem Prin-
pes distributa. Mox bellis atque fœderibus mutati
im Regibus gentium fines: donec tribus Dominis
rtuna totius Insulæ cederet; Saxonum coloniis,
ios Anglos appellamus, sub vnius sceptri felicita-
m coactis; Britannorum vero reliquiis, pertinaci-
r insidentibus Cambriæ montes (hæc nobis hodie
uallia est.) Et Scotis quibus iam diu excisorum Pi-
orum portio accesserat ad Septentrionem colenti-
is. Mox Cambria diuturnitate bellorum macerata
tius Angliæ consensui impar fuit. At Scotia spe
iidem victoriæ minor, sed cuius spiritus Anglia nō
imaret, veluti in æmulationis argumentum, non
ruicacius armis quam diuersa ab Anglis indole pu-
iare suos iussit; donec noxiosissimam æmulatio-
em fata damnarunt, nunc vtrisque imposito Rege,
ius spiritu Insula in vnum Imperium coaluit.

Anglia felicibus pascuis, & ad multas, variasque
bores commoda humo, commeantium oculos
lcherrima viriditate mulcet; gratuitis etiam bonis
ebis animos in segniciem exoluens. Pabulum, illic
ssim pinguibus campis abundat, boum equorum-
ie armenta ad perpetuam eiusmodi animalium a-
iditatem explens; alibi autem siccioribus aruis, &
imili gramine induentibus terram, supra fidem
ulros greges educat; excusatque vtilissimam, & ad
ilia factam sterilitatem. Ne hyemis quidem rigor

assueta libero aeri pecora (nisi forte supra morē inhorruerit) in stabula, aut ouilia deducit. Iis sufficere solent nuda sub dio cubilia, herbæq; quas hybernus tepor alit. Quippe hyemes non illic pro plaga & Septentrionis vicinia asperæ, cum vehementer Gallicam oram quatiant, qua Britanniæ aduersa est, multoque rigidius Batauorum cœlo incubent. In tanta aeris indulgentia Britannicus ager omnis generis semina facile concipit, atque seruat; Proceras habet lauros: Rorismarini planta apud multas gentes ipsa cura qua educatur preciosa, hic vulgaris, & nonnunquam in sepes velut ad hortorum custodiam stipata. Vitem alere potest, vuasque ad maturitatem perducere. Nam & Cantii amœnitas crebro collium dorso suspensa, & Wintoniensis regio, cum cæteris ad Meridiem Ortumue spectantibus, olim vineta habuere, quæ deinde pascuorum vtilitas, viliusque redemptum ex Aquitania vinum, exemit. Lupi quoq; ea Insulæ parte exacti, nudos greges, & vix alicui molosso creditos, non infestant. Nam diligentia antiquorum, cum grassaretur luporum rabies, curamque pastorum aut fatigaret aut falleret, totum in iis sedibus tam peruicacis feræ genus extinxit. Ita fortuna per patientiam pecorum sub dio durantium, & mirabile luporum exitium, profusas, nec æstimatas opes videtur indulsisse. Cibo, corio, vellere, velut exudantis terræ muneribus populus in ocio, & plerumque obliuione laboris, ditescit. Ne quidem in colendo croco labor, quem optimum habent, facili herba oblatas in floribus opes non in vllius curæ aut industriæ præmium aperiente. Et ne quid tam propenso fato desit, transmarinum militem ante aliquot ætates non viderunt. Domestici autem motus hoc

secu-

ſeculo rari: neque in Anglia, vt alibi terrarum, ſolent bella conſeneſcere. Sæpe octiduum ingentes ſimul turbas quam parit tam abſoluit. in homines ſæuiunt, non in opes & tecta ; & ſubitæ acies adhuc crudas urgenteſque lites dirimunt.

Tam ſpontanea felicitas, ſecurum & opulentum vulgus non modico tumore ſuſtollit; vt neque pro conſuetudine cæterarum regionum timida humanitas, & patriciorum dignitatem reuerita, mitiget mores plebis, & plerumque rudiora artificia, tot diuitiarum, tantique ocii, crimen fiant. Nam artem aliquam profeſſuri, ſeptem annis, vt plurimum, tyrocinia deponunt: vbi vero peractis rudimentis in collegium artificum adoptantur, quaſi laboribus exempti, ſub ſe alios tyrones aſciſcunt; edoctoſque breuiter in officinis proſtituunt: Tunc ipſi non ſolemnes modo dies, ſed & faſtos (quis credat?) ſi ſudum eſt, vario ludo in proximis campis exercent; nubilos in diuerſoriis oblectant: prorſus vt artificia impolitius habeant, quippe diſcipulorum peritiæ credita, & eorum redemptores contumacius vrgeantur ad pretium, quo & tyronum labor, & deſidia magiſtri ali poſſit. Diligens tamen nonnullorum Operarum induſtria, exactis artificiis eminens, preciumq; per Orbem merentibus, ſatis prodit, in ea regione eiuſmodi ſtudia non ſtipatis cœli vitio animis, ſed nimia felicitate laborare. Vt enim ad extimulāda ingenia, arteſq; fouendas, nimis cruda aut auara imperia nihil iuuant, depreſſis populi mētibus, & deſperatione ſolutis; ita fortuna laſciuiens, laborique haud aliter quam per ludum intenta, plebis ſolertiam non attollit ad exactam artium curam.

Nullibi in tam ingenti regno vectigal: non in

vrb

vrbibus, pontiumve discriminibus, publicanorum stationes; præterquam iis locis vnde naues in exteras plagas soluunt. (Nam importatas merces, aut quæ inde exportantur, profiteri apud eos necesse est qui à Rege portorium conduxerunt.) Sed nec plebis superbia acerbior peregrinis quam in patricios suæ gẽtis exerta est; qui opulentiam suæ patriæ luunt rusticorum fastidio seipsos pene primis ordinibus stirpibusque æquantium, & indignationis suæ tam preciosam causam odisse interdum non verentur. Summa tamen apud omnes nobilitatis reuerentia; quam intra breuem eorum numerum æstimãt quos Dominos vocant. Hi sunt Duces, Marchiones, Comites, & Barones: Ducum & Marchionum omnes liberi, ex Comitum filiis maior natu. illis quoque Episcopos Maiorum pietas adiunxit. Apud hos proceres ad omnia obsequia descendere non indignum, & ipsi velut in terram positos contemplantes suum fastigium non ignorant. Nec illæ dignitates emptionis commercio producuntur in vulgus, nummorumque fortunam; sed successionis serie transeunt in hæredem, vel beneficio Regis noui quoque Optimates in hos gradus adoptantur. Et ne hoc inane existimes decus: multa publice cõstituta tam ambitioso nomini reuerentiam cultumque conciliant. Si contigerit æri alieno impares esse, vrgentibus creditoribus in eorum corpora nullum ius esse potest; quamquam in Anglia debitores etiam in iudicium non vocatos sæpe carcer accipiat. Sed hoc illustrius, quod maximorum criminũ accusati, scilicet in ipsam rempublicam iniisse consilia, de equuleo securi sunt. Veritatem ab iis per tormenta posse exprimi noluere, qui leges condiderunt.

Anglis

Anglis vt plurimum grauis animus, & in se velut d consilium seductus; seipsos, & suæ gentis mores, ıgenia, animos, eximie mirantur: Dum salutant, aut :ribunt, descendere ad verba imaginariæ seruitutis |uæ istorum seculorum blandicies inuênit; nisi forte xternis moribus imbuti, non sustinent. Populus rei naritimæ studiosus, neque aliud tantæ Insulæ valilius munimentum quam tot nautarum sedulitas. Nec in castris quam nauibus peior miles, præsertim i externo aeri assueuit, cibisque, quos sæpe inexperos auidius Angli gustant. Nam hæc gulę incommoa à Britannia delatas legiones nō semel absumpseunt, & classem Elizabethæ Reginæ auspiciis Lusianiæ littoribus applicitam, cum Angli stragem hotium & vastitatem fecissent, nimius æstus, & suauias pomorum, ac baccharum, quas illa plaga habet, ene totam debellauit. Discrimina omnia, & adeo nortem, impetu plusquam iudicio spernunt: Et hinc tilissimos militum dixeris, vbi ducum suorum conilio reguntur: Sua autem sponte ruentes, & illa auaciæ caligine pleni, de se sæpius post funestos exius queri, quam de fortuna debuerūt. In Belgio cum tudia partium nuper, & arma sæuirent, milites Hipanicarum partium aliquot à Batauis capti erant, & uspendio conficiendi (ita visum referre vicem hosti, jui captiuos eodem lethi genere perdiderat) Sed in mnes sæuire non placuit. Ex quatuor & viginti (tot nim capti erant) octo ad laqueum destinantur, cæeris incolumitas promissa est. demissę igitur in cassilem sortes, iussique singuli suum fatum extrahere; jui tesseram sustulisset nulla nota insignem pericuum effugeret, qui ferali imagine impressam, statim ıb infelici arbore penderet. Omnium mentibus in-

gens

gens periculi imago interrabat: quidam præcipue Hispanus votis lachrimiſque miſericordiam plurimorum, etiam aliquorum riſum elicuit. Erat in illa ſorte ac periculo Anglus, è militum vulgo, qui ingenti vitæ neglectu acceſſit ad caſſidem, & teſſeram nil cunctatus adduxit. fauit ſors; erat illa ſalutaris. Exemptus periculo accedit ad Hiſpanum, adhuc fatali caſſidi manum credere dubitantem; decemque aureis pactus, (fides Numinis!) Iudices rogat, vt Hiſpano extra aleam miſſo ſibi iterum liceat fortunam experiri. Furioſo, vitamque tantulis nummis æſtimanti, Iudices annuerunt; & is rurſus felici teſſera euaſit; non hac gemina modo, ſed & ſimplici ſalute indignus, quam adeo vilem habuerat.

Leges quibus vtuntur Angli, Gallica lingua, ſed veteri, & ab hoc ſeculo abhorrente, ii tradiderunt, quos Normannia ad eorum ſceptrum tranſmiſit. Paucæ illæ etiam, & plerumque ambiguæ. De cætero conſuetudo, & conſulta ſapientum ſufficiunt, magno aditu ad lites, & infinitam iudicum poteſtatem. & arcanum populi ingenium tanquam Neuſtricæ originis & habitus retinens, ad ſubtilitates apertum eſt, quæ litibus forum implent. Et inde vulgatam fabulam crediderim, ineſſe Anglis caudas.

Conſuetudinem autem ac legum, quæcunque à maioribus inoleuerunt, adeo patientes ſunt, vt iam olim ſancitas, rudi adhuc tam peccātium vitio quam legum ſanctitate, etiamnunc mutare aut delere, religio illis ſit. Vnde enim, niſi ab hac maiorum incauta bonitate lex viget, vt maritus iubeatur prolem agnoſcere, hæredemque habere, anno poſt aut amplius natam, quam ipſe vltimo ab vxore diſceſſerit; modo conſtet interim à Britannicis littoribus, in

exte-

teras regiones non euectum?

In Philosophia autem, ac Mathesi, terrarumque, Astrorum scientiis, nulla est tam prodigiosa sen-ntia, quæ non ex hac regione authores inuene-, vel turbam amatorum, viuidam quidem, sed mo-im curiosæ subtilitati, & per innumeras disputa-ones effusæ, non inuenientem. Terram circumagi on cælum; Solem cum syderum lata serie non in-rere cælestibus globis; sed & globos eiusmodi squam esse, & quicquid Philosophi delirauerunt, ulti ex his opinantur, aut credere simulant; tan-iam altius supraque vulgi ingenium spiraturi, si deantur communem sapientiam vt prophanam lemque negligere; altius in arcana Naturæ, quæ uci deprehenderunt, intuentes.

Sed vt nihil animos magis agit, quam religionis nsus; ita multo acrius eiusmodi disputationibus in-mbunt. Nec quicquam in Numinis cultu modi-im possunt, qualemcunq; sibi speciem pietatis per-aserint. Prioribus seculis aucti opibus homines in litudinem & eremum iurantes, adeo vt opima pars gni, fundorumque, huic pietati concesserit; nimis mido & periculoso voto, tam illorum qui dabant, iam eorum quibus hæc ipsa concedebantur; cum li pène rempublicam exhaurirent, isti autem in lu-im se agi tantæ fortunæ vitio sinerent, mox in in-diam secum quoq; Sacra tracturi: Et hanc quidem olendi Numinis rationem iam Anglia publice eiu-uit, multi autem sic in cõtrarium diuertere, vt quo ngius à vestigiis patrũ absunt, eo se propiores cœ-credant. Nec id tamen publico consilio, aut si de-rehendi cõtigerit, palam inulto; sed elusis per priua-s superstitiones animis; nouãque, ac propriã, & per

hoc

hoc sibi gratiorem pietatem fingentibus. Itaque quos hæc cæpit suberba suauitas, præter cæteros sapiendi, in varia nomina abierunt, legesque diuersas, nō ipsa hominum authoritate, aut numero, sed pertinacia sancitas. & quod miserabili risu dignissimum putes; crudelibus edictis illæ sectæ inuicem sæuiunt; vnos se cœlestium rerum participes; exortes cæteros omnes esse. Forte in vnam superstitionem consenserat cum duobus liberis pater, è plebe vir, fiue vulgus intra opum, aut ingeniorum, humilitatem æstimes. Illi tres vnam rempublicam, sectamque faciebant. (& sæpe non pluribus hæ religiones constant) Tandem peruicacius inter se de diuina re agentibus, decessit primum à filiis pater, non quod meliora sentiret, sed diuersa; & ab aliis de communione sanctorum (nam sic nugatores dicebant) eiectus est. Porro sancti non his alii præter seipsos erant. Mox autem & discissis mētibus alter fratrum alterum à cœlesti consortio exclusit. Sic de angusta ecclesia, & trium hominum numero definita, tres quoque ecclesiæ natæ sunt; Prodigioso scelere, & in amentiam prono. Nec perfunctorie vesani pro somniis suis pugnant. Nouæ in dies sectæ rapiuntur ad tribunal, in quibus nihil simile præter vnam contumaciam Iudices vident. Fæda, indigna hominibus sentiunt. Non vllius præeunte vestigio errantes; sibi quid credant authores sunt: non tormenta perhorrescunt; non salubribus consiliis, aut prudentiæ acquiescentes, igne quoque consumpti, seipsis furori suo litant.

Iam vero peregrinis cum hoc populo agentibus ingens cautio esse debet, ne ex paucis, ac fortasse plebeiis, totam gentem æstiment; sed neque vna instituenda est ratio qua mores tam diuersos excipiant.

Ferox

Ferox vulgus vbi vino aut ira incaluit, nõnunquam ſuperbiam tumoremque in hoſpitum iniuriam vertit: In tanto turbidine animorum eos per æmulæ ſuperbiæ contumaciam laceſſere velle, paulo aliquid ſupra dementię malum eſſet. Nec tunc quidem tempeſtiuum eſt tuam cauſam fidenter orare, in ſæuo ægroque tumultu; multo minus magnitudinem animi oſtentare defenſionem meditantis. Leni & placido queſtu melius exarmaueris irruentes: nec ignobiles preces erunt, quibus primum æſtum mitigabis in furorem euntium. Nam hic torrens ſi nullo obice irritetur, momento languebit. Et hæc quidem timidæ prudentiæ cautio adhibenda, vbi in oppidis agriſve multitudo in aduocationem eorum qui in te primi deſæuiunt, aut concurrit, aut timeri certe poteſt. In ſolitudine autem, & vbicunque non impari certamine potes ingruentes refutare, tunc exerenda eſt, ſaltem ad ſpeciem, vis animi contumelias non ferentis, qua terrebis non vera virtute inſultantes, & iniuriam pati tam idoneos quam inferre. Magiſtratus porro, ac iudices, peregrinorum queſtibus faciles, haud inultam popularium in illos iniuriam ire ſinent; Si modo non peccauerit multitudo, quam accuſari pronum, plecti autem vbique difficile, &, vt plurimum, nefas. Et adeo hoſpitalia tribunalia in ea gente erecta ſunt, vt ſiue externus actor ſit fauentes iudices habeat, ciue vno crimine cum indigena reus, ciue ad virgas furcamue deſtinato, ipſe interdum nihil acerbius iubeatur quam è Britannia excedere. Patriciis quoque animus ad excipiendos peregrinos ſponte factus; & famam illius comitatis cum honeſto ambitu quærunt; vt neminem poſſit peregrinationis Britannicæ pœnitere, niſi auerſis incultiſque

D mori-

moribus in barbariem natum, aut indignum qui Optimatum consortio misceatur. Cum his tamen qui sui fastigii grauem cultum ipso gestu atque verbis magnifice adornant, ex aduerso componendus est gradus ad certamen maiestatis, ne te forte aut ex sua grauitate, aut ex tua oratione æstiment; quæ nõ Italicæ, Gallicæve humilitatis more, demittenda est. Euilesces alioquin apud homines non assuetos huic generi humanitatis per alternas blanditias mentientis.

Britannia in Septentrionem excurrente, Angliam Scotia excipit, inclyto sceptro supra fidem & ætatem Regnorum cæterorum: quippe viginti iam seculis sui imperii fortunam in vnius familiæ hæreditatem seruauit. Centum & octo Reges à primo Fergusio in Iacobum Britannicum numerantur; qui tot Regibus Anglicam nobilitatem addens, nunc primum vno imperio omnes Insulæ partes iunxit. Scotis animus ad humanæ consuetudinis culturam facilis, corporis habitus supra multas gentes decens, cæteraque cum Gallis communia, præter soli vbertatem. Nam regio ad Septentrionem porrecta, nec frumento vbique idonea, multis locis steriles montes habet, neque illos saltem nemorib. indutos, præterquam ea plaga quæ horridius in cœlum exurgẽs, siluestre & barbarum cognomen incolis suis fecit. Fortissimæ tamen genti multum cibum, de auium, ferarumque, armentorum etiam, & gregũ frequentia, natura parauit. Trecentorũ ceruorũ, aut amplius, agmen videre non insuetum. Multo plures incolarũ industria cogit ad venatium Procerum voluptatem. Neque ex patriis bonis desunt, quæ aduectis exterarum gentium mercibus ad necessarios vsus permutent.

tent. Sed inopiam æris nullo artificio emoliuntur. Sic in patria facillime degentes, etiam numerosis clientibus graues, nō in exteris locis simili cultu, & fortunæ suæ pari, viuere possunt. Nulli tamen magis memores suæ stirpis; adeo vt familiæ decus malint interdum sua paupertate fædare, quam supprimere intempestiuos titulos; & suæ cognationis parumper obliuisci. Nam in regione virorū fæcundiore; quam frugum, necesse est clarissimi sanguinis multos in egestatem nasci; quibus per diuersa terrarum quærentibus opes (nec alii fide, aut industria, præcellūt) & ad præconia suæ nobilitatis obstinatis; sæpius audientium risus, quam lachrymæ, & fides, accessit.

Ipsam autem regionem, in se quoque animosam, passim inimicitiæ exercent, supra fas humanitatis aut odii etiam sæuæ. Quippe per familias, & cognomina, discreti, suarum gentium principes habent, illos qui in antiquissimā familiæ hæreditatē successerunt. Eos ita obseruant, vt vix patriæ charitas maior sit, & ad ipsos læsi confugiunt, patrocinio viribusque suæ familiæ vsuri. Ita sæpe modica iurgia, & inter obscuros, magnis & indignis motibus suffecerūt; Dum vtrimq; iurgantes apud illos suæ gentis Principes dequesti, priuatas contumelias in ipsarum familiarum iniuriam vertunt. Neque rem modico sanguine peragunt; Interdum in agmen & veluti aciem coacti deſæuiunt: & insita inimicitiarum vis in hæredes quoq; abit. Cædem cæde repensare, decorum; incendia alternis ignibus vindicant: Nec aperto tantum Marte; insidiis, fraudibus, agunt. Nihil turpe, aut ignobile, satianti oculos inimicorum malis. Et hæc pestis sæpe Optimates euertit; siue inter eiusmodi arma extinctos, siue frequentiam stipatorum (nam suspe-

ctam vim inimicorum ita submouere necesse est) sera inopia, distractisque fundis luentes: Etiam quod vt plurimum regio arboribus caret, quidam putant illorum odiorum facinus esse, dum aduersis facibus inimicorum sylvas cremant, & priuatis iniuriis vastitatem patriæ faciunt. Sed hæc olim deflenda dolentius, cum in dies ista arma sæuirent. Nunc placidis rebus, quam sentire meliora, tam licet augurari. Quanquam enim tantum nefas submouere nō fuit in veterum Regum manu, proceribus fide clientum, numeroque ferocibus; tamen patriæ suæ hoc demum Iacobus Britannicus beneficium dedit. Is cum adhuc vni Scotiæ imperaret, hanc publici mali causam habuit in præcipuis regni curis. Sed pigebat illi pesti per partes, & plerumque inutili solicitudine, occurrere; nec enim poterat vllis iurgiis vera pax statui, nisi simul omnia componerentur; cum exempla eiusmodi criminum, illisque venia, necessitate temporum frequens, omnes solicitarent ad parem audaciam; saltem ne timidas, aut degeneres iras gessisse viderentur. Semel itaque & in perpetuum placuit hæc odia aboleri. Ipse Rex eorum rationem iniuit, quorum familiæ & rixæ eminebant. Precibus, & authoritate fractos, partim per se, partim per Senatus sui delectos, ita reconciliauit, vt vix amplius in tota Regione tam assueti facinoris acerbitas nominaretur; Ingens opus, nec à sapientissimo & diligētissimo Rege, nisi multo tempore, & mira felicitate absolutum. Iam biennium erat ex quo pacauerat Scotiam, cum ad Angliæ successionem vocatus est; ingenti auspicio ad hanc nouam Scotorum sanitatem; quippe tot viribus auctum Regem nunc vero & salubri metu colentium.

Sco-

Scotis præceps ad omnia animus quæ ſpes ſemel perſuaſit, cui maxime credunt; Iracūdia in promptu, ſed quam facile poſt primos impetus mitigāt. Quærere opes, quam ſeruare, meliores; Siue quod indoles fortuna ſua maior inconſultæ liberalitatis impetu laborat, amatque opulentiæ famam. ſiue patriæ ſuæ more decepti, vbi ad nummos peruenerint, qui in Scotia felicitati ſufficerent, iam de inopia ſunt ſecuri, neſciuntque in vnaquaque regione cum auri argentique frequentia ſumptus quoque & rerum pretia conuenire; vt nec facile ingens pecunia quæri poſſit, niſi vbi effuſiſſime ſolet expendi. Animi illis in quæcunque ſtudia inclinant, mirifico ſucceſſu inclyti, vt nullis maior patientia caſtrorum, vel audacia pugnæ; & Muſæ nunquam delicatius habeant, quam cum inciderunt in Scotos. Etiam vrbanis negotiis pares, ad omnis fortunæ, vitæque genera, ſuam induſtriam aptauere. Vagis porro, nec ex dignitate peregrinantibus, adeoque non alia nitentibus ope quam vt ſuæ gentis hominum; qui in externis regionibus ſibi diuitias peperere, ineant domos, exigantque velut patriæ vectigal, nihil eſt ſuperba mendicitate deterius;

Inſula Britannicæ plagæ vicina, ſub eodem Imperio, Ierna antiquis, mox Hybernia appellata; ſpatiis ingentibus diffunditur, nauibus per commoditatem portuum facilis, neque ex quorundam incolarum illuuie æſtimanda. Quippe multa felicitate colonos ex Anglia Scotiaque inuitat; humenti quidem cœlo, ſed ſalubri, & quod animalia veneno infeſta impune non hauriunt. Lacerti bufoneſque ibi delati non viuunt. exportatæ arbores nullo ſitu concipiunt vermes, aut incuria araneas admittunt. quamquam &

ſuas Hiberni araneas, ſed illas innoxias, habent. Weſtmonaſterii ampla ſedes, vbi ius litigantibus dicitur, ex illis ſyluis trabes accepit, & efficta multa arte tabulata. Mirum dictu; araneis circum parietes pendentibus, vix ligno tam ſordidæ texturæ filamenta adhæreſcunt.

Hybernis, qui ab oppidis cultuque receſſerunt, mira cuiuſuis aeris, cibique patientia, paupertatis longo vſu. Victu parabili, ſemicruda fera, vel boue, ſatiant famem, cibum temperant lacte, fragiles domos ad altitudinem hominis excitant, ſibi pecorique communes. Et hoc in illa gente mirum, Amor deſidiæ reliquas gentes emolliit; Hybernos durauit ad bella. Quippe per ignauiam fertiles campos illis colere, ac ſerere, pene ignotum. Pabulo, & telluris genio ad armentorum alimenta contenti ſunt. Artificia quoque non exercent, tanquam maculatura nobilitatem quam tantopere iactant. Ita turpi ocio exigunt vitam, & incommoda ex ea barbarie frequentia, patientia quam laboribus malunt refellere; tantaque eſt ignoratio deliciarum, vt nec ſentiant mala. Simplici veſte imbrem & frigora tolerāt, venatibus ad celeritatem perueniunt, feris parem; feſſis, vel nocte deprehenſis humus ſufficit, conteſtoſque niuib. vel imbre defluentes, prius ſaties quietis quam cæli iniuriæ excitant; Pulchra fortitudinis, belliquë rudimenta, ſi non ex tam fæda ſegnicie. Et has ſordes ne in pace quidem excutiunt, communione Anglorum, vel æmulatione Hiſpanici moris; vitamque tot malis horrentem, veluti curis vacantem, diligunt, improba libertatis ſpecie capti, quæ per diuerſas fraudes variis gentibus illuſit. Illis animus ad ſua via obſtinatus, labori auerſus, & per hoc

omni

omni frugi; acer ad furtum, & prædam, omnemque laborem qui venationem imitatur. Et hæc quidem ignauæ plebis mala. Optimates syncera fide multi, eximios animos dignis suo ordine virtutibus excolunt. Etiam qui in vrbibus degunt, aut amænioribus plagis, non mediocri humanitate adornantur. Ita probant feram illam populi partem, sua sponte barbaram, non Insulæ fato in illa vitia factam esse.

CAPVT V.

Germaniæ ritus; & Belgii, cui hodie Germaniæ inferioris nomen.

RHENVS flumen ab Alpium radicibus per Belgarum fines Oceano illabens, quam olim incipiebat Germaniam, hodierna imperiorum nominumque mutatione auctam interfluit. Ampla regio, & à Gallia, Alpibusque, ad Sarmatas, & Pannones pertingens, in diuersos Principes, & Respublicas, distributa est. Olim syluis & incolis fera, nunc oppidis passim insignis; nemoribus quoque quibus immensis tegebatur, ad vsum decusque castigatis. Vitem alit, qua in primam excurrit Italiam, supraque inumbrantes Rhenum colles, in Pannoniam quoque declinans; & aliquot præterea locis, vbi humus propitiis collibus; vel tepore fluminum mitigatur. Multa deinde abiete, in montibus, syluisque, frigentis plagæ arena abundat. Pene mediã Ister interſecat, in Europa fluminũ

Princeps, maremq; alueum in annuorum pontium ruinam attollens. Ripas amnis celebres quidem vrbes, sed paucæ, nec pro fluminis nobilitate insigniunt. Rhenus, Albis, & plerique deinde iam ab antiquo celebres fluuii totā quam lata est Germaniam permeant. Regio diuersoriis non inculta, qua Alpes latus tegunt, totoque Istri cursu, & qua labitur Rhenus, Mœnusque, & Mosella, tanti fluminis incremē-ta; eadem, qua ad Oceanum spectat, aut introrsus à præcipua ac publica viarū celebritate diuertit, squalentibus hospitiis, totoque viuendi genere, multum sui illius genii retinens, quem antiqui scriptores notauerunt. Vrbes tamen non indignæ sua fama; foro præcipue compitisque ad munditiem exactis; porrectis quoque domibus in altum & æquale fastigium, & fragilem materiam celante pictura. Interiora ædium non pari artificio ad vsus aptata sunt. Lectos sternunt in semota ac plerumque obscura ædium parte. Caminis, vt plurimum, non vtuntur. Fornaculas ad leuamen frigoris malunt; quas intextas tricliniorum parietibus pro conditione aeris ignibus cō-plent; Sed hic calor plerisque aduenarum molestus est, quod & capita inexpertis vaporibus grauet, & illinc in publicum prodeuntibus, laxum corpus, atque omnis auræ impatiens, exhorreat; Præterea, si remittere ignis incepit, hoc genus hypocausta ingratis odoribus spirant; ea maxime in quibus conuiuantur, vbi expressæ confusæq; tot dapium nebulæ exæstuant; vino quoque, vt illic assolet, quam epoto tam effuso. Neque in hypocaustis modo, sed & in cæteris thalamis quoque atq; tricliniis fæda multis Germanorum, & confusa rerum incuria; ideoque aduenis in hæc penetralia admissis aër grauis.

Immen-

Immenſa cupiditas potus,iam cōfeſſo vitio, ideoque magis libero, illam gentem infeſtat. Nec ad voluptatem tantum hæc Thracica libido eſt , ſed in parte comitatis,& pene diſciplinæ. Venalis quorundam Principum gratia pretio tam infami, ſiue quærentium comites vitiorum,ſiue legatis, aduenisque; hoſpitalem parantium menſam. Nam Germani nulla comitate ſuauius , quam longo nec ſobrio conuiuio,peregrinos credunt excipere;&tunc veriſſimam ab ipſis hoſpitibus beneuolentiam in ſe expromi,vbi mutuis poculis inundari non abnuunt. Id illic ſumma vrbanitas, & coeuntibus prima amicitia animis in fœderis locum. Forte ſtipendiarium ę Germania militem Tribuni in Gallias,& ipſi Germani,adduxerant. Ex his vnum vir inter Gallos clariſſimus vocauit ad cænam , gnarus vtique quam precioſum eſſet amicitiæ pignus quod bibendo cum Germanis ſancitur.Itaque hominem largiori potu inuitauit ad hilaritatem conuiuii; crebræ poculorum formæ, & bibendi rationes commeabant, cum Germanus, ſiue in experimentum beneuolentiæ quam hoſpes præferebat, ſiue quod languidum in bibendo certamen auerſatus, ſtrenuam victoriam quærebat, laceſſito Gallo præit,exſiccatque ingentis modi ſciphum.neque Gallus conterritus mirantibus nobis ſurgit;& vt ſcias,inquit,te in amicum incidiſſe, non modo conditionem quam feciſti non recuſo, ſed ecce & in benigniſſimam litem mutua vice laceſſo.His dictis,poculum primo , in quod erat prouocatus , perpetuo ſpiritu haurit; idemque iterum ingeſto mero plenū in hoſpitis gratiam iam tumentibus membris infundit. Delectatus tam prolixi amoris indiciis ille Tribunus,in pedes vix tum patientes oneris ſurgens; tu

vero, inquit, ne putes collocatam in ingratum tantæ amicitiæ operam, ſcis non paruam militum manum ſub ſignis meis eſſe? Hos ego totis duobus menſibus in caſtris habebo, veſtro ærario nihil graues (quandoquidem id iam temporum iniquitas abſumpſit) Stipendium deinde ſi placet, & licebit, perſoluetis. Ad tam grãdem vnius poculi mercedem tum ſubito quidem horrore ſtupuimus; ſed multo deinde amplius cum promiſſo fides eſſet. Apud hanc gentem aperti mores placent, & qui Baccho libertatis nomen impoſuerunt. Omnem ſpeciem reconditi aſtus odere; ſiue quod fideliter non tegunt arcana, cum mero ſoluuntur; ſiue quod animi in illis corporibus plerumque ſentiunt ſe retuſos, & aciem cæterorum, tanquam in ſe intentam, moleſtiſſimo timore ſuſpiciunt.

Rerumpublicarum Magiſtratus, ex ciuium ſorte delecti, non quidem ſublimis elegantiæ mentem afferunt ad Tribunal, ſed diligentia efficaci inhærent parentum inſtitutis. Faciles autem ad imperantium nutum populi, etiam ſæpe ſuis Magiſtratibus de Religionibus credunt; & vix ſacrorum ritibus, quos Princeps Ciuitasve propauerit, videas vlla priuatorum religione aut pertinacia inquietati. Mala quæ Angliam, & quamdiu inter hos æſtus luctata eſt, Galliam iactauerunt, hæc miſerabilis incuriæ pene dicam felicitas euaſit. Auſtriam tamen exceperim, ſcilicet pene exeuntem de Germanico cœlo, nec quæ vt nomine ita priſcorum ingeniorum ſorte excidit. (pars enim Pannoniæ priſc.s fuit) Bohemiam quoque, non hac primum ætate infelicibus circa Numinis cultum litibus in ſe conuerſam; Sed & illa quanquam in Germaniæ ſinu, tamen ab ipſius

ipſius corpore exeácta eſt, lingua, moribus, legibuſque diuerſis.

Literæ in multis locis cultæ inter homines minus ſciendi auidos quam docendi. Plura quam legerint ſcribunt; & ſuam famam ex voluminum quæ edunt, numero aut magnitudine æſtimant. Vis mentium vt opaca, ita ad æternitatem laborum eſt robuſta; vt cæteri melius quidem ſcire, illi vero plura poſſint. Ex Optimatibus multi, qui ſuis opibus, moribuſque contenti, vnam Germaniam aut viderunt, aut mirantur, licet ſuo iudicio grauiſſimæ prudentiæ conſcii, humanitatem noſtri ſeculi parum habent. Verba illis ſimplicitatis antiquæ, neque ſententiarum vis hodiernæ ſapientiæ coloribus tincta. Peregrinandi gens auida, & exterorum morum, dum ſe receperit domum, aut ſimulatrix aut retinens. In eorum ſedibus inoleſcere Peregrinos, aut ad dignitates peruenire, inſuetum: & pene contumelioſum apud illos nomen eſt, quo externos appellant.

His moribus oneratam Germaniam, ſuæ dotes, & magnitudo virilium virtutum abſoluit. Ignota ibi perfidia, etiam in venali fortitudine ſtipendia merentium. Ne ingenium quidem fraudis, aut odia ſub amicitiæ titulis latent; & omnino ingentia ſcelera verecundi populi ſimplicitas ignorat. Parca, & in furtorum ſuorum tenebris merſa libido: non, vt alibi rerrarum, palam inter titulos atque ludos exultantis iuuentutis. Nam & prope ad muliebris pudicitiæ ſimilitudinem viri quoque hanc peſtem aſpernantur. Prudentia autem vt non illic ſubtilia ingenia paſſim habet, quorum artificio deducatur in confinium doli; ita veris maturiſque iudiciis inſidet

q

quæ & facile caueant suis rebus, & alienos errores despiciant. Neque desunt altissimæ mentes, in quibus patriam grauitatem viuidi & excitati acuminis felicitas temperat; Præcipue si validum ingenium diu peregrinis artibus, moribusq; miscuerunt. Gens armis egregia, & quæ pacem ferre possit. Tarde & cunctantibus consiliis ad tumultus concitantur; sed excitos, longa tempestas, & hominibus digna, exercet. Populus æris ferrique tractandi peritia, & per mille artificia ducendi, insignis est. Typographiæ inuentum, pulueris que nitrati, illis ingeniis Orbis debet, ambiguo prorsus beneficio, & quo tam pernicies mortalium quam vtilitas, se humanis rebus vlterius insinuauit. Candidi animi, virtutes aliorum, factaque, aut inuenta maxime absentium, non maligno & tumido liuore delibant, sed sinceris laudibus ac propemodum immodicis attollunt.

Sed nihil in ea gente magnificentius, quam quod nomen summi Imperii, Aquilamque sibi habet; tanquam Roma Germaniæ vicerit; Et prouinciarum vltima quæ Italico iugo accessit, iam sit sola in qua nomen atque reliquiæ fortunæ Romanæ acquieuerint: Tanti nominis sancta Maiestas, nulla sociorum Principum æmulatione corrumpitur; Regesque, quanquam viribus sæpe maiores, sponte Imperatorio culmini concedunt. Olim quoque illi summæ appellationis fastigio inerant dignæ vires, quæ paulatim emarcuerunt velut fatali senectute. Quippe domesticis bellis, tum nimia Optimatum potentia, denique quod non nascendi sorte, sed per suffragia defertur hæc dignitas, datus ad terram Imperii vigor, venerabile specimen in hæc secula magis cæterorum pietate quam sua fortitudine seruauit. Inter

cæte-

cæteras, hanc præcipue excidentium virium causam inuenias, quod ipsi Optimates nimiis patrimoniis, tum Imperatorum beneficio aucti, commissas sibi quondam Prouincias tandem in Principatus mutauere, & ne non aliquid supra Imperatorem essent (qui non iuri succedendi, sed suffragiis, fortunam suam debet) etiam suæ hæreditatis fortuna in sobolem transeunte. Hoc modo gentium & populorum mentes, quas vis quædam ingenita ad suorum Principum cultum aduertit, antea in vnius Imperatoris reuerentiam intẽtæ, ad istos vicarios, & mox dominos accesserunt; propiori scilicet vel periculo, vel vtilitate. Ita cæpta, insitaque deinde, Purpuratorum potentia, totam Imperii molem exhausit: Primumque quod è Gallia supererat, mox ipsa Italia, fons nempe Imperii, Tum validissimæ Germaniæ partes, veluti de suo corpore excisæ, in diuersos animos, ipsa dominantum varietate, numeroque abierunt. Galliæ, Britanniæque, id est verissimis regnis, longe alia ratione prouisum. Exterminati Numinis consilio, regnantiumque industria, Optimates quorum suspectæ vires erant. Nam quis porro Regibus locus, si Neustriam, Armoricos, Aquitaniam, Æduos, Aruernos, Pictones, Prouinciam, atque Campaniam, sui vt quondam Reguli, Ducum titulis, Comitumve obtinerent, viribus suis tuti, & veluti precario obsequio Regem minorem tantum non despicientes? In Britannia autem formidabiles Ducum opes, Comitesque Palatini, regio prope iure, factionibus & clientelis graues, quibus regnum cladibus miscuerunt? quam sæpe in Reges atroci coniuratione certarunt? Nulla hodie certior Regni salus, quam ꝙ eorũ potẽtia, stirpesq; depressę, regni neruos in vnũ cõtulerũt.

Hanc

Hanc igitur discerpti Imperii cladem anteuertere Imperatores debuere, cum se primum immodice Optimates efferrent. Nunc autem inueteratis rebus, adeoque composito Imperio, vt ex his ipsis Proceribus potissimum constet, velle iisdem potentiam extorquere, intempestiuum ac inane facinus esset, tot vindicib. eiusmodi dignitatum in communis decoris securitatẽ coituris; maxime cùm tam iure hodie suis Prouinciis potiantur, quam Imperator summæ rerum præfectus est. Consensu videlicet eorum qui potentiam tradidere; tum possessione, ac tẽpore, quo omnia Imperia plerumque ab initio aut violenta, aut inualida, legitima esse cœperunt.

Sed quod expiranti Imperio malorum summum fuit, imitatæ Procerum morem plurimæ vrbes, se quoque velut in singulares respublicas collegerunt. Leges sibi dixere, certosque magistratus, & ne dubites ab antiquo recessisse officio, sibi nomen libertatis in eiusmodi secessione fecerunt; mutuis quoq; inter se fœderibus ad auxilia, & asserendum ius repentinæ maiestatis. Sic illa regio quæ sub vno spiritu, vnoque Rectore, par toti Europæ esse possit, viris, vrbibusq; inclytis, & digna in quã Romanæ fortunæ species transierit, iam vix agrum vrbemve inueniat, quam suo Imperatori pleno iure cum Imperio tradat. Neque enim aut Respub. aut Dynastæ, in suis arcibus Imperatoris præsidia regnare patiantur; neque forte inueniat tam augusta appellatione dignatus, in tot oppidis, vbi cum ciuium venia habitet. Hoc dulci publicoque errore, suæ patriæ maiestatem exarmarunt. Neque enim Septemuiri quibus nominandi Imperatoris patrio more concessum ius, alium quam ingentis potentiæ virum, & qui

qui vel opulentis ditionibus, vel purpura etiam sceptrisq; emineat, Cæsarem dicere debent. Sola virtus atque nobilitas hæc suffragia ferre non possunt. Vbi enim consideret Imperator, nisi iam illi antea extra Imperium sedes? vbi Regia, qua tantæ maiestatis titulos excipiat? Ægre alicubi habitare paterentur, quẽ vt plurimum amãt absentem venerari. Quod si fortissimæ gentis fatum delecto Principi totã prouinciam regio more habendam per mitteret, tunc indomitis virib. de suo corpore inueniret illi sceptro idoneos, vnãq; in comitiis virtutẽ respicere cogeretur.

Igitur Imperatori in omnes est, sed certa, & castigata potentia. In ciuilibus litibus ad eum vt plurimum prouocatur. Capitalia iudicia Dynastæ, atque Respublicæ, sæpe suo iure exercent. Is comitia Imperii cogere, bella indicere, de summis inter ipsos Dynastas cõtrouersiis iudicare. Ingruentibus bellis milites, & pecuniam imperat: si imperare putes, quod non aliter quam assensu ciuium tollit.

Principes, vt in ingenti regione, permulti. Sed diuisæ inter agnatos singularum familiarum opes ingentiam titulorum magnitudinem sæpe nõ æquant: quippe haud multo secus Prouincias atq; Dynastias quam priuatæ sortis hæreditatem diuidunt. Eo more Saxoniæ Principatum forte plures hoc seculo fratres inter se spargebant: & quoniam res ardua erat, legum & consuetudinum periti his aduocantibus conuenere; quibus in conclaui sedentibus, cum litigãtes fratres adessent, emotæ mentis vir, sed innoxia iucundaque insania consuetus delectare audientes, in id secretum perrupit, quem grandior natu ex Saxonicis fratribus intuens (nam is illius aulæ cibisque assueuerat) vis aũt & tu, inquit, sententiã dicere de herciscun-

opibus grauis;cum eam per partes laceraueritis, nemo pristinam dignitatem agnouerit.

Germanorum Principum diuitiæ, præter aliquot vectigalia, aut tributa, plerumque ex gregibus armentisque sunt, agri quoque fœcunditate, quem vt maxime spontanea nec redempta rusticorum opera exercent. Hoc modo suas opes, & annuæ pecuniæ numerum, non possunt definire; cum sit ex mutabili annonæ precio æstimanda. Nobilitati magna & superstitiosa sui generis cura est; & maculari veterem sanguinem putant, si ad nouam, imparemue familiam, matrimonii consortio accesserit; Nec in multas stirpes hæc nota eluitur. Quippe ad Patricii generis syncerum documentum, in vtraque parentum serie octo ex maioribus numerant, in quibus hæc inæqualis coniugii labes non hæserit. In conferendis sermonibus vnicuique hominum sorti destinatos titulos, & loquendi normam habent. Ea negligere, aut incuriose confundere magna religio est. Nec vlla gens tot conceptis formulis agit; etiam eorum memoriam fallentibus, quos à puero illa ars, & tot discriminum superstitio exercet.

In illius Belgii parte quam suo nomine Germania inuasit, sunt fere illæ prouinciæ, quæ sub Burgundica olim stirpe vnum corpus, bello, nuptiis, successione fecerunt; mox ad Hispanum coniugii fœdere delatæ, & summum illius gẽtis robur, si tam pati absentis Principis cruda imperia, quam præsenti parere potuissent. Sed ex his populis multi durius hac ætate se habitos questi, rescissis concordiæ vinculis, quibus cum Principe, ac inter se, tenebantur, acerrima tempestate, & ad Europæ terrorem idonea inhorruerunt. Per hos motus pars sibi libertatem armis

E fecit,

fecit, & cæteri siue domiti bello, siue antiquum dominorum nomen reueriti in Principis fide manserunt. Qui Hispanorum Imperium aspernati in Rempublicam secessere, ij maxime ad Oceanum colunt, apud exteros populos nomen à præcipua inter illos Batauorum genti sortiti. Necessaria post defectionẽ audacia, rem nauticam curauere. Inde robur, atque opes, omnia littora scrutantibus, & per hos infestum Hispaniæ mare. Statimque aucta oppida, & ex quotidianis prædis diuitiæ. Accessere ex Gallia, Angliaque, auxilia, in mutuam tam eorum qui iuuabantur vtilitatem, quam illorum qui iuuabant. Alii sub Hispaniæ sceptro positi, nomen quoque à Prouinciarum vna duxere, & per Orbem flandrorum appellatione censentur. Distinctis in hæc duo imperia populis idem tamen genius, ijdem mores manẽt. Candida quidem, sed veluti cœli vitio depressa ingenia, quæ etiam grauius bibendi intemperie stipant. siue hanc sitim fortuna terrarum, & ex maioris Germaniæ vicinia velut spiritus, siue mos educandæ infantiæ accendit. Quippe adhuc ab vbere pendentibus, quo paulatim lactis desiderium minuant, laguncu-las ad similitudinem vberis efficas, & hordeaceo potu plenas, tradunt in manu. Tam rudis & incuriosa ætas subinde ad os referens tarde meantem potum, sugendi similitudine capitur, tum etiam innocentis ocii fastidium leuat. Nec vtilitate res caret, si ex primis incrementis rem æstimes. Quippe valida membra, succoque lætissimo ad venustatem florentia, ita institutam infantiam decorant. Sed assidua bibendi ratio, ipso vsu in perpetuam voluptatem transiens, subinde palati auiditatem solicitat, semper vtique post hunc morem aut natantem, aut arentem.

Acce-

Accedit illius potus conditio, non ad diluti vini consuetudinem sitim satians; sed crasso liquore identidē faucibus relinquens, quod succedenti potu diluendum sit. Illa tamen perpotandi dulcedine (quod mireris) in segniciem non merguntur obrutæ mentes: Sed vltra cæterarum gentium sedulitatem, mercaturæ, & artificiis, incumbunt. Assuefactis scilicet robustisque corporibus, illi vitio pares sunt, & haustas inter conuiuia nebulas mirabili felicitate exoluūt; adeo vt in multam noctem producta temulētia postero mane ad negotia vacaturis pigritiam non imponat. Nulli ad vilium artium industriam meliores. Ocium plusquam Attica seueritate multauerunt. Pueri in tyrocinia distributi, publico si necesse est sumptu; virgines ad filum lanamque eruditæ. omnē ætatem idoneus sudor exercet. & à puero familiaris labor ignotam segniciem, vel ipsa consuetudine, nescit amare. Tam frugali disciplina, artificiorum vis ingens opulentiam illustrat ciuitatum, paucique in mendicitatis veterno acquiescunt. Ingenium populi neque capax neque patiens fraudum. Ea fide qua sunt digni facile alios æstimāt; sed decepta simplicitas intractabili odio perfidiam lædentium fugit. Inter hos eximiæ quædam mentes omni seculo sustinuerunt dignitatem literarum, aut ad Principum, Rerumue publicarum secreta admissi, commissas res digna solertia curauere. Nimirum vt in regionibus, vbi vulgo, & velut ipso natalium munere, actia aut lepida ingenia exurgunt, pauci ex suæ mediocritatis tenore vel curant vel possunt excedere. ita humilioris veluti fati gentes, & plus antiqua bonitate, quam per vanā subtilitatis culturam ornatæ, interdum ingeniis sunt insignes, quæ propius, ad cœlum accedāt, quam ad terram erant nata. E 2 Bata-

Batauorum Optimates, ad Reipublicæ genium, quam ipsi fecere, animos quoque, & mores, velut in vulgus deduxerunt; siue facilitate naturæ, & in eam sortem nati quam res suæ hodie habent, siue callida, & ad tenendum populum apta imagine; prompti quoque ad mutuæ seruitutis imperia, nisi cum iussi imperare. At Proceres hispanicę ditionis, plus scilicet stimulis aularum exercentur & Belgicos animos imperantis populi moribus miscent. Hinc veluti gemina illis indoles, variatumque, ac pene diuisum, per diuersissimos affectus ingenium. Sed inter cæteras cupiditates, pręcipua honorum libido est. Titulos, ac nomina per adulantium astus inuenta ad discrimen dignitatum, anxie ambiunt, ac tuentur. Neque vlla re magis tibi eorum animos conciliaueris, quam cum arte & honore compellando. Blandientibus faciles, largique honorum, dum maiores expectant. Ita callidæ laudationis fraudem, vera simpliciq; gratia remunerantur. nisi quod inanibus causis ad amandum concitatos, sæpe idem impetus mutat; vana forsitan suscipione contemptus vsq; ad odium quoque auersos.

Vulgus in illis vtrimq; Prouinciis, speciem libertatis, & vana paritatis indicia, plus ipsa libertate æstimat. Et hinc artes, quibus facile capi possit. Non dedignari rusticos iocos, per viam annuere commessantibus, & cum multum emineas, ipsis tamen nihil auferenti, nec multum duratura humilitate, misceri. Guilielmus Auriacus, summorum consiliorum vir, plus hac arte quam vlla acie Ibericas opes afflixit. Agrestes Batauorum pleraque oppida ad Oceanum incolebant; haud dubie deficientis ab Hispano Belgii summum robur, & vtriusque solis diuitias fatigaturum;

turum; nam vrbes natura ſituque impeditæ, non operoſo munimento poterant ad inexpugnabile robur educi. Sub prima igitur defectionis initia, Guilielmus popularitatis nouitate animos omnium in ſe conuertit, reputantes quanto meliori conditione quàm ſub ipſo Rege viuerent, ſub auſpiciis ducis, ſibi faſces, & imperium debentis. Quippe ab aratro aut nauigio inculti, adibant nec maieſtate nec ſatellitio grauem. Ipſe altiſſima calliditate gaudebat, non ſe per inuidioſa nomina ab obuiis abiectiſque, ſed & Guilielmum interdum appellari; gnaruſque quo potiſſimum modo ſuæ gentis affectus impellerentur, nullam ſalutantium vilitatem alto aut incurioſo ſupercilio obibat. Excepta vox in adulationem caſtigantium humanitatem ſuam; hominem bene emi, qui ſalutatione conſtaret.

CAPVT VI.

Italiæ, & Italorum, indoles.

ITALIAM intra exiguas olim aquas quæ Rubiconem faciunt æſtimatam, nunc Alpium clauſtra, propius ad Naturæ mentem, definiunt. Tellus multum ſuis bonis, ſed amplius propitiæ famæ debens. Olim Grecorum coloniis ad Orientem celebrata, tũ magnitudine Imperii, quo illuſtrius nulla ætas aſpexit; & ſuorum ingeniis culta; nunc etiam poſt exciſos Romanæ magnitudinis neruos, adhuc multis gentibus manet omnis vitæ & inſtitutionis exemplum. Ibi læuigari iuuentutem, ibi humanitatem velut ludum aperire, noſtri homines arbitrantur. Ipſa nomina vrbium, locorumque, tot hiſtoriis fabuliſq;

vulgata, ad ſtuporem imperitorum valent, ſemperque alijs ſyncerius quam ſibi credentium. Hoc mortalium fauore, & Italiæ mala teguntur, & bona ſpecioſiora ſunt. Nec dubium quin aliquot locis amœna ſit ſupra cæterarum regionum felicitatem; qua Benacus maſculis vndis per montium clauſtra ludit, qua Auernus, Puteoli, Cumę, laſciuiunt. Etiam quicquid Gallico nomini Longobardi eripuerunt, ferme æquis & irriguuis agris, pulcritudinem ſuam habet. Sed ſi totius Italiæ fortuna cum vicina conferatur Germania, Galliaq;, & ad Septemtriones pertinente Britannia, tunc fortaſſe & erubeſcemus, quod prænaricatione noſtra qui tantam illius famam vltro alimus dotes premat noſtrarum regionum.

Tellus frequentia montium aſpera, aut nimio & maxime ſterili æſtu torrens. Solum in pleriſque locis aret, & qua ſegetes patitur, frequens rubiginis tabes crudas fruges corrumpit, aut incuſſa turbinibus grando. Nequidem paſcuorum magna vis, improbo vellere, ciboque peiori. Et vix vnquam vbertas Italię ſuis alumnis per triennij continuam felicitatem ſatisfecit; multo minus ſuffectura, niſi frugalitas, cœlique conditio multum cibum aſpernantis, parca & ſobria conuiuia temperaret. Variorum generum arbores, quæ ſub noſtrorum ſyderum manſuetudine largo prouentu ſe onerant, ibi nimio Sole conſumptæ, inualidos, & vix vtiles fructus edunt. Malis autem aureis, puniciſque, præferuida regio, & diuerſa ficuum ſtirpe, ad ſuorum æſtuum leuamen abundat: quæ nec neceſſaria ad humanos vſus ſunt, & per Orbem circumlata, plus noſtris delicijs quã pretio ſuo merent. Nam oliuas, quãquam ibi inter tria maxima humani

humani generis commoda (cum ſegete vinoque) numeratas, maxime ex ſuarum regionum conditione æſtimant, in quibus paſcuorum vitio ſiccę boues, exilia vbera, aut olida, mulgentibus tradunt. Carnes, ſi pauciſſimas excipias animalium ſub ſole peruicacius durantium, à noſtrarum menſarum deliciis pene in alios ſapores degenerant. Vt iam Paraſitorum gula, Græcas Romanaſque comœdias piſcium commendatione implens, pro illarum ſedium ſorte non parum videatur ſapuiſſe.

Vrbes eximiæ, amænis, vt plurimum, locis conditæ; Domus non fragili materia, hæ præſertim quas Palatia appellant, plus interdum ſua mole ſpectabiles quam ad habitantium vſum aptatas. Vario marmore, ac interdum auro nitent; faſtigia ingenti opere in altum producuntur. Exeſæ ſtatuæ precioſis locantur vmbonibus, haud raro ſolo vendẽtium mendacio debentes quod tam ambitioſe eminent. Qua vero parietes laxantur in feneſtras, non par reliquo artificio ædibus decor eſt. Nã plerũq; aut carbaſi vile textũ, aut inunctæ oleo chartæ id ſpatiũ amplectũtur quod recipiendo lumini deſtinãt; quę nec in publicũ decent, & eorũ oculos qui ſunt in ędibus, intra triclinii aut porticus fores, tanquã in cuſtodia, coercẽt; lõge à Britanniæ, aut Gallię cultu, quo muri in feneſtras aperti vitro iungũtur, libero ad exteriora conſpectu, lętaq; trepitãtis, vt ſolet, ſplendoris imagine. Templa autẽ (nam in tantæ famæ parte ſunt) nec totã aduenarũ expectationẽ implebũt. In imaginib⁹, ſigniſq; ſummus decor. Nihil aris formoſius. Purpuram, ſericũq; inter gemmas, & metalla, pro vilioribus ornamentis numerant. Solum omnis artificii pauimentis effulgens diuerſo marmore miſcetur, quod per idoneos

colores vel imaginem florum reddit, vel in volucrum pecudumque ſpeciem coniungitur. Columnę etiam ex marmore, ingentes, & pene ad illius lapidis vilitatem. Sed tam opulenta pulchritudo non ad vltimum venuſtatis peruenit, faſtigiis ſcilicet plerumque non editis, & nunquam libero ſole in obſcuras ſedes admiſſo. Feneſtræ multo ferro, & ipſa picturarum denſitate inumbrantur; ſi quam Ædem vel fores opportunæ, vel viciniæ libertas illuſtrat, etiam appoſitis velis, vel pariete interiecto, tanti ſyderis munus repudiant. Adeo religionis ſenſum putant triſtitia noctis elatum, & per lucis iucunditatem expirare. Quicquid vero peregrini de publicis illis operibus credant: certe priuatas hoſpitiorum ſordes, ac plerumque egeſtatem non ſine triſti ſenſu & mirantur, & oderunt. Quippe in diuerſoria delatos, ieiunæ ſqualenteſque epulæ inter auiditatem & faſtidium diuidunt. Tum tricliniorum ſitus; tum culicum, cimicumque omni genere infeſta cubilia. Acer inde diuerſitor, & inclementis hoſpitii grauis merces.

Sed alia illi regioni blandimenta fortuna inuenit, quibus aduentantium ſtudia caperentur. Nam aut publicus error, aut propitium Italiæ fatum, ex omni Europa ibi iuuentutem propellit; mutuo in tanta frequentia ſolatio, quod cum ipſi ſibi debeant, huic tamen imputant terræ. Siue igitur tuæ gentis homines amas, ibi frequentiam inuenies; ſiue te aliorum delectabit conſortium, in tam numeroſis diuerſarũ regionum cætibus erit quoque quod deligas; præcipue quodam animorum commercio peregrinos alligante, vt interdum amicitiam plus valeat hoſpites ſimul eſſe, quam ciues. Ita ex omnibus prouinciis in vnum corpus tranſeunt, ibique communem, & extempora-

temporaneam patriam, videntur constituisse. Praeterea, qui in Italiam pergunt, iuuenes, ac plerumque opulenti, dum aut oppida mutant, aut praecipua incolunt, dum omnia ad videndi, audiendique, voluptatem sollicitant, animos elapsae pueritiae venturaeque prudentiae medios permittunt incuriosae remissioni; maxime cum à patria semotis non occurrat domesticorum negotiorum facies, & haec aetas à grauioribus curis seipsa subducat. Accedunt oblectamenta iuuentutis, ars equestris, Cythara, spectacula, artifices ad Comoediam nati, sed vix cothurno pares. Reuersis deinde in Patriam, & negotii (vt opus est) plenis, quid mirum suaui recordatione redire mitissimi temporis ludum, percussoque animo in elapsae nec rediturae oblectationis memoria, locum quoque tantae felicitatis conscium gratum esse?

Caeterum magni casus, & regio toties in exitium sui diues, illos primos, & quos ex veteribus discimus mores, de Italicis gentibus vt plurimum excussit. Animus tamen omnium rerum capax. Neque pingui impetu, & tantum ad naturae imperium; sed erudite, & cum artificio, virtutes, aut vitia sequuntur. Humanitatis effusa promissio, ab iis omni corporis gestu sancitur, verba exactae vrbanitatis, & cum volunt ad persuadendum aptissima. Etiam prolixe beneuolentiae indulgent; & vbi vere amant, omnia discrimina habent infra tam humani faederis sanctitatem. Si quos autem oderunt (siue sponte auersi, siue se lacessitos existiment) ideo periculi plenior res est, quia hanc animi aegritudinem plerumque tegentes, alte interim aemulationis aut offensae memoriam recondunt. Laesi interdum ad obsequium descendunt, vt inter amicitiae iura tutiori fraude grassentur. Etiam

ætatem hæc odia ferunt; Ac quod noxiosissimum putes, nonnũquam animus tam facilis est ad vulnus, quam pertinax ad cicatricem. Mentes intra tristiorem prudentiam castigatæ vix sustinent iocos; nec quid temere, & absq; consilio, vel dicere assueti vel facere, ex suo quoque more alios æstimant; nutus omnium, oculos, verba, in argumenta animi superflua subtilitate ducentes. Ita perpetuis suspicionibus, atque curis, sui astus pænas luunt. Sed & ipsa nimiæ calliditatis opinio est ingrata, cum vix in simplicem, nec suspectam familiaritatem descendentes semper stare in specula credantur, quid cæteri agant arbitraturi. Venena damnatamque libidinem, ideo omiserim, quod non Italiæ propria vitia, sed in totum Orientem criminatio, ad meridiem quoque deflectens, vni genti præcipue imputari, iure non possit. Maxime cum hæc scelera tenebris fraudique mandata, & negari facilius à consciis possint, & ab æmulis fingi. Ingens autem & publica crudelitatis opinio est, qua illic feruntur odia inter se inimici exercere; prædonesque grassari. Ita affectus dispensante natura, vt in quibus regionibus maior passim humanitatis species cernitur, ibi prædonibus sit trucior animus, inimicitiarum quoque & vltionis ingenium magis in barbaros ritus degeneret. Nam Italia vltro prodigens obsequij cultusque promissa, quod est ad odiorum immunitatem aut latronum, in extremum sæuitiæ abijt. Galli non pari humilitate verborum, gestumque, amicitiam colentes, multum quoque de crudelitate remiserunt. Neque enim tam facile adducuntur, vt impiis cædibus naturæ iùs violent; saltemque mortem suppliciorum maximum putant, non pœnarum optabilem metam, & ad quam debeant

ant

ant inimicis per tormenta gradus esse. Demum Anglia à Gallicæ humanitatis pompa recedens etiam multo magis ab illa crudelitatis barbarie diuertit. Nam & prædones spoliis contenti sunt, & omnino insolens facinus adimere vitam. Oblongas perticas, ferroque præfixas ceruicibus euntium illidunt, vt animo per subitum & breuem liquente torporem, nec illi suas res defendere possint, nec ipsi ad cædis nefas adigi, qua mutuæ rixæ frequenter funestæ sunt.

Italiam autem, quanquam totam Alpes & maria in se collegerint, vnius quoque linguæ societate cognatam, tamen diuersus multiplexque spiritus in varios mores egit. Sæpe enim, & per partes, à diuersis gentibus victa, non vnius animi incolas admisit; quos indoli suæ miscens, ab iis vicissim externi genii fatis imbuta est. Accessit ad formanda ingenia regiminis modus in quod se vnaquæque pars, post tot cladium mutationem, composuit. Roma multo variarum gentium impetu iam olim de suæ magnitudinis ac opulentiæ fastigio deiecta est, tanquam Orbis sua spolia inde reposceret. Neque vnquam mutatio ius suum in hominum animos maiori prodigio exercuit, quam cum illud imperium ingenti spiritu Romanæ indolis erectũ humilitate & socordia afflixit. Nunc ipsa Vrbs sub pontificum. Iure, cum non modica Latii Vmbriæque regione, vicinisq; aliquot populis, aptos quoq; tali imperio animos induit; scriptis quippe, terrore que, & veneratione cęlestiũ rerum, toto Orbe sui Principis maiestatẽ plusquam armis & maiorũ fortitudine, asserens. Sub Regibus autem illud omne concessit, quod à Piceno, sinuq; Formiano, Adriaticæ & Tyrrhenæ vndæ cingunt,

cingunt, in ingens Ionij maris latus extrema cornua Italiæ effundentes; Sedem nomenq; Imperio Neapolis dedit. Non alibi in Italiæ finibus maioribus animis nobilium virorum impetus, ac propemodum fastus, attollitur: Equorum, armorumque studiosi sunt; faciles ad stimulos gloriæ, & in omnis magnificentiæ cultus intenti.

In alia Italiæ ora, qua influenti Adriatico primæ terræ intercedunt, vrbem Veneti condidere, cum oppidis exuti, in illa vastitate quam Attila Italiæ fecit, suis se paludibus tegerent. In ea ciuitate quanquam toti nobilitati gerendæ reipublicę ius est, tamen summum Imperium penes paucos ex senioribus manet, seuerum quidem illud atque sollicitum, vt necesse est, in tanta vicinorum potentia, ciuiumque deinde opibus, nisi cohibeantur, ad ambitum vitio diuitiarum spectaturis. Sic illa disciplina domitos animos, per aulicorum studiorum venustatẽ non deducit; ac ne quidem illis voluptatibus, decorique assuefacit, qui Patricias stirpes alibi tenet; vt est rei equestris, armorumque disciplina, aptæ quoque elegantiæ, & vrbanitatis, pro seculi more, peritia. Plus denique publice sapere, quam priuatim, edocentur; nisi quod in procurando patrimonio eximiam sedulitatem habent. Aliæ præterea vrbes olim se composuerant per varia Italiæ littora in Reipublicæ auspicium, quas fortunæ vis erepta claritate Imperii, quod per externa maria quæsierant, in Regum Principumque clientelam coegit. Iam in iis mixti animi, semperque pendentes sunt, inter gloriosæ libertatis cupiditatem, cuius adhuc imaginem vident, & Principum, ad quorum patrocinium confugere, necessariam simul grauemque potentiam.

Insu-

Insubres autem, corporibus animisque speciem ac genium Galliȩ Italiæque miscuerunt. vultu membrisque pene compositis ad Gallorum venustatem, quam deinde Italicis dotibus implent. Sed & vtrinque vt virtutes, ita vitia exceperunt. Cæteræ in Italia regiones Principes suos habent, modicis plerunque imperiis, ideoq; maiori calliditate, vt sunt in ingenti pelago scaphæ, adgubernandis; cumque in augustis Prouinciis nisi per immensa vectigalia sufficere opes non possint maiestati dominantis; salubri consuetudine illæ gentes assuescent & opes inuenire, & pro imperio reposcentibus non negare.

Nihil autem est tam arduum sedulitati humanæ, ad quod Italici acuminis præstantia non tollatur. Ab vltima etiam sorte vulgi non paucos quotidie in nomen atque opes felix industria producit. Nullum curarum genus quod diuitias promittat, aut, si opus est, humilitatis specimen aspernantur: longi quoque laboris speique patientes; Quorum alterum fastus Hispaniæ, alterum subita atque præceps vis Gallorum non toleret. Altæ, & ad Rerumpublicarum gubernationem validæ mentes. ad omnem fortunam idoneæ. frugi homines, intentique ad futura.

Latine scribere inter illos haud pauci, non vtique loqui norunt. Linguam quoque, qua vulgo vtuntur, quanquam nihil est aliud quam cum corrupta Latinitate barbarorum mixtura verborum, quantum possunt ab originis suæ vestigiis, loquendo scribendoq;, auertunt; adeo vt in fauces reuocent verba, quo asperitas soni, vocumque contractio (quæ vix totæ ad aures perueniunt) nihil Latinæ cognationis videatur habere. Quo more Hispania iam & ipsa suam linguam infecit, ita demergens simplicitatem

tem vocum, vt confusa, & à summo pectore coacta asperitas deleat multarum literarum suauitatem. Tamen amœnitas studiorum in Italia non exigua, & maxime eæ partes ad quas viuax Naturæ lepiditatis inuitat. Testis gentilitii carminis pulchra, & ad vicinorum inuidiam grauis vbertas, quæ nomina Poetarum, tot amorum ignibus ad supplicij celebritatem fictis ardentia, sacrauit. Nec enim interest, sua, an antiquorum lingua locuti sint; cum sit eiusdem virtutis impetus, qui tenerum & opulentum ingenium in popularem, quique in veterem facundiam, laxat. Nam & Græci quæ intelligeret populus scribebant; & Romani Græcos mimos, & Atticæ eloquentiæ efficax robur, ad sui vulgi aures accommodauerunt. Iam quid de Italicis historiæ scriptoribus dicam? istis quidem syncera prudentia victuris, illis autem tantum nimia eloquentia & partium fauore peccantibus? Sed & sapientia cœlestis, & humanæ prudentiæ disciplina, cæteraque omnia quæ in Musarum tutela sunt, nunquam parum illius populi ingeniis debuerunt. Ad extremum non alibi sanctiorum virtutum exempla, peiorumue facinorum, quam in Italicis animis cernas; & quod quidam de Attica dicebat, nullibi vel atrocior cicuta est, vel suauius Apes exuctis digestisque floribus cellas implent.

CAPVT

CAPVT VII.

Hispanorum genius, mores.

VLTIMVM Europæ claustrum est, in immensum Oceanum Lybiamque tendentibus, Hispania; quæ olim à situ Hesperia, mox ab oppido Hispalia appellata, tandem in hodiernum nomen concessit. Ingens tellus, quippe Galliam Afris committens, &, si Pirenæi paterentur, Insula; antiqua vbertate insignis, hodie per vastas solitudines fidem tot historiarum corrumpens. Nudum in pluribus locis solum, & sterilibus arenis incultum; egens aquæ, non herbarum, non messium decore spectabile. Sed qua tepentibus venis frugum aut vinetorum alimenta suggeruntur, mirum est quantum natura indulgeat. Illic vbertas eximia, & pene reliquæ plagę sterilitatem pensatura. Monstrum putes quod alicubi arua auctum centies semen agricolæ restituunt. Frequentia oppida non sunt; sed nec in ijs commeatus, quo hospites, Gallico, Britannoue, aut Italico saltem more, excipi possint. Incolæ autem in priscos habitus, geniumque maiorum, vt maxime durant. Robustum hominum genus, laborisque illius patiens, non quo arua coli solent, aut artificia procurari, sed qui maxime est ad bella idoneus, vt est ferme peruigilium, inedia, sitis, & omnino ad militarem disciplinam obsequium. Nam in susceptas spes pertinax animus, præcipuæ virtutis partem credit, malis & periculis non lassari. Hinc ad Romanas olim partes obstinata Saguntus, excidio suo, & mutuæ cædis fortitudine clara. Tum pro famæ magnitudine parua Numantia, tot Romanorum primo, ad extremum

sui

ſui victrix. Luſitania quoque, repentinis viribus, & cogi ſaluique facilibus, Viriatum ſuum ſuccingens; & omnis Hiſpania, ad Sertorii diſciplinam fide & moribus commoda, ipſumque cum Pompeio Metellum fatigans. Adhuc Barbaros, & in rudia variaque Imperia diſſectos, ſuæ fortitudinis admonuere laceſſentes hinc Pœni, inde Romani; quorum ambitum Hiſpania luebat, velut in præmium alienæ victoriæ conceſſa.. Domitis expulſiſque Carthaginis copiis, libido & auiditas Romanorum, libertatis quoque cupiditas, quam Hiſpani demum vt amiſſa eſt cognouerunt, crudam gentem, & barbaram, ita inconciliauit victoribus, vt nunquam in totum pacata, pene omnibus faſtis Italica arma laſſaret. Ipſe quoque Auguſtus, bellum cum Cantabris non vt leue, & quotidiani momenti, ſuis Legatis mandare ſuſtinuit. Viſum illi par ſuæ felicitati periculum, præſenſque depugnauit. Necdum Hiſpani tot bellis, tantoque ſuo & hoſtium ſanguine, de exteris Imperiis cogitabant, duntaxat adniſi non ſeruire. Tandem iugo aſſuefactos Gotthi, Vandaliq;, de Romano exemerunt imperio; tunc quidem ſibi ipſis, ſed quoniam in Hiſpaniæ corpus tranſierunt, & Hiſpaniæ quoque vincentes. Superuenit deinde ex Mauritania atrox fulmen. Non ipſam modo Hiſpaniam corripiens, ſed vno impetu in Galliam tranſiens, Saracenorum viribus in immenſum effuſis. Exacti è Gallia, & viciniore Hiſpania illi Mauri, vltra Bætim & Iberum conſederunt. Reliquæ Hiſpaniæ partes in diuerſa, & plerunq; æmula imperia abiere: donec in primum coalituræ Hiſpaniæ pignus, Iſabella quæ fratri regnum Caſtiliæ ſucceſſerat, Ferdinando Arragonio nupſit, & magnitudine dotis, Arragoniam ſemper liberiorem

rem quam ſub iuſto Rege prouinciam in mariti iura coercuit: Mox ambo communibus armis domitos Mauros, penè octo iam ſeculis Hiſpaniæ incubantes, ſuæ Africæ reddidere. Sub eorundem auſpiciis Americam aperuit ille Columbus ad Occaſum poſitæ Indiæ penè author? & vt proſperis vndique fatis res Hiſpana emicaret, huic etiam Belgium, aſcito in communionem generis & imperii Philippo Auſtriaco, acceſſit. Eodem tempore pulſa ex Appulia arma Gallorum Neapolim Ferdinando cõceſſere. Mox novis & creſcentibus rebus, reverentiam, & quandam maturitatem, addidit Carolus V. Imperii titulo auctus, ſtrenuéque Mediolanum ſibi aſſerens. Reſtabat ex omni Hiſpania, nomine & affectu Luſitania diſpar, Orientis commercio gravis, ad quem per immenſa, & infida Africæ littora magno auſu navigans, victo etiam & per ſparſas colonias occupato imperabat, Sed hanc quoque provinciam in ſuæ Hiſpaniæ corpus reſtituit Sebaſtiani Regis caſus, quo amiſſo Luſitani in Philippi II. Hiſpani poteſtatem conceſſere. Tam ingentibus incremẽtis non mutati in Hiſpanis quidem mores, ſed magis aliquanto excuſati. Quippe eorum rebus adhuc humilibus dignus tamẽ hodierna magnitudine tumor fuit, in quẽ ſuę Naturę ſponte nati ſunt. Et hic illis vitiorũ ac virtutum cauſa eſt. Graves enim animi, & cum pondere quodam elati non ſubito impetu effundũtur in diuerſa: nec vincere magis ſciunt, quàm victoria vti. Ita ad omnia pericula pervicaces, ne tempore quidem & tædio vincuntur factamque natura & arte conſtantiam vix de illis locis amoueris quos ſemel inſederit. Sed verba, quibus ſe ſuosque attollunt, ingrata audientibus, fabuliſque ſcribentium traducta, vultus quoque cum

hoc grandi sermone conspirans, & conuictus, nisi servientibus & domitis animis gravis, severæ maiestati penè quoddã odiũ addit. Vnusquisq; in acie, ac maximè Phalange, quàm singulari discrimine melior. Servatas parcimoniâ opes, & ad tẽporantiã institutis corporibus sæpe negatas, in vestitu consumere amant, & sic ad ostentationẽ proferre; immensâ sui fiduciâ, sed apud timidos aut patientes maiore. Illis frugalitas eximia, non tantùm in suæ Hispaniæ æstu (vbi corpora nimio Sole marcentia cibum pati non videntur) sed ubicunque suorum nummorum periculo edunt. Modicus panis, nec preciosa herbarum condimenta, assuetis tam rigidæ virtuti plerumque sufficiunt. In alieno autem sumptu, haud facilè alii ad mensarum hilaritatem meliores. Nulla tunc series opulenti conuiuii, quam non totam oculis manuque percenseant. In vltima paupertate supercilium non omittunt. Sutori & egeno, cum iam fata instarent, aderat filius in paternam sortem natus. Is cùm rogasset ecquid sibi decessurus præceptorum relinqueret, iam defecta voce pater, vt, inquit, memineris in maiestatem assurgere familia tua dignã. Miraculo nobis fuit ex Hispania mulier, vix centonibus satis tecta, tribusque qui comitabantur liberis precarium spiritum tristi mendicitate producens. Fortè in Gallorũ cętũ inciderat: Et ex his statim vnus spectaculo motus; ego, inquit, ô mulier, hoc te onere ex parte leuabo. maiorem ex tuis liberis (& is fortè ad decennium peruenerat) mihi trade. hunc leuibus, suæque ætati paribus ad seruiendum officiis assuefaciam. vbi adoleuerit, meo sumptu curáque hoc artificii genere quod maximè probauerit, imbuetur. Ad hæc mulier; nec Deus siuerit, inquit, ô mi homo; quanquã

pauperem

pauperem me vides, vt in tantã humilitatem filiũ damnem. quî aut tu, aut ego, sciamus, in quæ fata sit genitus? aut quàm claris virtutibus, subsidium patriæ paraturus? Satius illi, si ita fata tulerint, inedia extingui, quàm ad seruitutem (sub externo præcipuè domino) egregiis hominibus indignam accedere.

Fallunt tamen Hispani tantorum spirituum specie, quales naturæ sponte, & sæpe incogitantes, effundunt. Nam plerique illorum parca modicaque sorte contenti, ne spem quidem ad maiora fastigia, & supercilio suo digna, videntur attollere. Hinc videas ad arcium præsidia modico stipendio collocatos, velut in patriis laribus, inter impares tam ambitiosis verbis curas, ad senectutem peruenire. Quod vtiq; minus pati Gallorũ animi possint, ad nova subinde omnia erecti; & Italica sedulitas, semper illam quæ ventura est fortunam observans.

In Hispania, studia literarũ eo cultu nõ nitent, quẽ hæc ætas nudis & squalentibus Musis reposuit, cùm periisse videretur ille eruditionis spiritus qui omnẽ scientiarũ partẽ debet implere. Nõ enim latinæ eloquentiæ studium ibi viget, non venustas poëtices, non historię, priscorumque rituum vtilis & robusta lepiditas. Veterem ac penè Barbaram in quærendis scientiis rationem obtinent: Philosophiæ incumbunt, Theologiam amant, non spernunt legum & Canonum peritiam; Sed illas scientias gręca latinaque eruditione mitigari indignantur; putantque hoc modo fucum addi, quo virilium litterarum lineamenta elangueant. Vir nuper non ignobilis in litteris famæ, cum ab iis quib' obsequium addixerat, iussus esset in Hispania diuinarum rerũ scientias profiteri; statim hac politioris doctrinę velut infamiâ eui-

luit admotiſque precibus ſupplex, à ſuę libertatis dominis impetrauit alias ſedes, & ſuæ humanitatis patientes. Præcipua ad Germaniæ morem ibi eruditionis ſpecies, prolixis voluminibus pauca complecti; ſed & illa plerumque ex aliis auctoribus ſuperuacuo labore decerpta. Et hoc quidem Academiarum malum eſt: In cæteris vrbibus non adèo frequens eſt ſcientiarum commercium (niſi quòd, in ſuæ regionis dignitatem, libros patrio ſermone conſcriptos amãt habere) Prorſus vt in militaris nominis ambitum videantur, hanc famam ſeuerioris in Muſas negligentiæ quæſiuiſſe. Reconditæ illis mentes, & ad lenta conſilia idoneæ: Hinc longos cuniculos agere, & veluti obſeſſis inaſpectos. Arma & pacẽ ex ſuis temporib. ſapiẽtiſſimè æſtimare. Opibus animos ſubigere, & hac invicta arte de fortiſſimis gẽtib⁹ triũphare. Maximè autẽ ſolemne eſt, ad parandam reuerentiã, nomine cælitum vti, ſpecieq; ſacrorum ſubducere ambitum oculis vulgi. Numini ſuas cupiditates imputant, & veluti pro illo depugnantes ſolertiſſimè ſibi vincunt. Illâ veluti præfatione, in omnium rerum cepta, tanquam in ſcenam & tragædiam, intrant. Ferdinandus, & Iſabella, hunc iam patrium morem nepotibus tradiderunt. Quippe in hoſtibus ſuis inueniebant publici odii cauſam; adeò vt ſemper in bellis credi vellent diuinæ iracundiæ miniſtrare. Cum externarum gentium Principibus acturi, non ex Optimatibus Ducibuſue Oratorem legebant, ſed ab alicuius monaſterii ſolitudine extractum. Ita præter reciſos legationis ſumptus, fidem quoque eiuſmodi feciales, & reuerentiam negocio faciebant. Equidem digniſſimum laude putem, quòd Hiſpani in
magnâ

magnâ hominum penuriâ vastum tamen & dissipatum imperium suorum ciuium coloniis aut præsidiis tenent; suique ærarii famam opulentiæ Indicæ nomine, & ingentibus præterea verbis, cautâ & industriâ fraude sustentant.

Cæterùm in Hispanicâ gente pompa verborum, gestuumque, ideò minus ingrata est, quòd non ascititia, aut extorta, sed veluti ex Naturæ præcepto intumescit; cuius omnis impetus, etiam in vitia declinans, nescio quo genio decet. Sed nec indignos putes illâ specie animi in cothurnos assurgentis. Sordes saltem palàm odere, cultuiq; corporis amant, munditie, & patrii ritus vestibus, indulgere; arma, etiam deficiente penu, tanquam præcipuum in viro ornamentum, & seruant & gestitant. Nihil in illis ineptum (nisi siquid iactatio expresserit) in colloquiis, cæteræque vitæ vsu: callidis, aptisque ad omnia ingeniis; nec se ipsa eodem fuco ignorantibus, quem facere aliis verborum pompâ volunt. Sermonum & amicitiarum exordia per speciem mitissimæ humanitatis adornant: hos tu quoque illis initiis optimè poteris eâdem tranquillitate adoriri; succedentes autem ad fastum, mutuâ maiestate excipere. Si verò te Gnathonem angustior fortuna voluerit esse, timido silentio plausuq; satia animos in suam aut patriæ magnitudinem diffusos. Ac tunc quoq; nisi quod iam admordeas tuum esse ne duxeris; meminerisque, vt te promissis onerant supra fidem ingentibus, largiorem etiam quàm præstare vnquam possis operam, mendacium astruente fiduciâ, polliceri.

CAPVT VIII.

Hungari. Poloni. Mosci. Gentes reliquæ ad Septentrionem positæ.

PANNONIAM iam nutantibus Romani Imperii rebus Longobardi insedere, Hunnique, qui transfuso in prouinciam non ine Hungariam appellauerunt. Huic pro diuersis regnantium viribus sæpè mutata limitum sedes est; nunc illos in viciniam proferente, nunc in arctius cogente fortunâ. Sauo, Tibiscoque fluminibus rigatur. Ister iam plurimis fontibus auctus interfluit, capacique apud Taurunum alueo excipit Sauum. Regio à Poloniâ atque Germaniâ ad Dacas & Mœsiam excurrit; quà Illyricum & Dalmatiam spectat, Alpium molibus tecta est. Omni prouentu felix solum. Vbertimas segetes alit; pascuorum ingentium fidem exteris gentibus facit, venalibus per Orbem armentis. Paulò minus centum millibus boum in singulos annos Germaniæ transmittit, illincque in vicinas Germaniæ terras. Partem quoq; Italiæ iisdē cibis alit. Vinum generosissimum est; nec multū illi dispar quod in Hispaniâ gignitur. Cœlum quoq; ad valetudinem commodum; nisi quòd sub Autumno intemperies mutantis in horas aëris morbos creat; maximè hospitibus sæuos. Noctes scilicet multo frigore horrent, ingens æstus succedit, mediâ luce campos corporaque adurens. Sub vesperam gelidus aër iterum incautos astringit. Varii generis preciique metalla in visceribus tellus habet; aurumque interdum cum arena fluuii voluunt, feracissimi pisciū, quos nimia copia viles facit.

Indolem gentis ideò magis arduum scire, quòd hoc seculo horribili clade perculsa est, suisque moribus

bus vix relicta, hinc vrgentib⁹ barbaris, potitisq; magnâ parte prouinciæ; hinc milite ex omnib⁹ Europæ populis ad auxilium lecto; moráque, & multitudine aliquid suorum morum sensim in illam regionem transfundente, Dixerim, bello & assiduis malis factū, vt vulgus quod in agris habitat, excusâ rusticitatis simplicitate, in sæuitiam plerumque abierit. Nullo discrimine, in suos, atque hostis milites, insidias struunt. Si quibus sub noctem aberrare contigerit, adsūt statim ad prædam, & ingratissimo scelere suos milites, sibi opem per omnia discrimina ferentes, non aliter à se quàm nudos, & in vltimæ mendicitatis imaginem amittunt.

Nobilibus, vt par est, mens erectior, meliorque. frons & animus ad magnificentiam factus. membra, incessusque, compositi ad venustā maiestatem. Togis, & tunicis vtuntur, ad morem orientis, purpureis maximè, aut quæ cæruleum colorem acceperunt. Et hic Vestitus egregiè Viros decet. breui vt plurimum acinace ad togatum latus appenso. Callidis & ingentibus consiliis Valent, parique audaciâ; præsertim si breui duntaxat & furtiuo impetu opus est. Ingentes Proceribus opes sunt; magna quoque, licet in regno, libertatis vestigia. Vnicuique pro opibus multitudo clientum; & illis in patronos ingens fides. Non alia intentior nobilibus cura, quam ne quid de iis prærogatiuis decedat, quas iam à multis ætatibus intemeratas habent. Et ideò maior armorum pertinacia contra Turcas, qui in vnam seruitutem omnis claritudinis sanguinisque familias premit. Absque hoc, inclinatio animorum in illis timeretur, aliunde potius Reges quàm ex Germaniâ petituris. Quippe Hungaros Germanosque vulgare viciniæ malum, su-

perba æmulatio inter se committit. Probra vtrimque in domesticis colloquiis sæua, alternisque vitia curiosè aut explorant, aut fingunt.

Hungari equorum studiosi, quos optimos habent, vestes quoque, & arma, ad delicias pompasque exigunt; equis malunt quàm pedibus prælium inire; auidissimi honorum, timerique cum ambitu querunt Italica ingenia artesque sequuti, nequidem ab eorum vitiis creduntur abhorrere; & vindictæ facinora peragere dicuntur iisdem artibus, parique liuore. Ad amicitiam facillimos putes: sed hæc verane sit aut tuta, nulli melius æstimabunt, quàm ii ipsi qui illam inibunt; seriò reputantes num amari meruerint; an vero illa gens vtilitatem captatura, simulatione beneuolentiæ fraudem paret.

Insignis est apud illos magistratus quem Palatinum dicunt: Is nihil ex se decernere, sed obstare Regi potest quicquam publicum sancienti: cui postquam suo suffragio intercessit, infirmum est quod deinde statuitur. Et hunc plurimi colunt, tanquam vindicem libertatis, appositumque Regibus, vt olim Tribunatus Romanis Consulibus potestatis modum fecit. Hinc scias magnos gentis animos nimiumque tumentes, dura aut soluta imperia pati non posse: nisi (quod in prouinciis illic cernas quas Turcæ inuasere (ad reuerentiam dominorum, acri metu cogantur, & premente spem omnem liberatis,

Illyrici, Damaltæque, quos Istros, Slauosque, appellamus, ad Hadriatici maris littora incolunt; illinc quà introsus terram spectant, in Pannoniæ fines perueniunt. Immanium montium dorso ea regio horret, perpetuâ hyeme in cacuminibus rigente; quæ in valles demittuntur mitiora sunt, vicisque & arcibus fre-

quentia

quentia. Gens alieni iuris est, diuersisque dominis iam diu assueta, in eorum plurimum mores, ac veluti indolem, abit. Pars, Principibus Austriæ subest; Veneti non pauca ad mare obtinent: reliqua Turcarum imperio accessere. hinc Germanici habitus atque mores, Italici etiam, ac denique, barbari, pro dominorũ genio dispensati. Penè inuia regio est nisi quòd in portibus naues interdum excipit, quæ à Venetis in Orientem soluunt, aut illinc in Adriaticum remeãtes cætera peregrinos non inuitant. Inde lectis militibus fortitudinis & audaciæ fama est; in Turcarum præcipuè castris; paucique præter illos Constantinopoli in prætorianas cohortes leguntur.

Hungariæ à Septentrione Polonia est, inde ad Oceanum procedens, Russiæque contermina. Tot spatiis diffusa regio penè nullibi in montes assurgit; & à planitie factum nomen, quam Scythico verbo *Pole* appellant. Campi in immensum patent, quos nix altissima hyeme obruit; hac discussa segetes crescunt, non indigenarum tantùm vsus; sed & mari delatæ, per multa Baltici littoris spatia, sterilibus fundis annisue opem ferunt. Sæuæ hyemes terram fluminaque aduinciunt. quia violentia Aquilonis, nullis montibus repercussa, liberum vt in pelago cœlum rapit. accedit Septemtrionis vicinia, & ibi emoriens Solis vis, præsertim cùm recessit ad brumam. Natura subsidium admouit, profundissimas syluas, quæ & in ignem datæ frigus expellant, & in suis præterea vmbris animalia alant, quorum pelles fulciendis vestibus preciosissimæ habentur. Hac duplici ope vtuntur in hyemem. Alio quoque commodo suis syluis obnoxii. quippe alicubi immensa examina apum feruent: Agrestia illa sunt, nec cuiusquam curâ aut pa-

ſtum aut tecta accipiunt. Vacuis quercuum ramis, aut truncis, inhærent; ibi cereas domos extruunt, & optimo melle implent. Hinc ingens facilisque in regionem prouentus. Ceram mercatores deuehunt; ipſi melle conficiunt potum, quem in deliciis habent. Flumina, paludeſque, plus iuſto quaſdam prouincias obruunt; adeò vt æſtate vix poſſint adiri. concretis per hyemem vndis curricula habent, quæ lubrica glacies facilè euoluit; ita per regionem feruntur: & hoc eſt commercii tempus quo externi ad eos commeent, ceramque, & pelles mercentur, ac ſi quid præterea ſub tam rigido cœlo in pretium naſcitur. Plerumque lapides extruendis domibus deſunt. Lignis ad parietes vtuntur, ſtramentoque operiunt; præterquam in celebrioribus oppidis, arcibuſque Optimatum, quantum illa regio ferre poteſt, excultis.

Polonis vt plurimum dura vita, cœlo aſpero, nec populi moribus factis ad noſtri ſeculi venuſtatem. & hinc aliquando ſæuiora ingenia. Diuerſoria peregrinos excipiunt, longè à noſtrarum terrarum ratione. Deducuntur in ſedem, quæ inanis, & plerumque perfoſſis ad accipiendum lumen parietibus, ventis quoque & hyemi patet. nulli quibus decumbant lecti, non erecta ad epulas menſa. longo ac multiplici clauo paries fixus eſt. Illic hoſpites ſarcinas quas habent in ordinem appendunt. Multo deinde ſtramento ſternitur ſolum; & hoc in illis diuerſoriis pro thoro eſt. Itaque per illam regionem proceſſuri, ad iter ita ſe comparant quaſi domum circumducant. cibos, & cætera in alimentum ferunt, lectulos in rhedis collocant; vt nudis illis tectis excepti, ſuâ ſuppellectile & famem & frigora arceant. Gens eſt ad ferociam, & licentiam nata, quam vocant libertatem; adeo

vt

vt infandæ barbariei legem multis seculis ibi solemnem, vix nunc demum omiserint; Eâ scilicet cauerant vt qui hominem peremisset, solueretur metu iudiciorum, si in iacentis cadauer proiecisset pauculos nummos, quorum numerus eâdem lege destinabatur. Nec tam vile fecissent humanæ vitæ precium, nisi sui genii impetu pro leui facinore haberent humanum cruorem prodigere. Ipsum nomen non tantùm seruitutis, sed & iusti ac legitimi regni oderunt. Rex ad patrias leges vi & armis adigitur. Nobilitas tristibus prærogatiuis se ipsa donauit, quibus possit sibi inuicem & impunè nocere. quippe Principi non satis iuris est, vt quod peccauerint ipse vindicet. Maximè sibi credunt; nec maior libido est libertatis in moribus, vitaque ciuili, quàm in religionum & cælestium rerum sensu; de quibus, vt placet, sine metu, & sentire volunt, & loqui; scilicet immani fiduciâ sui, quibus sapere alieno ductu pudet. Hinc in diuersa hodie scissæ mentes, errorumque omnium lues, quicunque antiqua secula polluerunt. Quisque in suæ familiæ laudem intentus est; præsertim si in exteros incidit, & expertes suarum fortunarum. Sæuire quàm decipere promptiores; & ipsi magis fraudibus quam vi patent.

Vltra Poloniam Russia iacet, quam obtinet Moscouitarum Princeps. Nomen Imperio ab vrbe Mosco est; quam illius Russiæ caput multitudo incolarum, & habitatio Regum fecit. Ab Oceano ad Caspium mare immenso tractu patet. Duersis lateribus Polonis Suedisque confinis est. In aliis eius limitibus Tartari hærent, Longo frigori, & penetrabili, damnata est, Vix prouecto iam verè redditur terra, quam niues oppresserant. Inde æstas grauissi-

mè incumbit, & quasi redimeret moras quas longa hyems fecit, subito æstu percoquit fructus, non tamen ad nostrarum arborum felicitatem. penè supra fidem est ibi quoque pepones maturescere, quibus apud nos non flagrantes modo soles quæruntur, sed & sæpe repetiti. Crebræ syluæ campos attollunt: in ijs præciosæ pellibus feræ; ceræ etiam copia, atque mellis. & hinc præcipuum in illis regionibus mercaturæ commercium. Multi incolæ sunt, neque tamen pro terrarum amplitudine quas possident.

Seruituti gens nata, ad omne libertatis vestigium ferox est; placida si præmatur. Neque abnuunt iugum. Vltrò fatentur Principi se seruire; illi in suas opes, in corpora, vitamque ius esse. Sordidioris reuerentiæ humilitas Turcis non est in suorum Ottomannorum sceptrum. Cæteras quoque gentes ex suo genio æstimant. Hospites, siue fortè, siue consilio, in Moscouiam aduectos, in idem iugum damnant, & seruire suo Principi volunt; si quos furtim abeuntes retraxerint, vt fugitiuos plectunt. Magnatibus, licet ipsi seruiunt, in minores suus fastus est; & vulgus horum maximè superciliū timet.

Fertur populus adeò literarum rudis esse, ut pauci inter illos vulgatissimas preces memoriâ teneant quibus Numen propitiamus. Bello quam ocio aptiores; & plerumque in armis sunt; siue quo Tartarorum impetum frangant, siue alio limite Polonos lacessunt, repelluntue: Istâ quoque ætate ciuilibus odijs inter se certauerunt. Acies illis ex equitibus tota. pedite ideo vix vtūtur, quòd omnium bellorum momenta in celeritate constituunt; magno impetu vel impressionem adorti vel fugam. Sed ubi pauere incœperunt ad desperationem quoque ver-

tun-

tuntur. Adeò ut ex prælio fugientes, si assequitur hostis, nihil ausi repugnare, ita se victoribus dedant, vt nec mortem deprecentur. Castigandis furtis remissi sunt: tamen prædones vltimò supplicio vlciscuntur. Gens est cauta, nectendisque fraudibus apta; Neque ignorant ideò mercatoribus se suspectos; quos vt placabiliores habeant, interdum in mutuis commercijs aliam patriam sibi fingunt. Perpotandi studium acre est. & præter patrios potus ne quidem aduecta vina desunt.

Vxoribus longa captiuitas. quas domi serio continent, dignas quoque maioribus malis. adeo seruilibus supra fidem ingenijs demissas esse aiunt. Virorum in se beneuolentiam ex verberum numero æstimant; nunquam melius suo iudicio habitæ quàm cùm in sæua ingenia inciderunt. Quidam è Germania in Moscouiam migraverat, vir è plebe, & si nomen in tantillâ re placet, Iordanes dicebatur. Hæsit ergo in illa regione; & cum sibi eæ sedes placerét, inde etiam duxit uxorem. Hanc cùm charam haberet, omnibusque officijs mutuam gratiam affectaret, illa deiectis luminibus mæsta, crebro in singultibus, & cæteris mærentis animi indicijs erat. Viro denique sciscitanti mæstitiæ causam; se enim nullis quod sciret amicitiæ muneribus defuisse. quid tu, inquit mulier, tam egregiè fingis amorem? Num putas latere me quam tibi vilis sim? simulque largos gemitus cœpit effundere. Ille attonitus, in amplexus mœrentem recepit, rogare perseuerans, nunquid eam offendisset, peccauisse se forsitan, sed culpam emendatione deleturum. Ad hæc illa, vbi autẽ sunt verbera, inquit, quibus te amare docuisti? hoc certè potissimũ pacto, maritorum in vxores apud nos be-

-en

neuolentia, & cura sancitur. Hoc à Iordane audito, primùm stupor continuit risum; mox vtroque vanescente, è re sua esse putauit, vt vxorem eo modo haberet, quem ipsa præscripserat: nec multò post arripuit cædendæ mulieris causam, & illa fustibus mitigata, tum primùm bonâ fide amare & colere virum cœpit. Nec tenuit ille modum; sed iam ferior quàm misera coniux optasset ad extremum grandi ictu dicitur huius etiam crura, & ceruicem afflixisse.

Germania, quà Baltico alluitur mari, Cimbricæ Chersoneso confinis est, paruoque maris discrimine cæteras Insulas videt, quæ idem Cimbrorum regnum faciunt: hodie Daniam appellamus. inde breuis in Sueciam traiectus est, cui ad Boream Noruegia adiacet. Et hæ quidem regiones sunt, ex quibus tantæ gentes, numero suo, victorijsque celebratæ, quodam turbine æstu toti olim Europæ infusæ sunt. Inde Cimbri, Teutonesque, inde Gotthi, Vandalique prorupere; per quos Italia, Lybia, Hispania, cum Galliæ parte afflicta est. Recentioribus seculis quæ inde coloniæ emigrabant Northmanni dicebantur, id est, homines à Septentrione venientes. Per hos diu occupata Britannia; in Gallijs plurima ferro igneq; corrupta sunt. sed illic post varia discrimina pax placuit, & concedentibus Gallis Neustriam insederunt, quam exinde vocauere Normanniam. Adeò nihil in Europa intactum illis fuit; & omnibus formidabiles, etiam vulgò indomiti censebantur. Vnde tanta hodie multitudo, & velut fons gentium aruerit, incertum est. certè iam minus crebra in illis regionib. oppida, tantùmq; à mittendis coloniis absunt, vt cum bella ingruerint externo milite vti consuescant. Crediderim barbaras gen-

gentes, cùm frugales ibi olim in inculto solo essent, ignaræque vitiorum, multa sobole increuisse. Et quoniam infelicitas terræ numeroso populo alimẽta negabat, sæpè dimisisse iuuentutem nouas sedes quæsituram; cui se sponte omnis ætatis homines applicabant; Nunc autem insano commessandi bibendique vitio obruisse genitalem vim, nec habitatores nisi suis regiònibus sufficere posse. Illic Germania perpotandi studio superatur. Manè primùm excitati, stomachum leuant ingesto calidissimo potu, quem ab ipso vino igne exprimunt. Sic refectis, missa ad caput æstuantis potionis caligo somni cupiditatem facit: breuis quies est, rursusque secedunt ad potum. Vinum tunc bibunt, aut si quibus, vt vocant, ceruisia placet. Quod inde spacii ad medium diem est, negotiis datur. Tandem ad prandium conueniunt, quod vtique sæpe non dubitant continuatis sermonibus in cœnæ tempus extrahere: hinc vt plurimùm in thalamos deferuntur. Contumelias nec facere prompti, nec pati. datæ dexteræ fidem non violant. multa Germanicæ in his linguæ sunt, sed in moribus plura vestigia.

Noruegiam rari incolæ tenent. Vt plurimum venatione vitam tolerant: nullibi commodiores malis, aut nauium tabulatis arbores crescunt. Gens est rudis, & apud multos veneficiis infamis. Aiunt venalem apud illos ventum esse, quem inde nauigaturi emant; Vlyssis Æoliq; fabulam vero æquante prodigio. Diræ apud illos hyemes; & plerunq; incautis infestæ. Torpens aer, remisso, ac penè nullo sensu occupat corpus; ne antequã perieris intelligas te perire. Memorabili exẽplo huic pestis ereptus est, quã

Nu-

Numen ad regnum Britanniarum destinauerat, tūc vnius Scotiæ Rex, Iacobus. Filiam Annam illi despōderat Fredericus II. Cimbricæ Chersonesi Rex; Sed cùm illa in Scotiam veheretur, non semel in Noruegiam eiecta est, vi sortium; malisque genijs ad Veneficæ imperium ventos cientibus, quæ aliquantò post facinoris pœnas luit. Sed Rex interim amore & iuuentâ impatiens, ad coniugem deferri constituit, prouectâque iam hyeme, illud mare glacie infame ingressus est. Cœlo & tempestatibus luctatum Noruegia excepit, nec multò post quæ eum vexerat nauis velut in aridam delata, ita circumstanti glacie immobilis hæsit. Res ad Iacobum delata est; statimque libuit hoc insolenti spectaculo frui: quippe nulla suæ Britanniæ littora concretas vndas tenent. Sudum erat, neque portus ab hospitio Regis procul; Processit igitur, nec spirantibus ventis, nec acriter, vt videbatur in horrente aëre; contemplatusque paulisper glacie stratum mare in thalamum redijt, nec dum aliquid de pernicie hyemis suspicatus. Sed dum foco se admouet, ex circunstantibus vnus, in dexteram Regis manum, vt fortè fit, intuēs, aduertit vicinum pollici digitum cærulo & exangui liuore rubentem; peritusque cœli illius, ne tu, inqt, Rex, ad ignem accesseris. nocuit tibi aër, & digitum exanimauit: sic iam affectum, peius ignis intempestiuo calore perdiderit. frigoris lues alio frigore pellenda est. Admiratus Rex primùm se læsum negat, quippe nullo doloris sensu tentatus. Sed non diu dubitauit, quin rectè moneretur. Nam stupebat rigens digitus, sensumque cum sanguinis calore amiserat. De remedio quærenti, referunt certam esse, & in promptu medicinam, cuius se salubritas, breui qui-

quidem, ſed acerrimo dolore, inſinuet. Id pati oportere, niſi malit intercidere digitum tam noxia hyeme contactum: Allatumque eſt vas ſubitò, plenum niue, non quidem ad ignem domitâ, ſed per ipſum triclinii teporem iam ſenſim diffluente. Illò Rex digitum inſerere ex præcepto incolarum monetur: ſubitoque ingens dolor per torpentes paulò antè articulos penè illius patientiam excuſſit. Remeantis in digitum ſenſus documentum primum fuit, quòd doleret. Eo modo Rex incolumis euaſit; admonitoque tam improuiſi mali facilior poſtea cautio fuit, vel certè medicina. quippe & paulò poſt aurem dexteram equitantis eadem peſtis aduſſit.

CAPVT IX.

Turcæ. Iudæi.

TVRCARVM ferum genus, & ad vrbium, artificiorum ſcientiæ excidium natum, noſtris vitiis, quam ſua virtute felicius fuit. Hæc publica Orbis lues, barbaro impetu, tum multitudine hominum, & auſterâ parendi diſciplina, inualuit. Primum illis à Scythiâ quā Tartariam appellamus, exordium. Hinc ſiue ſtipendiarii diffidentibus Perſis ad auxilium accerſiti ſunt, ſiue vltrò inopes patriæ campos reliquerunt, inuitati felicitate viciniæ; Ducis quem ſibi conſtituerunt auſpiciū mirâ religione ſequuti ſunt. Huic ſe, ſuáque addixere, ſiue libertatem nunquam, viderant, ſiue vltrò proiecerunt. Nec in aliis gentibus conſtantior in modeſtos & legitimos Principes fides, quàm illis in atrocem, cui ſe damnauerunt, Tyrannidem: niſi quod tantæ reuerentiæ impetus ſen-

ſim creditur iam torpere, ſub Principibus illo obſequio minus dignis. Nimiis quoque in populo animorum affectibus nunquam diu conſtantibus.

Per hos primum correpta pars Aſiæ, quæ olim fluere deliciis dicebatur. Hinc ſub Amurathe in Europam, Ligurum ope remigioq; tranſuectis, illa Græcia, illud Muſarum domicilium, conceſſit in prędam. ipſi tamen dura indole eluctati humanitatem, in maiorum feritate perſeuerant; prorſus vt intelligas ſub molli cœlo immania ingenia eſſe poſſe. Quandiu in Bithynia hæſerunt, aut in Thraciæ deinde littoribus, æmula hinc Græcorum, hinc Trapezontinorum imperia, per quæ vinci oportebat niſi ipſi vincerent, accendebant ſæua ingenia, & tunc quœdam primarum victoriarum æſtu feruentia. Vbi pudendo nobis bello tantos hoſtes ſuſtulerunt, Conſtantinopolim à Mahumete captam habuere in præcipuum regni caput; delniti ſitu vrbis, quæ Europæ Aſiæque faucibus hæret, & commoditate pulcherrimi portus, tum famâ Imperii, quod ibi multis ætatibus inclytum durauerat.

Quod in Oriente reliquum erat, vel à *Soldanno* tenebatur, qui Syriam, vicinaſque regiones, Ægypto addiderat; vel ſub Perſarum iure erat, terras quæ ab Euphrate ad Indiam latè iacent vno imperio iungentium. Perſa palàm Turcæ infeſtus, & de regni limitibus quotidiano odio belloque certabat, Vtrique cum Ægyptio fœdus erat; ſed viſus Selymo Turcæ Ægyptius id cum Perſa arctius & religioſius colere: Et hæc ſtatim cauſa armorum. Nunquam tam breui bello parta maior victoria, ſpoliis, viris, terris & quod eſt amplius diuturnâ earum rerum, quæ victæ ſunt poſſeſſione. quippe duobus iuſtis præliis,

vnoq;

Vnoq; tumultuario, omnes *Soldanni* regiones,opes, arma, in Selymum fortuna contulit. Hinc ille in Persam grauior; Europæque simul imminens, nostras opes fastidiosè despicere. Sed à Syriâ cum triumpho redeuntem acer morbus oppressit, eodem illo loco vbi quondam in parentem Baiazetem acie certauerat; velut diris patriam vindictam reposcentibus. Sed statim Solymannus ipso Patre acrior Pannoniam inuasit. Rapta Budâ, quæ Hungariæ caput est, ausus quoq; Viennam Austriæ obsidione tentare.

Sensim tamẽ Bizantinæ deliciæ illorum Principũ animos à nostris cladibus auerterunt. At nos intestinis interim odiis & æmulatione gentium fracti, non erubescimus pacis bellique momenta ab iis expectare, in ipsos nihil sponte audentes, contentique non lacessi. adeò vt legatos, velut belli redemptores, & deprecatores fœderum ad hos Bizantii Tyrannos dimittamus; quos illi siue suâ superbiâ, siue religionibus nostris offensi, nullo colloquio, ac vix quidem conspectu dignos putant. rati infra sui imperii dignitatem, suos quoque legatos ad mutuæ amicitiæ commercium in has oras destinare.

Cæterum, vt tot victoriarum felicitas, maiestatem Principis Turcæ penè suprà humani fastigii cultus subuexit, ita ipsum populũ, cuius manu, impetuque, partum Imperium (mirum dictu) videtur afflixisse. Nam adhuc humilibus Ottomanorum Principum reb⁹, cùm penè suam gentem, quantacunque tunc erat, in castris haberent, certè quicquid dignitatum prædarumque vellent diuidere, spargendum in illos ipsos milites erat; nec alios præter hos Scythas habebant, quib⁹ amicitia miscerentur. Auctis nunc

opibus, liberoque delectu, ex suis, domitisue gentibus, quos malint ad Rempublicam admouere, à præcipuis honoribus arcent veteres illas stirpes, illorum militum nepotes, à quibus Ottomanica domus idipsum cum imperio olim accepit, vt iam ingrata esse possit. Nescias id fastidio factum, an consuetudine (quæ postquam inualuit, barbaris pro religione est) an secreto ad sui regni securitatem consilio, quòd ingentes præfecturæ, tribunalia, dignitates, non aliis permittuntur quàm iis, qui ex Christianis parentibus nati sunt. E Damaltia potissimùm, & Illyrico, de sinu parentum abrepti pueri, virginesque, in destinata Constantinopoli claustra ducuntur. Ibi sacra parentum, quæ vix infantes meminerunt, in vesanas superstitiones mutant, circumcisis genitalibus, & reuerentiâ in Mahumetem imbuti. Et hi cætus ex tam miserabili rapinâ coacti, Regi Turcæ pro seminario ducum, principumque sunt, quibus corporis sui curam, viresque imperii tradat. Hinc præterea spadones, ad intima destinati obsequia, ideoque non vile aut pudendum ibi genus. Hinc Reginæ, Pellicesque & semper tanto Regi regnaturæ post se sobolis mater. Suas quoque amitas, & sorores, ex illâ cohorte delectis nuptum dant; sibi patrueles, & nepotes, daturis. Adeoque est in precio, de Turcica stirpe non nasci, vt summa in Imperio munera, quæ isti ex Christianis parentibus geniti tenent, in eorum liberos nusquam transeant. Nec alia causa est, quàm quòd illos in legem ritusque Turcarum ediderunt. Et hoc illa gens patitur, suo quoque iudicio vilis.

Turcis enim rustica ac demissa indoles; neque digna libertate quam non curant vindicare. Rudes animos

animos ne ulla ſcientiarum humanitate mitigent, Mahumetes lege cauit, quò facilius ignari componerentur in legis veſaniam quam præſcripſit. Gregum, armentorumque, & ſuppellectilis, præcipua illis cura; ædificia vix ad uſus, nedum ad cultum extruunt; ſiue adhuc Scythicę originis memores, & vitæ in plauſtris errantis; ſiue quod unuſquiſque ſuum agrum precarij iure poſſidet; ad Principis nutum non fundos illos tantùm, ſed & prouinciam mutaturus. Principem ingenerato affectu mirè colunt; vmbram hunc & effigiem Numinis vocant. In ea gente ſæuiſſimi, fædiuſq; in Chriſtianorum odium intenti, non ſunt illi qui longâ maiorum ſerie in Turcis ſunt, ſed qui in eorum ritus à nobis defecere. cæteris mitius ingenium perhibetur; longè tamen à moribus noſtris eſſe. Venena non alibi ingenioſius parantur; & vix credibile, quantis artibus vim nocentium rerum exprimant, copulentque. nec aliter ſcilicet quàm per mirabiles aſtus, illâ lue quemquam tollant; omnibus quò hanc mortem & effugere poſſint & tradere, in pari vitio calliditatē quærentibus. Quis credat non guſtu, ſed nec tactu opus eſſe, leui aurâ hanc peſtem inſinuante, corruptiſque vitalibus ne lentam quidem mortem inducente? Nuper Alepenſem præfecturam emerat à gratioſis in Aulâ hominibus quidam ex illarum dignitatum candidatis. Vrbs eſt vix bidui itinere à Cilicio mari ſummota, Mercatorum frequentiâ, Orientiſque commercio grauis, vnde merces partim Euphrate, partim iumentis delatas accipit. Inde ſuis rectoribus ingentium opum cauſa, tam licenter in prouinciam graſſantibus, quàm profusè illam emunt. Hoc igitur homine in præfecturam miſſo, alius maioribus

donis sollicitat fidem eorundem Optimatum, iubeturque illi priori succedere, qui prouinciam vixdum libauerat. Is hoc nuncio celeriter amicorum fide perlato, vehementer, vt par erat, improuisâ clade perculsus est; necdum vllâ scilicet prædâ ambitum emptæ præfecturæ repensante. Igitur amicorum qui aderant consilium aduocat, apud illos amissas opes deflet, perfidiamque aulæ quæritur, tam fœdè venalem. Incertus consilii erat, pareretne reuocantibus Constantinopolim litteris, an successori armatam manum objiceret: audaciæ veniam à Bizantinis Proceribus nouis muneribus impetraturus; aut saltē publico suo decori simulq; domesticæ rei, superstes non futurus. Inter has cogitationes furentem, anxiumque, seduxit fidissimus amicorum. monet ne quid temerè audeat. si restiterit ad mandatam prouinciam venienti, id Regem pro defectione habiturum. Nullum in suâ gente atrocius crimen esse, quàm non modo violantis, sed vel remorantis obsequium. Tutius, inquit, consultum tibi volo. Accedenti æmulo etiam cum donis occurrere; & ne tua benignitas sit suspecta, apud eum modestè quærendum est, tuarum rerum spes hâc intempestiuâ successione propemodum esse accisas. Tamen nihil tibi antiquius, quàm parere. Accipiat sanè prouinciam cui destinatus est; in amicitiæ quoque pignus illa munera, quæ hospitali comitate protuleris: iis satis gratiam habiturum, si in Regiam redeunti litteras dederit, quibus significet nihil te cunctatum imperium, statim vt iussus es, vrbem, iura, prouinciam tradidisse. In tuis autem donis strophiolum erit, inquit, quod habeo, multi operis, sed nocentissima tabe perunctum. Hoc si quasi artifi-

artificii venustatem monstraturus ad illius vultus explicas, sic vt vel minimo halitu perfundatur, spondeo, nunquam in Alepensi vrbe regnabit. Vtitur sagacissimi viri consilio Præses; longaq; & multiplici pompâ exceptum successorem in ædes deducit. Ibi inter insidiosæ liberalitatis blandimenta euoluit fatale strophiolum, auro & serico distinctum. Lætus hospes suæ mortis instrumentum aspexit. Inde diuertunt ad cœnam. Sed hic fraudibus agens, simulabat primò se mane iter Bizantium versus ingredi velle. Expressit itaq; eâdem illâ nocte literas suorum officiorum testes. Neque enim tam beneuolo decessori iste miser perfunctoriè indulgebat. Sic exactâ noctis parte ad quietem secessum est. Primo mane nouus Præses inspirato per strophioli aurā veneno impar fuit. Iacebat in strato exanimis; nec tā repētini casus aliis causa patebat, quàm illis qui incautū peremerant. Peracto facinore, veneficus Præses Constantinopolim literas destinat, tam illas quib⁹ successor significabat vt prolixâ beneuolētia esset exceptus; quàm alias à se, eiusdē successoris interitum nunciaturas, orantesq; nunc saltē imperium sibi, & prouinciā prorogari. Nec id ægrè impetrauit, tanto sceleri felicitatē indulgente fortunâ. Ex hoc sæuo, & in flagitium mirabili astu nō plus studium venenorū, miserabili subtilitate excultū, suspexeris, quàm corruptos in eâ gente mores, venundatos magistratib. populos, fas ęquumq; infra pecuniam positū, & cætera vltimæ tyrannidis mala. Vix ambitus, aut repetundarū actio; viles magnatib. iniuriæ, ac penè indignæ vindicari, quib. vulgus affligitur, diuturnitate seruitutis, & institutione parentum, non ausum aspernari tam deiectæ sortis cladē.

Non aliud in Turcis magis mirer, quàm quòd homines immortalitatum animorum tam constanter asserentes, vt his inde vilior hæc vita sit, sibi eorum flagitiorum licentiam faciant, quæ etiam absq; lege natura refugiat. Tamen in egenorum ac hospitum opem multorum animi illic effusi sunt; Ad hæc humanæ miserationis opera passim ædes extructæ, in quas ægri aut fessi diuertant; ibique constitutæ priuatorum testamentis, & publico sumptu, opes. Nos etiam, quamquam canes & credunt & vocant, non arcent à tanti beneficii humanitate. Ingens in parentes reuerentia; & si quando molesti sint, plus recordatio dati spiritus, quàm acerbitas iniuriæ valet. Multi cibi gens, & plus curando corpori intenta quàm animo.

Omnis autem libidinis quâ sunt infames, minor his ipsis culpa quam fœdo Mahumeti, has cupiditates maximè innatas mortalibus, sed Numinis pudorisque vinculis astrictas, suâ lege exoluenti: Ita allicere placuit militarem quidem populum, sed, vt in Oriente, ad voluptates molliorem. Inde his vitijs, tanquam concessâ remissione, exercentur; miserabili virtutis inscitiâ. Neque abest à libidine crudelitas, saltem in Principe, tam suorum sibi sanguinem quàm opes vindicante. Constantinopolim Rex Turca obibat, in proximos agros venatione decretâ, cùm ad militis fores adolescentulum videt impudicè fractis oculis vibrantem. Accensa teterrimi Principis libido est, rapique, & in regiam duci iubet. At miles, qui puero assueuerat, reuerentiam amore vincente, non dubitauit pro scorto opponere suum pectus, strictoque gladio irruentes ministros submouere. Sed quid vnus in multitudinem posset?

ſet? Ipſe Princeps, ad omnem ſuorum contumaciam tam peruicacis iræ, tamen hanc amantis violentiam in crimen non duxit; Illum quoque, tanquam in precium abrepti pueri, ruſtico prædio donat; & ſtipendium iubet augeri. Neque mora, viliſſimi ſcorti amore Rex flagrare, nec tantùm in deliciis habere; ſed & in ambitioſæ amicitiæ locum. Quod miles cùm audiret, eum olim ſibi chariſſimũ aſpicere inter tantos honores concupijt. Donis itaque ac precibus euicit à cuſtodibus qui ſtabant ad fores, vt cùm Rex in hortis veſceretur, clàm & à Satellitum tergo ipſum accumbentem, ſimulque adoleſceotulum intueretur (nam & is ſolebat regiis conuiuiis adhiberi.) Conſtituto tempore adeſt. Iacebat Rex in tapetibus, patrio more; neque procul impuriſſimum ſcortum, & nimio impudicitiæ precio iam ſuperbum. Inter hæc miles incautius fortè prodire, ſic vt à puero conſpiceretur; qui veteris obſequii memor, ſtatim ad ipſum curſu defertur, amplexæque dexteræ oſculum ponit. Princeps in redeuntem inſiliens, fronte oculiſque furore ardentibus, interrogat quò vecors & infidus diuertiſſet. At ille, ad priorem, inquit, herum, Rex, quem à me ſaltem oportuit ſalutari. Haud mora, Rex æmulatione inſaniens, breui ferro quo erat accinctus ſui amatoris perfodit pectus. Sed vt labentem vidit, ſequutus in terram, ſuo ſinu vulnus fouit, ingemuitq; morienti. Iuſſus ſtatim miles mori; ſiue quòd prodire in vetitum locũ auſus ſiue quaſi tanti doloris Principi cauſa; ſed ille inter tumultum elapſus, ipſo fauore ſatellitum euaſit; latebris, & ſuorum ſilentio tectus, donec Princeps mitigaretur. Adeò nullius amicitiæ nexus tuti ſunt à tyrannide tam atroci, nec in-

columitatem suam tantùm, sed & voluptates, supra vitam suorum ciuium æstimante.

Arma autem, iam cessantibus Principibus, sub quorum aspectu ingens militum audacia erat, modicis in eâ gente studiis, nec ex parentum impetu, culta sunt. Prætoriani in vrbe regiâ, quos Ianissarios vocant, desueti iam dudum vero puluere exerceri, in otio & omnibus delitiis ad turbidam, sed ignauam audaciam instituuntur. Hinc soluendæ disciplinæ initium, superbis militibus, nec laborem, nec felicitatem pati idoneis. Non alius vitiis olim euersi sub suâ mole Romani iacuerunt. Et illud fortè Imperium, iam deficientibus ventis quibus albè intumuit suo pondere vitiisque obruetur. Illi tamen, qui Ægypto præsident, maximè ad Memphim collocati, veteris militiæ decus cum ingenti laude obtinent; scilicet ab aula semoti, arcendisq; prædantium manibus, qui de montium iugis erumpunt in vallem, in quotidianos labores exerciti. Sed in fugientium latronum agmen fortes, tantumq; assueti instare cedentibus; si in nostrorum hominum robur inciderent, fortasse equorum celeritate quâ præstant, ad salutem non prælium vterentur.

Sagittarum, quæ præcipua Turcis vis, iam neglectus ille vsus qui olim formidabilis Orbi fuit. credo, quia sine longo sudore, corporisque ad laborem obsequio, ad hanc artem perueniri non potest; & hodiè milites fracti ocio, & languente disciplinâ, tanti nō emunt fortes esse. Breues arcus sunt, inflectique nisi à peritis difficiles; cæterum multo maiore impetu tela expellunt, quàm quo machinæ nostræ plombêas glandes ejiciunt. Vidimus quidem (& fidem oculis nostris tardè habuimus) chalybem tres digitos al-

tum

tum ab exiguâ sagitta pertransiri; nec minoris prodigij fuit, destitutum ferro telum in modicæ arboris truncum arcu impelli, & vtrimque defigere. Hanc artem clarissimo apud nos viro, cùm Constantinopoli esset, tradidit Solimanni vetus miles, confessus illam artem interire suorum socordiâ; vix tres esse in tam vasto Imperio quibus curæ fuerit hanc maiorum fortitudinem in se producere; cæteris laxos arcus, nec aliis quàm leuis armaturæ hominbus esse timendos.

Quòd si Numinis beneficio, & illorum vitijs vti vellemus, quid hac tempestate facilius quàm opimas extorquere prouincias à barbarâ gente, summque impetum, quem pro fortitudine habuit, dediscente? Hoc gementes sub tam feræ tyrannidis mole expectant à nobis Christiani, immensa multitudo, sed ducibus, armisque defecti; hoc nostri quoq; ritus, & templa, quæ uesani deleuere; hoc de illorum Imperio deiecta humanitas; terræque olim cultissimæ, nunc velut informes, nec in sui decoris honestatem, nisi nostris auxiliis, rediturae. Quòd si quem moueant experta toties arma, frustraque exhaustæ diuitiæ, dum nostri maiores à Sarracenorum impetu Syriam, Palestinam, Ægyptum, contendunt vindicare, in Turcas etiam ingentibus sæpè copiis mouentes; cogitet, eos magis æmulatione inter se, quàm hostibus illis victos. Vt omiserim Principes Græcos, semper infestos militibus ab Occidente venientibus; quoties ipsi inutilibus odiis nostros impetus in nos conuersi consumpsimus? Non oportet recentibus exemplis nostri seculi pudorem onerare; ac ne quidem curiosè recensere veteres clades. Satis erunt ad doloris & cautionis argumentum, Gallorum, Anglorumque i-

eiusmodi bellis funesta dissidia. Richardus II. Rex Angliæ, cui ex leonis corde cognomen est, in Syriam exercitum duxerat, vltusque iniurias quas Cyprii intulerant, ad vltimos metus Soldannum adegerat, iam Hierosolyma tradere, & sic cum Christianis pacisci cogitantem; Cùm ecce Gallorum Rex Philippus, quem Augustum appellarunt, reuersus & ipse à Syria, & Richardo infestus, cum exercitu in Normanniam mouet (hæc tunc Anglici iuris erat) & oppida adortus, quædam vi capit, alia metu aut factione subigit. Sic Richardum, tunc publicis Orbis rebus intentum, ad rerum suarum tutelam in Europam reuocauit; & tunc Sarraceni Gallorum manibus Christiano exercitui erepti sunt; qui postea Anglis quoque beneficium debuerunt. Quippe vix seculum inde effluxerat, cùm Philippus cui cognomen Valesio, Francorum Rex, omni regni sui mole ad hæc bella transmarinæ pietatis conuersus est. Aderant in auxilium, Nauarræ Rex, Arragoniũ, atque Bohemiæ, multique præterea mortales, quos rei magnitudo, sanctitasque coëgerat. Iam in anchoris classis stabat quæ quadraginta armatorum millia veheret. Trium annorum commeatus addebantur. Exercitus terrâ iturus trecentorum millium erat. Sed tam grauem apparatum, tantamque spem mundi, interuertit Eduardus. III. Angliæ Rex, tunc primùm Franciæ sceptrum, tanquam matris Isabellæ hæreditatem, aggressus vindicare. Sic in nostra viscera acti sumus; & à nobis superati, triumphos Sarracenis Turcisque concessimus.

Tristissimi quidem hi casus; sed illorum ingens solatium, nobis adhuc vires esse eruendo illi barbarorum Imperio; ac nequidem coniurationem nostro-

ſtrorum Principum in hoc quæri: Plures ex illis eſſe, qui ſoli huic victori ſufficere poſſint. Non enim innumero exercitu opus eſt, nō velis immenſum mare tegentibus. Vir inſignis iudicii, animique, & iam longiſſimo vſu rerum Turcicarum peritus, ſuo Regi ſpondere non dubitat, ſi ſibi claſſis detur, triginta millium exercitu impoſito, in biennium ſtipendia, in annum comeatus, ſe eo tempore Pelopōneſum, Eubeam, magnamque Achaiæ oram, in illius ditionem redacturum. Ni fecerit, idem exercitus qui ſibi committetur decepti Regis exigat pœnas; vindicetque atrociſſimâ morte temeritatem irritæ ſponſionis. Eandem ſpem victoriæ, penè nec tanto ſumptu, auſus maximo Regi ante aliquot annos dare eximius belli dux, opibuſque & ſangine dignus cui tanta expeditio crederetur. Sed mors illius conſilia occupauit, incertum an veneno maturata. Vtrique cauſa ſperandi, ex noſtrorum militum robore, bellique diſciplinâ, tum ex Chriſtianorum numero, atq; votis, noſtra arma illuc ad ſe vocantium; denique ex languentibus Turcis, qui fortitudinis famam non alio iure obtinent, quàm ob maiorum ſuorum nondum expirantem memoriam. Sed aiebant iſti Duces, in ipſius hoſtis ſinum iaciendam hanc faciem, non tutandis limitibus ſtandum, in quibus ſummū victoriæ præmium eſt, hoſtem à Patriâ ſubmouere, mox ſæuius rediturum; victis autem, & ſua, & patriæ captiuitas imminet. Ideòque volebant non in Pannonia nos hærere, ſed ingenti procurſu in media Græciâ, Thraciaue, caſtra metiri. Hanc in bellis inferendis rationem, plerique veterum iniuere. Sic in Italia Hannibal vincebat Carthagini; Sic Romanis in Africa Scipio; ſic denique ipſi Turcæ quas gentes

nunc

nunc obtinent, armis in earum prouincias prolatis domuerunt. Neque Galliam Franci, neq; Normanni maiorem Britanniam, lento bello, remotoque, velut à limine salutauerunt. In ipsas Prouincias irrupere; etiam ante victoriam penè occupatâ mercede victoriæ.

Quid quòd multa, quæ iam sunt ad hæc bella adiumenta, nostris maioribus defuerunt? Hostem ad extrema Orientis quærebant, tunc primo victoriarum æstu feruentem, quem hodie in ipso Pannoniç sinu, & in aduerso Italiæ littore statim inuenias; sciasque, plena, & mox recessurâ fortunâ senescere, vel ideò quòd non augescit. Patrum quoque nostrorum erroribus edocti, ea ipsa quæ in illis expeditionibus peccauerunt, habebimus in melioris disciplinæ cautionem.

Nunc etiam vrget hostis, vt penè in hoc tantùm deliberare liceat, perdere malimus, an vinci. Iuuenis Achmetus, qui hodie tyrannide potitur, ad bellum respexit, & Transiluaniæ imminet. Siue lassus suo ocio animum ad hanc expeditionem adiecit, siue apud suos reuerentiam paraturus, ingens inde rerum nostrarum discrimen est; cùm languens apud illos militia his stimulis exsuscitari possit, & Princeps hactenus inter voluptates segnis solicitari victoriarum gustu, atque inde actius in nostram perniciem ardere. Aiunt Carolum, qui vltimus Ducum Burgundici nominis fuit, primam partem egisse iuuentutis non expertem modò armorum, sed & maximè quietis studiosam; mox Galliâ flagrante eo bello, cui publici boni titulus fuit, adeò in contrarios motus versum, vt exinde nullum vitæ tempus habuerit quo à militaribus consiliis vacaret. Absit in eosdem impe-

impetus hic Achmetus consurgat; sed quis in tanto periculo non præstabilius cedat arma mouere, dũ illi nondum veterum excusserunt, quàm expectare, vt vsu, & victoriis graues, à mediâ (quod absit) Italiâ, atque Germaniâ, nobis ad vnam seruitutem ferale signum tollant? Quòd si Achmetum sua luxuries reuocabit ad ocium, non à nobis extrusum, non in suis penatibus arma nostra audientem, certè hanc penè turpem, pudendamque salutem, fortunæ debebimus, non virtuti.

A Turcis ad Iudæos abire hîc liceat, vel idèò, quòd post Turcas illis sumus. A Iudæo percunctati, de quibus melius sentiret, Christianis an Turcis, fuit quo frontem hominis miraremur. In nos enim, inter quos erat, vix ausus inclementer dicere, tamen sensum non pressit; & certè, inquit, Turcæ saltem genitalia circumcidunt. Gens est vagis erroribus dissipata; nullius prouinciæ potens; acris cogendis opibus, ad omnem mercaturam strenua, & per fœnoris flagitium diues. Vbicunque sit, seruit; & iam domitos animos, quõdam ad libertatem tam acres, huic sorti assuefecit. Mores passim miscuerunt, & suæ indoli, cui cum peruicacia adhærent, addunt regionis spiritum in quâ nascuntur. Pertinax illis superstitionis ingenium, & vix in nostram pietatem, quantumcunque simulent, syncerè mutabile. Eorum corpora olere non sine argumento vulgatum est. Fœda quippe in ipsorum domibus, vestibusque incuria est, & nescio quid insolens exhalat. In summis diuitiis non augent corporis cultum; siue nostram inuidiam reueriti, siue inter se amantes paritatem. Magnum seruitutis argumentum est, quòd nec arma, nec fundos, possidere

con-

conceſſum ſit. Rectè vires adimuntur hoſtili populo, & nos peius, ſi polleret, mulctaretur.

Iam vero enumeratis populis, & veluti ad cenſuram vocatis, quorum animos moreſque cognoſcere iis prodeſt, qui in publica luce interque homines victuri ſunt: Ad varia ingeniorum genera, & affectus veniendum eſt; qui vt vnam aliquam nationem veluti ſuo iure non poſſident, ita per omnes gentes vagi, multiſque vbique hominibus inſidentes, virtutibus vitiiſque aut ſemina aut alimenta ſuppeditant.

CAPVT X.

Præter patriæ indolem, dari cuiq; mortalium ſuos affectus, atque ingenium. Præcipua inueſtigari poſſe; non ſcribi omnia. De ingeniis ad ſubitos iocos aut ſententias valentibus. De aliis, qui ſpontanea eloquentia diffundũtur. De hominibus tardioris lentioriſque prudentiæ. Perfectos demum eſſe, qui inter hæc duo genera ſunt poſiti. Vtrum ſint præſtantiores animi, qui literis idonei, an qui adminiſtrandis rebus publicis. Delicata ingenia aſſiduo aut diuturno labori minus apta, quàm tarda & depreſſa.

Veluti ſub iis ſideribus, quæ multo frigore, humentiue aëre, ſolent candidos cæcioſque populos educare, nonnulli haud ſecus quàm in viciniâ Solis fuſco vultu inumbrantur; In iis autem plagis quæ nimio Sole flagrantes plerumque ſpiſſiori ſanguine

guine ſubiectas gentes tingunt, quorundam hominum candor à patria ferrugine recedit; Ita in humanis populis quædam aſperæ mentes rigent; aliæ de patriâ barbarie nihil habent; craſſæ aliquæ in tenui cœlo mentes, tenueſque in opaco: Nec vlla eſt regio, tam proſperis, aut malignis illuſtrata ſyderibus, quæ non omnium vitiorum examen, ſimulque virtutum, in ſuis alumnis exceperit. Quippe ſingulis mortalibus præter patriæ ſuæ indolem adhuc proprium aliquid Natura conceſſit; protſuſque ingenti miraculo, per tot ſecula, & nomina populorum, vnicuique hominum ſua lineamenta inuênit; quæ tàm frontis quàm animi habitum, à reliquorum corporum, mentiumq; ſimilitudine diſtinguerent. Hunc illius mirabilem ludum, tot hominum affectibus animiſque variatum, haud quis facilius cogitando aſſequetur, quàm pictor ſuis tabulis omnium corporum ſpecies atq; formas incluſerit. Licet tamen, tanquam eminentes in condenſis ſyluis arbores, præcipua ingeniorum & affectuum genera intueri, quibus homines agi ſolent, ac propemodum componi; ſimulque à cæteris inſigni diſcrimine ſeparari. Neque ſuperflua cogitatio erit eo modo percenſentis diuerſiſſimas hominum claſſes; in quib. ſe vnuſquiſque inueniet, & qualis eſſe velit, aut timeat, tanquam ex ſequeſtrâ & alienâ imagine, deprehendet. Ac præterea cum nullius ingenii ſpecies, tam lubrico, aut vicino veſtigio in vitia propendeat, quæ non facilè prudentiæ habenis intra rectum flecti poſſit; Nihil quoque tam cognatum virtutibus, quod non prauitas utentium corrumpat; iuuabit affectus, impetuſque mortalium ſuis bonis maliſque ſtipatos contemplari, & quatenus aut noceant aut proſint

veſtigare; ne deinde aliquos immodicè laudemus, vel ſupra fas & æquum auerſemur.

Igitur mortalium ingenia recenſenti, ſtatim occurrent extemporaneæ ſubtilitatis homines; illi ſcilicet qui quoties loqui placet, ſubitâ ac plerunque feſtinâ oratione per ſuſceptum argumentum decurrunt. Hi ſi iuſto pondere, vt ſolet, deſtituuntur, nec ſtudio eloquentes, nec ſapientes conſilio; ſed tum demum cùm loquuntur, roganturque, Philoſophi, aut Oratores facti; poſſint vno precio cum mercib⁹ æſtimari, quæ per ſe inanes ipſo fuco artificii imponunt. eorum duo genera inuenias, quidam in priuatis. & conciſis ſermonibus regnant, breui nitidoque acumine & ſemper veluti in aliorum ineptiam intento. Alii propius ad eloquentiæ dignitatem perveniunt, quandocunque placuerit, ſtatim torrente ingenio, publicè, aut inter ſuos dicturi; rerum omnium quas viderint, legerintue, opportunâ ſubeunte memoriâ. Vtrorumq; promptos ac faciles impetus mirantur non modò imperiti, (ſed & interdum qui meliori eruditione imbuuntur; dum ab eiuſmodi ingeniis multos iocos atque ſententias vident facilè ac veluti temere effundi, quas ipſi non niſi anxio & ſeuero labore poſſent exprimere. Nam quid illis hominibus (vt ab illis ſcilicet ordiamur) quorum breuis vicaxque procacitas eminet, magis putes ad induſtriæ ſimulque leporis imaginem factum? Quid elegantius, quàm ad omne argumentum ſententiolam habere? quid vrbanius, quàm omnium dicta, factáque, excipere improuiſis ſalib⁹, vel prudentiâ, quæ facilis, & nata ſub manu, ipsâ celeritate placet? Huic venuſtati ſi accedit corporis gratia, vel hominis dignitas, & præter hæc non im-

modica,

modica, sed secura audacia, regnabit vbique illa in cario, hi si etiam non ingrata quos lacessunt, & veram exactamque sapientiam, in egregiis, sed tardis hominibus, suo strepitu obruet. Sed hæc loquendi felicitas frequenter suis moribus infesta est. Tolle illos de priuato consortio, & à iubilis fractisque sententiis, id est, à velitatione prudentiæ, deduc in certamen prolixæ rationis; tum sterilitatem egenarum mentium, nec sufficientium ad veram longamque sapientiam, haud dubiè contemnes. Quòd si & illa, quæ in iis miraris, dicta concisa, & veluti breui fulgure micantia, scriberentur, vt non abrepto & intercepto animo simul incidant atque effugiant, sed ad maturam iudicii seueritatem exigi possint, quàm sæpe inania aut inepta viderentur, quæ nunc inani præiudicio, & lepore celeritatis fallunt? In iis igitur hominibus non altum & perenne ingenii flumen, sed Naturæ impetus aliquis, quæ vt exiguas aquas si in sublimi natæ sunt, & iniquâ tellure opprimuntur, quò angustior est exitus, eò maiori nisu in altum propellit; ita scintillas sapientiæ statim nisi excipiantur expiraturas, magis viuo & sonoro strepitu laxat de custodiâ paruarum mentium, & in hanc tantum abortiuam sapientiam felicium.

Alij autem quibus ita in prolixam eloquentiam fusa vbertas est, vt per inexhaustum spiritum verba vtique & sententiæ sufficiant, clari quidem apud populum esse solent, si inter publicos cœtus in foro templisue audiantur. Grati quoque in priuato vsu vitæ, si tam possint tacere quàm loqui. Sed cùm omnia animalia id quo potissimum valent, arcano impetu sentiant, & eo vti ament, tū isti maximè suâ eloquētia delectati, quâ vnâ insignes sūt, haud facilè

modum tenent, quamcunque rem dicendi libido rapuerit; vt mirari iure possis, in tantâ imprudentiâ tam commodè dici posse. Solutis deinde colloquiis, quæ importunè produxere, cùm illos quos loquendo fatigauerunt lætæ & porrectæ frontis vident, nō cogitant ab intempestiuæ orationis fastidio dimissos gaudere, sed vt perfusos magnificâ voluptate, eo omine sinunt abire, vt si in se rursus inciderint, de eodem cibo gustent. Amplæ hæ mentes & sponte naturæ per omnium penè rerum seriem patentes non tamen exactæ, neque tinctæ, aut imbutæ, sed singula præcipiti cursu libantes. Et vt Echo neque postremas quas acceperit voces tenere, neq; quidquam vlterius in suo ingenio loqui potest: Ita isti omnium rerum scientiarumque primas species sibi à capaci Natura subiectas, facillimè, ac penè nec cogitantes, admittunt; aliquid autem amplius atque exactius in earundem rerum studiis aut facere aut velle vix possunt. Ingens quidem argumentum esse crediderim, non iudicio animi, sed impetu, & veluti fortunâ, tantam rerum copiam, ac indigestam venustatem ab iis produci; quòd omninò de quacunq; re sermonem instituerint, illa pari vbertate huic verborum & sententiarum pompæ sufficiet. Vt verò aliquid memoria in ipso orationis cursu subiecerit, ad hoc illico diuertunt, inde quoque in aliam, vt fortè inciderit, partem; tandemque per diuersa capita diffusi, non sæpè originis meminerunt, vnde vniuersus sermo defluxerit.

Ergò ista vagis animis, nec incertam rem definitis, non summam modò illam, sed & vulgarem inter mortales prudentiam, plerumque non vident. Quidam sui ipsius immodici laudatores; alii nec amicos,

nec

nec ſeipſos,ijs officijs iuuantes,in quibus ſedulus labor, vnique negocio inhærens, aptandus eſt; leues plerique, & vt paſſim prouolantibus rebus varij, ita nec à ſententiis, quas videntur imbuiſſe, in alias tranſire difficiles. Tamen,vt maximam ſpeciem habent cultæ indolis,& per omnes ſcientias adornatæ,plerunque ad rem & famam promouentes debita vni ſapientiæ bona occupant. Maximè, ſi vt vim ſuam intelligunt,ita & vitia non ignorent.habilique velut fuco ſe tegant,ne cui,ſaltem è vulgo,ſit aditus ad næuorum ſuorum contemplationem. Id autem potiſſimum aſſequentur,ſi in loquendo ſibi imperent, neque ſinant euagari ſubitas cupiditates, & quoniam vt aptiſſimo ad omnia condimento ita eloquentiâ omnia auribus conciliantur, varios ſermones cum variis callido delectu inſtituant, ſemperque eius generis quo audientibus poſſint imponere; nimirum apud militares viros, aut ignaros vetuſtatis, de diuinis rebus agant, de ritibus antiquorum,de populorum gentiumque origine; & ſi quid eſt præterea in ſcientiis curioſâ venuſtate ſpectabile; Cum iis quos lichni vmbræque Scholarum rudiores ad ciuilis gubernationis diſciplinas faciunt, de populorum & Imperiorum fatis, de Principum genio,diſputent. Neminem denique in ſua arte laceſſant. Neque enim ingratum,in ſociandis interdum ſermonibus ad res iis qui audiunt alienas, aut ignotas,diuertere; præſertim cùm & noua nos delectent, & de iis quæ neſcimus quædam nos altior opinio, & reuerentiæ plena ſubeat: Minus periculi iſtis oratoribus erit,ubi cùm humili & anguſto animorum genere agent, cui omnia quæ audaci lætâq; facundia effunduntur tanquam ſacræ & per Oracu-

la editæ voces, placent ig tur has vbiq; partes suscipiant, quas ex audientium sorte ad suam famam esse crediderint. Quod quidẽ ideo facilius poterũt, quia adeo diffusa ingenia p cũctas sciẽtias atq; artes erudiri ita possunt, Natura præeunte, & modico fortè vsu, vt de rebus omnibus non ineptè loquantur; cum tamẽ singula magis nõ ignorent quàm teneant.

Scribere autem eiusmodi Oratori tam arduum erit, & plerunque ad famam exitiabile, quàm facilè & venustum est loqui. Rarò enim illi spontaneæ eloquentiæ additur vis iudicii, quæ stilum perenni gratia ad posteritatem deducat. Quippe promptus, & penè turbulentus animus, vbi in ocio, qui scribentibus datur, seipsum recognoscit, ipsa rerum quæ occurrunt multitudine oneratus, & confusus, diuitiis suis premitur; nec scribere quæ inuenit omnia, nec quæ potiora sunt eligere potest. Denique tam diuersa est à loquendo scribẽdi ratio, tamq; alii nerui, vt qui robusta facundia assueuerat quacunque liberet decurrere; iam in ipsa descriptione euanidos moliatur, & veluti in somniis ictus. Cæci tamen, suaque & aliorum adulatione corrupti, nonnunquam gloriam eloquentiæ quæsitam scribendi cupiditate destruunt. Multò magis è re sua fecerint, si longam spem suarum scriptionum facere Orbi possint; nonnunquam autem editis libris in famæ periculum venire.

His cautionibus, ille viuax & per omnia dissipatus animus subducet imbecillitatem suam oculis populi; & in speciem sapientiæ assurget; siue se regere ipsum possit (quod vtrique frequenter non videas) siue saltem consilii patiens suadentibus amicis acquiescet; vt qui prima vini caligine domiti adhuc

sciunt

sciunt non se sapere, nec monitis familiarium, peruicaci sui fiducia, obsistunt.

Ex aduerso eiusmodi hominũ, est aliud genus prima fronte tàm à specie suæ virtutis alienum, quàm isti eloquentes à vitiorum in quæ nati sunt imagine recedunt. Hi igitur, cùm subitò loquendum est, tardam ægriusue sequentem orationem habent, hærentq; sæpissimè blandimetis lacessiti, vel iocis, quæ subiti & expediti ingenii homines in quotidianis colloquiis tanquam leuia tela contorquent. Neque autem sola verba ægrè expediunt; sed sicubi etiã dicenda sententia, quærunt quid sentiant, neq; statim inueniũt. Verùm aduocato animo, & in sese ad meditandũ reducto, in rerum & negociorũ vim idonea subtilitate penetrant; verba quib. vtantur apta concipiunt. Vis in illis recondita, vtilesq;, & veræ, nõ fucatæ, & ex scholis vmbratiles sententiæ; & si eruditio ipsis accessit, vsusque scribendi, plerunq; dignissimæ quas posteris ipsi tradãt. In hoc verò iis fortuna malè cõsuluit, quòd angustis retusisq; animis ipsa primorum motuum verborũq; specie simillimi, iniquissimo præiudicio sæpè iacent, temnunturque. Ideoq; ignota magnitudo ingenii non vtique habet semper propitiam virorum principum manum, qua ad dignas sua industria curas & honores tollatur. Veluti preciosissimarum mercium decor, si sine titulo intra viles fasciarum nodos latet, non adducit emptores. Iis igitur hominibus vtilitatis plenissima ratio est, viam facere qua ad sui animi interiora adeatur, nebulasque amoliri quas in suo limine natura stipauerat. Hoc porrò assequentur, vel scribendo (nam quid est aliud tabulam animi proponere?) vel assiduo vsu excitando lentioris ingenii acu-

men, vt quantum est tantum esse sciatur; aut deniq; quàm possunt intimâ longaque familiaritate cum illis optimatib⁹, se miscentes, qui vt multo vsu agnoscere robustæ mentis vires, ita agnitas possunt provehere.

Inter hæc nimij ponderis & leuitatis mala, posita indoles, ad humanæ dignitatis fastigium pervênit, huic modica inest, & tantùm cùm opus est, eloquẽtia, & si tempus studiumue accedat, venustior; in familiari usu vitæ, prompta & nitida, non hærens & turbata oratio; vis iudicij non multùm inuoluta, & quanquàm acris subito, tamen post moram & consilium validior. Hic est demum idoneus virtutibus homo, ad priuatam sapientiam & publicam factus; aut si vitijs fœcundum animum tradet, non quotidianæ nequitiæ velut moles, in quamcunq; partem incubuerit, pern cio issimo casu omnia affligens.

Ampla autem ingenia ab opacis mentibus velut hac notâ Natura distinxit, quod hæc dignitatem suã agnoscant, peragantque omnia liberalius, verecundis quidem, sed erectis spiritibus, semperque diffusum aliquid, & viuidæ maiestatis contemplantibus: Retusæ verò mentes in angustas cogitationes atq; consilia ipsæ se damnent, nunquã aulæ à timida humilitate excedere; In paruis interim, & mensuram sui animi non superantib⁹, ad vltimam diligentiam, exactæ sunt; cum scilicet astus quidam illis ingeniis accommodatus sit, non altus ille aut nobilis, sed ut in exiguis & inualidis animantibus videmus, per diffidentiam suis rebus semper intentus.

Sunt quidam ex literatorum numero, qui siue disciplinis suis fauentes, siue eruditionis utilitate (quam eximiam esse quis vnquam nisi ex barbaris igno-

ignorauit?) decepti, negant aliquod ingenium in magnis numerandum, nisi quod possit literas capere; aut vllum ad iustum decorum peruenisse, quod non illis ornatum sit. In hunc modum homines publicis virtutibus claros, natosque regendis populis, si ad literarum subtilitatem inepti sint, à veræ humanitatis & magnitudinis classe excludunt: pessimo prorsus suffragio ac errore, aut si mauis insaniâ. quandoquidem econtrario verius dicas, neminem esse ciuilibus rebus parem, nisi in ipsis naturæ diuitiis conceptũ; multos autem in vmbrâ scholarũ etiã ad laudem peruenire, inanes, & superflui acuminis viros; quippe quorum indoles intra metam nescio cuius scientiæ damnata, caligat ad vtilis illius prudentiæ lumen cui omnium literarum disciplina donanda est. Nisi fortè non verius sapientia illum amabit, qui augurari in populis motus, & tempestiuis remediis occupare poterit, quàm in Lunæ, Solisque defectibus doctum, Astrorumque errores, & redeuntes in circulum anni vices, perpetuâ contemplatione numerantem. Illi ipsi qui adeò importunis laudibus Musas attollunt, non hunc tantum politum aut eruditum vocant, qui omnes scientiarum partes pari felicitate impleuerit. Sed satis est in aliquâ modò regnare. Vt si Orator egregius ad argumenta se ipsam torquentis Philosophiæ ineptus sit, aut si nõ natus ad Eloquentiam Philosophus, si Historiæ aut Poëseos rudis, non hunc ideò à scientiæ, aut præstantis indolis titulis velint arceri. Quam igitur laudem pars disciplinarum aliqua ferre potest, cur ab istâ scientiâ audent detrahere, quæ est in regendâ societate hominum posita, cæterisque omnibus quæcunque in humanis rebus sunt antecellit?

cellit? An Sapientiam Græcè tantùm, aut Latinè, ac non potius arcano impetu, & omnium linguarum sermonumque conscio, suis alumnis loqui existimes? Parum est præstanti ingenio nasci; si nihil est aliud quàm aptum ingeniū ad Academicæ eruditionis industriam esse sortitum. Illi primi quos habemus eruditionis Principes, non in Scholis sudauerunt; & erant tamen propitio cœlo nati. Condere ciuium mores, patriam consiliis firmare, in ritus peregrinos intueri, quæque inde placebant in suos inuehere; Deprehendere cœli motus, ne anni spatia ad statos & necessarios gentium usus laterent; Hoc tunc scientia erat; hoc nunc nostri literati scilicet imitari arbitrantur. Quippe illi antiqui dum intentiori curâ rudes populos student mansuetudini cæterisque conciliare virtutibus, statim facta est ciuili philosophiæ origo; dum mutuâ contentione prouecti hoc vel illud populo persuadent, primæ eloquentiæ nata vis; Denique historiarum monimenta illorum veterum prudentiam, atque astus, narrant hodiernis literatis, tanquam successoribus, si & ipsi molem negotiorum ferre possunt; sin autem animo non sunt ad res ciuiles idoneo, tanquam custodibus & æditui antiquæ virtutis. Nam historiam ad solam contemplationem legere, ociosa voluptas est; imitari autem laudatos olim viros, vera & publica eruditio.

Equidem non negauerim illud demum absolutum esse ingenium, quod ad rempublicam simulq; scientias factum sit. Tunc quippe mutuo auxilio hæ dotes se in cœlum ipsæ attollunt. Regit enim literas, ne ineptiant, aut sordescant, sublimis & ad sui seculi morem formata calliditas; quam inuicem lite-

ræ armant, ne expertis tantùm rebus suique temporis notitiâ nitatur, sed peritiâ quoque & laboribus antiquitatis. Si quis tamen, vt interdum fit, publicæ luci, & inuandæ patriæ idoneus, nō eâdem felicitate à Musis amabitur, nihilominus celsioris ordinis & elegantiæ censendus est, quàm qui duntaxat argutias vmbratilis ludi, & quæ cætera in Scholis edocentur, capere potest, inepto ad ciuiles disciplinas animo, quæ potissimùm vsu constant. Ad quod vt non per iocum magis quàm ex Philosophiæ præcepto Fauorinus scientiam Adriani metitus sit ex magnitudine potestatis. Adrianus Imperator tantam scietiā quærebat, & forte in Fauorinum Philosophum inciderat, qui ab eo lacessitus argumentis, pacius, & vt victus agebat, quò Princeps impunè exultaret. Obiurgantibus amicis, quòd tam facilè cessisset. Male, inquit, admonetis: Nam cur non doctissimum putem, qui habet viginti legiones? Hæc non sine argumento Philosophus; cùm ex arte tot legionibus moderari; sit altioris scientiæ, quàm quicquid exercito, & per contemplationem sublato acumine, in scholis deprehendas.

Cæterùm vt omnium rerū tum ingeniorū maximè pulchritudinē sæpè sui fiducia peruertit. Multi enim suæ imbecillitatis conscij, id conantur à laboribus impetrare quod Natura negauerat, & assiduo cultu animū ita mitigant, atq; formant, vt deinde supra illos emineant qui ad magna feliciter nati erant: sed suarum mentium robur inconsultè spectantes, laboribus, tanquam superuacuis abstinuerunt. Ingens quoque inter hos ipsos discrimen est, qui diligentiæ stimulis exerciti perficiendo ingenio incumbunt. Nam nonnulli quamcunque rem sibi ad labores proposuerunt, in eius duntaxat apicibus

quidem oculis vtitur. ego quidem rebus meis iam in foro operam, iam domi meæ dedi. Ad hæc Cosmus; an autem putas, inquit, meam diligentiam anteueniſſe, cuius quies operoſior atque vtilior tuis laboribus eſſe ſolet?

Quidam tamen exempti ſunt huic fato, quod eximios animos à diuturnis laboribus arcet. Pauci illi, & tanquam chariſſima munera, rebus publicis à Natura donati; qui ſcilicet altum & penetrabile ingenium in prolixam ſedulitatem demittant; non aſſiduæ moli impares, nō diuerſo negociorum vultu confuſi; adeò vt nati ad imbecillitatis humanæ ſubſidium rerumque communium tutelam videantur.

CAPVT XI.

De fortibus animis; Temerariis; Timidis; Superbis; Sordidis; Languidis & reconditus; Hilaribus, & exertis. De inconſtantibus ingeniis, & omnia acriter, ſed non diu volentibus.

IMPAVIDÆ ad pericula mentes, ſuique ſecuræ, ita in hominum ſocietate eminent, vt in campis, coroniſue tori, ac tumulti, cæteris partibus per interualla ſuperſtantes. Eſt autem illa indoles inter boni malique confinia pari diſcrimine conſtituta; nihil ex ſe iis quos inſedit miniſtrans, præter impetum, quo inſignes ſint, ſiue probis eſſe placeat, ſiue ad flagitia diuertant. Nam vtrinque temeritate, & fortitudine cognatis quidem, ſed diſſimillimis affectibus, ſolicitantur illi homines in virtutis & vitij partes.

partes. Temeritas penè eâdem specie atque vultu cum fortitudine est; adeò que sæpè fallit, vt ipsi qui magnorum hominum censores se faciunt (quod iniquissimum putes) plerunque ex solo euentu eam æstiment. Quot ex vilissimo militum sanguine, quia superfuerunt contemptis periculis, ad scientiæ bellicæ famam, eique destinatum fastigium, creuerunt? Alii vecordiæ accusati, quòd in eodem consilio, & iisdem periculis, occubuerunt. Tiberius Gracchus dum amore populi, proprioque ambitu, ferendis legibus incumbit, Optimatum coniuratione sublatus est. Eodem fato Caius frater opprimitur, Ergo illi (inquiunt) inconsultæ temeritatis viri. C. Cæsar popularitate, & largitione, vulgo acceptus, ad summum potentiæ peruenit. Illum ideò dixerint fortis sapientiæ virum. Agis Rex in Ephoros contentione prouectus, Lacedæmone vilissimo laqueo extinguitur. Cleomenes audet cæde Ephororum regiam dignitatem sancire; casu, an virtute, rem vtriusq; existimes verti? Sed hoc maximè. Alexander compositâ iam Asiâ, exercitus partem continendæ Europæ destinat; aliam, ne qui motus in Asia existerent, apud se perseuerare iubet. Ignari milites quo Rex consilio suas copias diuideret, viâ face, & publicâ accenduntur ad tumultum. Aspernati imperium, non Alexandri conspectu, non voce terrentur. At ille, siue consilio, siue iracundiâ ferox, è Regia sede in furentes prosiluit, & eos qui loquenti peruicacissimè obstrepuerant ad supplicium ipse rapit, eâdem maiestate in plectendis iis tutus, quâ in mulcendis vix fuerat. Ex consternatione militum ponentium minas hoc consilium in virtutis famam iuit. Galba autem Imperator, dum compescere mili-

tes

tes studet, haud paulò remissius, vt videbatur, quàm sub Alexandro agentes, in medio foro confectus est; fortitudinem, an temeritatem appellaueris? Adeò vicina, & penè confusa ratio, hanc virtutem vitio miscet; aut vt verius dixeris, interdum cogitur fortitudo ad eadem consilia in quæ temeritatem furor impellit; tumque ægrè à vitii suspicione expiatur, nisi vel felici successu sibi reuerentiam fauoremque conciliet, vel ille qui ad hanc ineundorum periculorum necessitatem adigitur, longæ prudentiæ sanctitate meruerit, vt extrema remedia, & temeritatem imitantia, credatur non temerè, sed ex præscripto iudicii vsurpasse.

Igitur hunc affectum, cùm non satis tibi cauet, seuera atque atrox sui fiducia corrumpit. fastidioso velut nutu cuncta despiciens, superbiæ quoque malis infestus est: In iactationem fermè procliuis; nec placere, aut odia saltem effugere, satis curans, per insanos impetus præceps, donec indulgentiam fortunæ, & temeritatis felicitatem consumpserit. Cùm verò tenere modum potest, tunc in virtutem clarissimam euadit, & magnitudinē animi in hoc tantùm attollit, vt salutis vitæque discrimina leuiora existimet quàm deserti officii infamiam, vel proditæ per ignaviam pietatis. Quòd si quis præterea illam vim intrepidæ mentis mansuetudine adornet, & iracundiam possit arcere, (quæ vt plurimùm eiusmodi ingeniorum robur stipat,) tum verò eximii in omnem partem consortii erit; & in ipsâ formidabilis pace, id quidem ab indole habebit, ne absque cuiusdam horroris reuerentiâ cum eo quisquam agat, à moderatione autem suâ vt etiam diligatur.

Est

Est aliud adulterinæ audaciæ, sed tutioris, genus, & in quo grassari infimæ humilitatis spiritus possint; cùm aliquid non nostro, sed alieno periculo audemus. Huic propemodum nihil cum eâ quam describimus indole, præter appellationem, conuenire existimem. tamen haud rarò immeritis hominibus ad gloriam & præconia sufficit. Nec alii eam propitiam magis habent, quàm præfecti militiæ, & qui medicinam profitentur; hi militum, illi ægrorum periculo inclyti. Et verò quotusquisque non Principum tantùm, sed ex Tribunorum aut centurionum numero gloriam suorum sanguine non quæsiuit? Tristi quidem militum fato, quorum laudes vnus intercipit; excusabili tamen consilio mortaliũ, cùm publicè intersit incolumes duces esse, quorum sapientia sæpius hostem quàm armatorum impetus euertit. militesque in hanc sortem scribantur, vt emptas stipendio animas, vbi vtile erit, Reipublicæ reddant. At Medicos non Pater Æsculapij Apollo, non satis cum Apolline Musæ excusent; Illos dico, qui ad opes & famam præcipites, non officii sanctitate, aut sociæ mortalitatis generisque affectu, satis ægris placantur; sed eos veluti destinatas suæ gloriæ victimas habent, securo scelere, ideoq; & frequenti. Inexperta, & suspecta remedia illorum quos curant periculo vsurpant; nõ contenti suæ artis documentis, non præcepto antiquorum, sed vetustatis accusatores, & si illis crederetur nouæ arti suum nomen daturi. Si hoc modo temeritatem fortuna adiuuerit; & remedium ab illis, in mortem, aut in valetudinem (nam & vtrum sit ipsi nesciunt) propinatum, vel fortè, vel concedente iam morbo, vel ipso robore ægrotantis profuerit, statim fama velut certæ ac pro-

propemodum diuinæ ſcientiæ in vulgus emanabit. Et hanc vnius ſanitatem ſuâ pernicie plurimi luent; his Medicis iam audacius,& cum pereuntium plauſu peccantibus. Sed triſtis iſtus audaciæ non ab illâ indole origo eſt,quæ erectos homines,& ſiue temerarios,ſiue fortes,ad actem & interdum turbulentum impetum agit. quippe audacia aut fortitudo eſt, in ſuo periculo non terreri; in alieno timere, humanitas.

Ex aduerſo ſecuri atq́ intrepidi animi, ingenium timiditatis conſtitit: quæ vt nonnunquam ad probitatem facta eſt, ita ſæpè in vitia deflectit. Si enim in ignauos affectus omnino tranſierit, qualemcunque ſecuritatem amans, tunc inepta virtutibus; nec priuatis aut publicis vtilis rebus, in vitium, illudque fœdiſſimum,degenerat. Quos autem hæc imbecillitas fregerit ſcire,niſi cum pericula inſtant,idcirco eſt arduum,quia ſibi conſcii turpiſſimi metus, diligenter illius indicia tegunt,etiam adortiatis ad audaciam verbis, & diſcrimina quodammodo laceſſentes, cùm vtrique illa abſunt; Cæterùm iniurias, contumeliam, cladem, quàm timere tàm pati idonei;ad omnem ſpeciem minantis fortunæ horreſcere; neque hæc mala, quæ tantoperè metuunt, forti conſtantique ſtudio,ſed deiectô ac ignobili, declinare; virtutem ſingulorum atque vim, ne quidem tentatam, expertamue, ſupra ſuam timidè ducere; cunctoſque & odiſſe, & inuitâ ingratâque apud ſe veneratione mirari. Cùm impunè autê licet,effuſi in crudelitatem; ſiue quò audaciam ſimulent, ſiue fœdâ & anguſtâ naturâ in vindictam imminente; denique futurum timorem occupantes, ſubrutis quos metuere in poſterum poſſent. Benigni tamen

 vultus

vultus ſunt,& ab innata ferocia diſſidentes; Vt Syrtibus areniſque ſimiles eſſe credideris, quæ breuib⁹ ac placidis vndis tectæ, tamen veſtigorum impatientes in immenſum ſubſidere ſolent, & haurire calcantes.

Sed maximè, vbi Principis animus huic ingenitæ formidini damnatus eſt, ſeruis aut ciuibus ſuſpecta eſſe debet illa animi mollities, placere quidem quærens, ſed nec ſibi, nec aliis vel tuta vel felix. Nam & velut in vindictam contemptæ Maieſtatis, penè videas triſtiſſimè hos perire, qui captiuo timentis domini ingenio audent illudere: Et ipſe, licet ingenio pauore perculſus quos veretur ſuſpiciat, licet indigno permulceat cultu; eoſdem tamen odit. interdumque velut ab effractis ergaſtulis totus erumpit; tam ſubito & inconſulto turbine quàm ſe fœdè illis antè permiſerat. Seruos autem aut ciues illâ timendi indole eſſe imbutos, interdum magno momento eſt ad ſecuram regnantis maieſtatem. Tunc verò neque illi nimis ſolutè habendi ſunt, ne ſe timeri putent; neque etiam crudis aut importunis imperiis laceſſendi, omninoue ſpernendi, quia etiam de pauidiſſimis hominibus acris multitudo cogi poteſt; vbi tumultuantibus vniuerſis quiſque non ſuâ ſed ſociorum fiduciâ omnia audet.

Si quis autem ſic in timiditatem natus eſt, vt fortitudinem tamen accerſere conſilio ac prudentiâ poſſit, eâque cum opus eſt, ſuos metus temperare, is non modò à vilitate recedit, ſed & ingentem laudem habet, quòd imbecillem affectum, & ſæpe noxium, in virtutem coëgerit. Inſigne pauoris exemplum cui hæ robuſtæ virtutes acceſſerant, fuit Patrum noſtrorum memoriâ vir egregius bello, & cui multum

multum arma Gallica debuerunt. Strenuus manu, summusque consiliis, tamen in ipso pugnarum articulo, cùm in conspectu hostes essent, plenus obuersantis periculi imagine, adeò soluebatur, vt etiam secreto indigeret, quo sese subsidentibus alimenti reliquiis, simulque pauore, exoneraret. Collectis deinde spiritibus, ea erat producendi militis ars, tantus ardor dimicantis, vt dubitares Ducis partes, an militis, enixius obiret. Ad extremum etiam vitæ, clara illius, sed miserabilis virtus, ostendit non semper à fortitudine tristem illum pauorem diuertere. Quippe ferale certamen ad Ticinum, quod Francisco Rege capto penè spem Italiæ Gallis eripuit, istius quoque ducis sanguine funestum est. Pridie cladis Rex aduocato consilio, ipse quidem pugnæ auidus, tamen suos sententiam dicere iussit. Iste senex magnopere suadebat vt auxilia expectarentur, quæ accita, & iam protinus aduentare constabat: nec in discrimen, præsertim non necessario tempore, in alieno quoque solo, res salusq; Gallorum conjiceretur. Non de gloriâ modò Regis, sed incolumitate agi. Aderat in eodem consilio acer iuuenis, sed turbulento impetu pugnam incipere quàm in eâ perseuerare magis idoneus. Is nihil præstabilius aiebat, quam vt armis victoriam (nam nec de eâ ambigendum) quam primùm occuparent. Nimium honorem hostibus habituros, si à tãto Rege, & tam alacri exercitu timerentur. Ipso Regis nomine, iam pauentes turbine Gallici equitatus proculcari satis posse. Adiecit in hunc Ducem, nihil mirum, si & senex, & pauidus cunctari iuberet, cui animus solitis terroribus quateretur, iam etiam sibi per ilia quærentibus viam. Non tulit ille vir immodici ioci

procacitatem; & ego verò, inquit, quandoquidem Rex pugnare decreuit, cras non obscurâ morte in illius oculis defungar; tu verò temeritatis & audaciæ oblitus, hoc certamen, quod verbis iam accendis, turpi fugâ destitues. Hoc triste vaticinium vterque impleuit. Quippe iuuenem terror ab acie abstulit; & alter quem promiserat sanguinem in conspectu Regis præclaris vulneribus, effudit.

Hæc igitur cauta, ac modesta timiditas, non modò prudentiæ iungi potest, sed & illius interdum magna pars est, vtilitatis quoque plenissima, cùm in eos incidit, quorum nimiam, nec in modum coërcitam audaciam, Respublica luere posset. Qui verò suum ingenium ad formidinem factum hâc iusta & salubri arte regere possunt, ij plerunque mitissimâ humanitate adornantur; blandâ simplicique pietate verecundi; neminem lædere gratuitis iniuriis sustinent; etiam in vilissimis hominibus, aut vltimâ egestate damnatis, ipsam animorum & mortalitatis communionem venerantur. Sibi etiam magis quàm aliis hoc insito pauore molesti sunt. Nam & tacitis secum ipsi consiliis laborant ægrum animum, & nō sponte terroribus raptum, virilibus præceptis componere; palàm autem, neque decorum arbitrantur hos timores fateri, neque ex inquietæ formidinis impulsibus quicquam amant, siue suum, siue ab amicis commissum, ministrare.

Aliud ab audaciâ aut timiditate est, sed veluti in illorum fatorum confinio, superbum animum, sordibusue deiectum nancisci. Superbia pessimi ingenii fomes, funestis ac multiplicibus vitiis in diuersa prorumpit, odii, mœrorisque, & super omnia inuidiæ suppliciis obnoxia: Nec alii magis anxii aut per-

petui motus sunt, quàm hominum non tàm quærentium laudem, quàm sibi deberi credentium. Et contemni se facilè suspicantur, & hanc aliorum, vt putant, contumaciam, in se acerbissimis curis vindicant. Iam sua vitia nesciunt, iam virtutes aliorum. Ita captis, pietas, fides, & quicquid in hominibus sacrum, infra famam honorumque cupiditatem iacet. Quantumcunque successerit, nihil illis in quietem est, sed in nouas spes, peiusque animos diducturas. Sed atrocius supplicium non est, quàm cum superbia in hominē pauidi ac muliebris animi subit. Tunc pudore scilicet atque metu cohibetur insana cupiditas; interimque per tumorem anxium, seque celantem, à se ipsa exigit pœnas. Cæterum hæc indoles amicitiis inepta, & vbique ingrata est; nisi cùm fortasse Superbiam crassæ aut territæ vulgi mentes pro erecti animi magnitudine venerantur.

Vile autem & sordidæ humilitatis ingenium, vt nihil magni curat, ita nec aliquid ducit indignum quò suis cupiditatibus obsequatur. Cupit autem ocii inertiam, atque languorem, & veternum voluptatum, vel opib. inhiat, tristissimo ardore, & tam partis quàm quærendis non vtente. His vt plurimum motibus ferri solent abiectæ illæ mentes. Si ad tempus sublimibus excitantur consiliis, videnturque rationi annuisse, statim naturali torpore suis sordibus redditi iacent. In hanc indolem moresque deiecti, non ad imperandum nati sunt; ac ne quidem commodos ad obsequia credideris; cùm illis cæterorum virtus invisa sit, quam non amant, capiuntue, quærantque libertatis licentiam, quâ inter sordidos & angustos affectus nullo obiurgante marcescant.

Sed vitiis sæpissime fauemus, & in virtutum no-

men, quæ proximæ illis sunt, adoptamus. Ita temeritas interdum pro fortitudine colitur, & superbiam erectæ virilisque indolis titulis admiscemus, transitque hoc fœdę humilitatis ingenium in humanitatis colores, & veluti rectæ Philosophiæ simplicitatem. Nulla tamen ingenia peiori iudicio solemus ęstimare, quàm exerta, & semper aliud velut temerè agentia. His enim tanquam à modestia abeuntibus, vt plurimùm leuitatis infamia adhæret: econtrariò autem languentibus & reconditis mentibus, sapientiæ quædam imago populum conciliat, vtrinque non modicè, sed nec sine argumento peccantem. Aperta igitur, & vigore perpetuo excitata ingenia, non arcanis odiis, non fraudibus satis idonea, ac ne quidē vt plurimum eâ procacitate cæterisque vitiis, quorum imaginem referunt, infesta sunt. Quippe in illis magis subitus loquendi aut innoxiè lasciuiendi impetus viget, quàm in vitium prouisa consilia. Ocium parum ferunt; siue magnis occupentur, siue leuia placeant, seriò semper intenti. Ita sordes, quæ segnibus animis per torpentes cogitationes subrepunt, illa sedulitas solet effugere. Iocos ne in amicum quidem tenentes; sed plus in illis extemporaneam voluptatem quàm vllius iniuriam amant. Nec inire amicitiam faciles, nec soluere; illiusq; dulcedinis impetu non ducuntur, quæ plerosq; in rerum aut hominum nouo vsu vel consortio, tanquam invsitato gustu, blandissimè percellit. Rei cui incubuerint, si non exactam manum summeq́u felicem, attulerint; saltem ex suo genio nescio quid quod placeat transfundunt; maximè quia quod agunt non anxio labore perficitur, sed ipsa facilitatis gratiâ eminet, velut spontaneo naturæ ingenio in suum decorem productum.

ductum. Si quid in litteris quoque tentauerint, nimii sudoris opinione legentes non offendunt, qui in laboris partem penè videntur cum illis authorib' venire quos constat non sine vnguium vulnere, & pervigilii malo, inuitas sententias, aut verba, coëgisse.

His ingeniis nullo fuco obductis, semperq; quid agant (nisi multum intersit celari) ingenuâ cõfessione prodentibus, ex aduerso constituta est indoles, arcano pondere, velut prudentiâ, suos sensus & animi libidinem tegens. Et his hominibus haud pauci nomen virtutis, ac industriæ, nihil vltrà exploratis ingeniis, concedunt; quoniã ingens modestiæ imago est, parcè, nec aliter quàm ex præscripto verecundię loqui, ad omne vitii nomen supercilium ducere, nemini, saltem palàm & professo odio, contumeliam aut facere aut referre. Quid denique propius ad ampli ingenii specimen, quàm videri recondito nec cessante commercio cum sapientiâ loqui? Ita enim dixeris factos, qui in istam quàm describimus lenitatem, & solitaria consilia, producuntur. Sed hæc lenta grauisque tranquillitas ingentes latebras habet, quibus etiam vitia excipiat, quorum ne nomina quidem ipsi publicè audiant, absque pudoris horrorisque indicio (teneras enim frontes, & suis animis dissimiles, habent.) Illud scilicet tacitum, intraque se detrusum cogitationum examen, non potest continuis studiis in virtutis, aut industriæ, laboriosam imaginem intueri. Nam cùm omnium hominum impetus à labore in iucunditatem voluptatis declinat; tum verò præcipuè istorum. quippe mollioris naturæ; ad muliebrem lenitatem accedentium. Hinc omnium voluptatum

ac vitiorum genera illorum animis subiicit hæc frequens & ociosa solitudo; cui fœdissimæ contemplationi ideò securius acquiescunt, quòd sic impunè liceat sibi vnis consciis esse, palàm autem nō multùm operosa pietate, sed ad cæterorum credulitatem idoneâ, virtutem adorare. Sed neque hos semper in sapientiæ, ac ne quidem in vitiorum imaginem esse defixos existimes. plerunque tardi animi ideò hærent, quoniam minus aptè quod loquantur inueniunt. Ipso interim vultu, & nescio quo silentio, seu si mauis pondere, (quo vt grauissimi hominum, ita pecudum insulsissimæ nutant) integritatis laude & industriæ censentur.

Est aliud ingeniorum genus, penè cæterorum omnium discrimina, mirâ quidem, sed illaudabili varietate complectens, tamen inprimis egregium, si quàm illi impetum tam frænum natura addidisset. Illud est hominum, vt quique affectus impulerint, ad extrema ruentium. Si pietas seriò illis placet, & Numinis cultus, quasi nulla hilaritas intercedere tam sanctis officiis possit, fronte deiectâ, & ad omnem remissionem irascente, supercilium induunt non duraturæ sanctitatis. Alienæ etiam vitæ superbi censores, cæterorum probitatem ex sua extemporanea seueritate metiuntur. Tunc priorum amicitiarum delicias solent abjicere; etiamq; innocentem iucunditatem non ferunt, quæ in sapientium vita ad obliuionem vel patientiam laborum solet interseri. Mox nimia intentione fractum animi robur, vbi odisse incipit hanc ipsam cui inconsultè incubuit pietatem, non per gradus & reciprocantis æstus vices, sed in contrarium acto torrente, repetit quem omiserat luxum; Tunc verò tam immodicè

modicè in voluptates solui, quàm eas ineptè refugerant; tunc etiam ipsum nomen seueritatis odisse, iocisque, & omni libertate, cultorib. subhorridæ illius pietatis, quam modò reliquerunt illudere. Dum hæc agunt, ecce tibi, reuocata pietas adest, tristique pœnitentiâ lasciuiam rursus expellit, donec etiam illius pœnitentiæ inceperit pœnitere. Nec in Numinis tantùm cultu frequens illa, atq; immodica mutatio. vbique pari impetu errant. A summi amoris consuetudine eos in extrema od:j velut aliquis turbo agit. Nunc assiduus labor placet; statimque sine neruis segnicies, Iam mite litterarum studium, jam armorum exultans cupiditas, & quæcunque præterea in contrarios motus mortalium mentes agunt. Loquendi etiam tacendique studium non satis adgubernant. Si incitantur feruore dicendi quemcunque cætum inierint sermonem vniuersis præripiunt solique audiuntur. Mox hilaritate destituti, quæ in verborum luxuriem diffuderat mentem, ægro silentio contabescunt; secumque velut ad internum colloquium collecti, ita lumina defigunt, vt vix præsentes agnoscere, aut rogati audire videantur: Pari vtrobique flagitio in humani consortii venustatem, in quo & commodè loqui, & tantùm per spatia tacere conceditur.

Illis autem hominibus tanti erroris causa est, quædam interna suauitas cui se totos permittunt. Hac auspice, quid fugiant aut sequantur constituũt. Et is motus in quamcunque rem istos agit, etiam curis aut labore plenissimam, eam primùm blandissimâ specie fictam animo offert; quem mox dulci amænaque violentiâ victum rapit, & omnia credere sibi cogit. Vbi autem ille fucus euanuit, & hæc

mutabilis ac fugitiua dulcedo se in aliam partem vertit, hanc etiam illi sequuntur. Sunt enim non tantùm laboris impatientes, sed & ipsius voluptatis, statim ac lenocinium istud abest blandientis intra pectus cupiditatis. Est autem hæc læsi, nec se regentis iudicii, nota; Indoles non facta virtutibus, sed tantùm ad virtutum initia; non ad fidem, non ad amicitiam fortis, sui dissimilitudine prorsus ingrata. Nec sibi imperare, nec negare quicquam potest. Tristissimum autem fatum est, & populis graue; si quos natura in hanc infelicitatem ediderit, iidem extra metus, & propemodum verecundiæ leges, ad imperandi fastigium producti sint.

CAPVT XII.

De animis Amori obnoxiis. Hos affectus singulorum, temperari, & interdum mutari, à fortunâ & vel splendidâ vel obscurâ vitæ conditione.

SED in recensendis mortalium affectibus, præter fas ac humanitatem esset Amoris obliuisci, qui in omnium animis, nisi prorsus barbaris, regnans, tamen quosdam vehementius suis curis imbuit, sibique propius addicit. Est autem blanda & irrequieta cupiditas, iis ipsis placendi, qui nobis siue fortè, siue suâ virtute, siue nostro denique errore placuerunt. Et is quidē velut insidiis, ita irrepit, vt nos antè sentiamus amare, quam instituamus de amando consilium. Neq; arduum in ipsis initiis esset excutere tanquam pōdus; nisi sensim neq; sine suauitate incumbens, ita eos ipsos suis lenociniis caperet quos affligit, præsertim in expertos, vt putent inhumanum facinus fore, sibiq; omninò incommodum si influentis

tis mali dulcedinem auſint à ſe ſeuero imperio arcere. Hoc autem affectu, ſi inſtitutio recta acceſſerit, nihil in mortalib⁹ magis eximium. Namq; & omnibus virtutibus quandam ex ſe venuſtatẽ concilians, interdum ipſa vitia excuſat. Malè nihilominùs ſeueri homines Amorem averſantur; eumq; fœdâ & enerui imagine ſibi fingunt; quo nihil in humanis rebus ſyncerius; modò in iuſtis limitib. & à virtute factus, ardens, non etiam ſuo incendio quæ vetantur corripiat. Neq; in adoleſcentib. tantùm, aut maturæ ætatis hominibus, blanda illa cupiditas cõcitatur; ſed & pueros in innoxiis ſollicitat annis, vt intelligas hunc ignem dignis pectorib. penè nõ tam accedere quàm innaſci. Et quoniã minus ſe regere, curiſque, etiam ſuperuacuis, moderari pueri & adoleſcẽtes poſſunt, ideò magis anxia in ipſis hęc ſolicitudo ſolet incumbere. Indeq; illis animus ad eximia conſurgit, & ſuã ętatem ſupergreſſa; tanquàm ipſis hoc experimento probaturis, an digni ſint qui iam ament. Adoleſcentulus quidem in Scholis agebat, multâ curâ monitiſque magiſtrorum in pares ſuæ ætati diſciplinas ſolicitatus. Sed ingratæ litteræ erant ludi ociiq; libertatem amanti; cùm ecce ad idem oppidum fortè matrona nobilis, cùm duabus ex ſe natis virginibus, diuertit; & quoniam neceſſitudo inter vtramque familiam erat, ſtatim iſte in diuerſorium mulieris, ad ſalutationis officum, deducitur. Nec mora, cùm alteram ex puellis intentius mirari, mox inhærere ſermonibus, ad extremum eodem ipſo die efflictim amare. Tum primùm rudis & ſolutus animus ad curas adactus eſt. Itaque poſtero die repetit ignoti vulneris conſcium locum, & ægritudinem ſuam diu protracto colloquio ita

pauid

pauit vt deinde peius doleret. Nam vt tertius dies illuxit, Matrona cum omni comitatu profecta penè vnum adolescentulum non reliquit, cui, ne aliquod solatiū haberet, premendū quoq; erat tanti incendii malū, ne vel parentis supercilium cogeret, vel inter æquales traduceretur. Diu intra se collecto cōsilio, nihil vtilius vidit, quàm vt studiis litterarū totus incūberet. ita quippe parentem conciliari sibi posse, qui non tantæ in studiis diligentiæ suum ludum negaturus videbatur. Ab hoc igitur, in rectè collocati temporis præmium, veniam exorare statuerat, visendi celebrem in proximo vrbem. Ea erat in quâ puella habitabat. Hæc non perfunctoriè agitantem, maximè præceptores, æqualesque, mirari; subindeque requirere, quæ illa animi mutatio, quis subitus ad litteras ardor, paulò antè ipsum scientiæ nomen fastidiosè damnantis. Quippe adhuc quiescentibus cæteris in studia surgebat. nec aliter quàm sæpius iussus secedebat ad ludum. Amoris impetus, cui hæc diligentia dabatur, ita sensum laborum mitigabat, ita Musas adornabat, vt nec cogitans puer illarum dulcedine caperetur. Mox vt solet, in eiusmodi præcipuè annis, cùm conceptum de puellâ iudicium, & quicquid ille ignis insanienti subiecerat, longiori absentia iam torperet, hæsit acris sciendi cupiditas; ipse liberalibus stimulis feruens adeò in hæc Musarum studia subuectus est, vt deinde litteræ huic etiam non pauca debuerint.

Cæterùm pertinax Amor, nec quâ reliqui motus facilitate sanabilis, nisi in cunabilis pereat, vix aliter submoueri quàm tempore potest; dum lassus scilicet expiret. Cùm enim in cursu est, semper habet quo sui Imperii atque iugi fastidium tollat. Nam

si

si amanti per ægritudinem, malorumq; perpetuam faciem aliquo modo successerit, omnino sibi crudelis videbitur si illam amœnitatem à se velit abigere. Sin vero fortuna seuerior aut spem in longum produxerit, aut hanc quoque sustulerit, tunc etiam dolor placet, & sibi ipsi miserabilis animus suam cladē inter suspiria recognoscens, liquescit in delicatæ tristitiæ voluptate. Sed maximè tectus ignis duraturo spiritu viget, siue furto inter duos iurato ipsa secreti & coniurationis dulcedo placeat; siue ne mutuus quidem amor sit, ipso duntaxat supplicii sui conscio qui sentit se ardere.

Nec existimes, in dispari tantùm sexu hunc affectum conuenire. Nam & Alcibiadem Socrates amauit, nec Lycurgus in turpem instituit disciplinam ne quis iuuenum suo amatore vacaret. Pudicitia Naturæ ad iustos & egregios amores ducentis sæpè hæc discrimina non videt; multosque ex probissimis cernas, ipsâ iuuenum curâ, id est, si rectè rationem ponimus, amore macerari. Et hic amor, est quidam beneuolentiæ nexus, quem amicitiam, sed ardentē, appellaueris; cum morum in iis quos amamus formandorum studium; perpetua deniq; vota pro eorum gloria, ac salute; etiam quicquid egerint ne non succedat timor; & semper quantumcunque fortuna indulserit, visa illorum virtutibus esse iniqua. Acris illa est, neque minus irrequieta cupiditas, quàm quæ venustatem alterius sexus in licentiores usus conciliat. Sed nec putes eximiæ castitatis exempla inter disparis sexus amantes durare non posse. Licet res periculi plenior eos ipsos sæpissime fallat, qui paulatim se inuitis, vel nesciis, aliter amant quàm aut velint aut credant.

Est

Eſt autem hominis animus, quem ad amandum natura produxerit, præcipuè mitis, ipſoque oris habitu modeſtiam, & ſimpliciſſimæ virtutis ſpeciem gerens. clementibus magniſque ſpiritibus factus; neque vindictam contemnere, neque iram ſupplicibus donare difficilis; cum quid ipſe peccauit in pœnitentiam pronus; humanitatis officia amans, impatiens ocii,& omnium quę in ſegnitiem ſoluunt: modò non tanti muneris oblitus quod à Natura accepit, ſuæ indolis felicitatem laſciuiæ malis, & veluti veterno, corruperit.

Vanum eſſet totum Naturæ ingenium in mentium humanarum multiplici ſorte ludentis perſequi velle. Quæ hîc tamen poſuimus, præcipuorum fontium inſtar ſunt, vnde mox riuuli in vitia & virtutes ſecantur; vt ex eorum notitiâ intelligas qui homines regi poſſint, qui ad amicitas & conſuetudinem vitæ apti, denique qui timendi, aut infra curarum grauitatem ſuâ inertiâ, vel etiam leuitate, ponendi ſint. Quippe probitas, atque nequitia, veræ aut fucatæ ſapientiæ indoles, liberalis etiam & anguſta, & quicquid in rebus publicis priuatiſque potiſſimum eminet, per horum affectuum fortunam generi humano diuiditur. Ex hac autem contemplatione animorum, iuſta quædam virtutib. & vitiis merces accedes; Niſi enim curioſè in hæc Naturæ penetralia ſpectemus, ſæpè ſe turbulentum ingenium pro forti atque læto oſtentabit: tardus animus, aut inanis, debitum maturæ grauitati, aut eloquentię, precium inueniet; viciſſimque iacebit incognita virtus, quam ſæpè primâ fronte quædam vitiorum opinio, aut imago, infra iuſti decoris faſtigium premit.

Sed

Sed ingenium, vt plurimum multo recessu abditum non vtique potest sine longæ prudentiæ sedulitate deprehendi. Ideoque qui ex primis indiciis de hominum moribus ac indole iudicare non verentur, ipsi se in longissimos errores plerunq; impediũt. Certè vt in gladiatoria arte nihil periculi plenius, quàm si cum homine cui torui oculi exerrant dimicandum sit (quia quò ictum destinet, deflexis, vt videtur, in contrariam partem luminibus, vix conjici potest:) Ita cum illis acturus, qui suum ingenium, vel arte, vel corporis beneficio prorsus dissimulant, debet lõgâ seueraq; disceptatione à se ipse quid de illis sentiendum sit exigere; ne si eos iniquo suffragio, aut inconsultè propitio, æstimet, etiam omniũ primus suæ sententiæ pœnas luet. Frontis præcipuè corporisque imago sæpè inexpertos decepit. Quàm multos truci vultu, ipsoq; supercilio timendos, humanitatem credas abigere, quos si propius adire cõtigerit, iam ex primâ colloquii leuitate placatus humanissimos esse non dubites? Alios ipso corporis motu, mensuraque suspensi vestigii, se in superbiam componere putabis, qui ad illam tumoris speciem, vel natura, vel innocenti consuetudine facti, mite ac facile ingenium in omnes humanitatis leges sub hac larua instituunt? Neque in contrarium desunt, in quibus præter corpus in simulachrum virtutis ei ctum, nihil quod ames inuenias; Nunc quietæ lenitatis specimen quam vultu exhibent, tristissima iracundia corrumpũt; nunc viuidis oculis impar ingeniũ subest, deniq;, velut in insidiis. interdũ vitia collocãtur sub earũ virtutũ leui bractea à quibus potissimùm diuertunt. Hęc autẽ tam immẽsa ac perplexa ani-

animorum cognitio non potest præceptis definiri, neque aliter quæri, quàm eiusmodi hominis longo vsu, qui tam suâ prudentiâ quàm erroribus in ista arte promouerit.

Illud verò cauendum est, ne ex vnâ virtute, vitioue, de indole atque animo vniuersè sententiam feras. Multi enim adeò felici ad disciplinarum aliquam ingenio nati sunt, vt quandiu in illa versantur, nulla prudentiæ atque industriæ signa desint: In cæteris autem rebus inepti insulsique, ne bonæ quidem mentis vestigia vnquam prodant. Aliis suus duntaxat næuus ita additur, vt in reliqua vita sapientissimi, in vna tamen parte aut studio videantur delirare. Ne ex ipsa quidem consortii, & conuictus suauitate aut elegantiâ, de ingenio, aut sapientiâ iudicandum. Sæpe enim in quotidianæ vitæ consuetudine minus offendunt angustæ indolis homines, quam quos magnitudo Naturæ lætioris laxauit. Dum hi scilicet sibi diffisi timidè custodiam sui agunt, vel æterno studio hos publicos mores (nempe ad maiora non idonei) consectantur: Illi autem capaciori ingenio aut hæc vulgaria minus curant, aut admittunt etiam vitia non raro virtutem stipantia.

Sed nec satis est hos Naturæ impetus vestigare, animos mortalium in diuersa destinantis. Adhuc aliquid vltrà est quo ingenia perficiantur, aut mutentur: nimirum sors viuendi, squalorue, vel dignitas, in quam casu aut virtute vnusquisque peruenit. Quot enim ad ingenium rectum ac mite geniti, vitio nimiæ felicitatis ipsi suam indolem afflixerunt? Quot mentium læta sublimitas, & si fortuna sineret, in exemplum omnis virtutis suffectu-

ra,

ſa, vbi pertinaci egeſtate, aut fortunæ iniquitate premitur, ſuæ præſtantiæ oblita etiam in contrarios affectus degenerat? Athenion tandiu mores ad publicum probitatis exemplum componens, quandiu in Academiarum ſpatiis inter famem & centones pro virtute dicebat, nactus tyrannidem ſtatim cum viliori pallio etiam Philoſophiam excuſſit. Abdolominus quotidianum victum ex hortuli cultu quærere ſuis manibus aſſuetus, cùm deſtinaretur ad Sydoniorum Regnum, optauit vt quâ modeſtiâ inopiam tulerat, eâ ſceptrum pati poſſet. Nunc igitur & hos quoque videamus affectus, qui ex conditione fortunarum, & genere vitæ, hominibus accedunt, & nonnunquam enecant mores, quos ſimplicitas Naturæ nullis obruta cladibus, aut illecebris corrupta, tradiderat.

CAPVT XIII.

Diuerſos affectus eſſe, Tyrannorum, & legitimorum Principum; Rurſus Regum qui ſucceſſionis iure, & eorum qui ſuffragiis ad regnum perueniunt. De Procerum, qui apud Principes gratioſi ſunt, ingenio.

POPVLI qui in neminem ius regnandi contulerunt, licet ab omni nomine ſeruitutis abhorreant, tamen ſynceram libertatem non habent. Magiſtratibus enim opus eſt, quibus ipſi ſe tradant, vim publicam quam toti genti ineſſe gloriantur, in pauciſſimis hominibus adoraturi. Adeò illic etiam vbi

omnes regnare existimes, magna pars seruit; arcana rerum lege ita nexus & seriem vniuersi dispensante, vt ad diuinitatis imaginem, vnius capitis neruis multa membra tenerentur. Paulò illustrius in Optimatum imperio elucet hæc dominandi vis, vtique paucos amans; maximè autem in regno, vbi omnia vnus potest. Illa autem potentiæ magnitudo, cui Numen arcanâ vi mortales subesse inspirauit, non in illorum gratiam, qui ad hoc fastigium legerentur instituta est, sed in eorum qui parerent. Itaque vel Regum libidine ad voluptatem & ambitum suæ dignitatis vtilitatem corrumpente, vel ignoratione populi sua commoda non semper capientis, Regũ nomen sæpè inuidiâ afflictum, sæpè in variis regionib. ingenti clade euersum est, ac deinde restitutum. Respublicæ quotquot olim viguerunt, primùm Reges habuere; quibus expulsis, & per veræ libertatis imperitiam, deuotis successit aut cæca popularitatis imperium, aut permissa proceribus potentia, id est, multiplex pro vnico quod expulerant regnum. Ac vt membra quæ violentia de naturali sede dimouit, nõ nisi per violentiam in articulos suos redeunt, ita Prouinciæ quæ hoc modo ab optimo genere gubernationis diuerterant, priùs errorem multis cladib⁹ expiarũt, quàm antiquæ, & à se proiectæ rectitudini, redderentur. Quippe in illis Rebuspublicis ciues multo ambitu prouecti, siue armis suum nomẽ inclytum fecerant, siue plebis errore nimis amplis aut diuturnis magistratib. assueuerant, sæpè occupatæ Reip. vires ad se traxere, Regesque se dixere. Sed necessariâ, in nouis omniumque odio flagrantibus rebus, atrocitate terribiles, scelere quæsitum imperium adeo fœdauerunt, vt peius plerique po-

puli

puli de regibus inde sentirent, nomenque Tyranni, quod olim insigne regnantibus, in publicam infamiam odiumque concederet.

Cæterùm in eos affectus inspecturus, quos Regibus fortuna sui fastigii inspirat non sub uno velut fato omnem Regum purpuram cogere debet. Diuersæ ad idem fastigium viæ, nō vnam omnib⁹ mentem iniiciunt: seque longè aliis consiliis regere solent, qui nouas habenas inrudem adhuc eiusmodi imperii populum moliuntur, quàm qui iam assuefactis gentibus, tutò, & per ipsarum vota regnant. Rursus alius sensus est hominis sceptrum per suffragia adepti (vt in Pannonnibus, Sarmatisq; fit & ipso nomine Romani Imperii) alius paternas atque auitas opes tenentis cum hæreditate imperandi. Noua regna, nec constantiâ populorum, nec adhuc vetustate inolita, Principem suspicionibus assiduè perurunt. Adulari ille vltimæ sorti, timere magnates, maximè cùm timeri se putat; reputare assiduè, nondum constitutas res sub ipso fortunæ motu posse quàm conditam euerti. Neque modò his cogitationib⁹ inquietati quos ad purpuram occupatæ tyrannidis nefas prouexit; sed & quibus insuetæ regio nomini, atque imperio, gentes bono iure traduntur. Acrior tamen in Tyrannos hic pauor; quòd siue Rempublicā oppresserint, vindices libertatis Optimates timeant, (quos antea sibi pares ægrè seruire non dubitant) siue in regnum inuaserint iis expulsis quibus illud debebatur, populum in veteres dominos pronum, assiduæ cogitationis molestiâ sibi fingant. Itaque nec amicis satis fidi sunt, quòd ad notitiam consiliorum admoti, sciant quoque à quo latere sua tyrannis peti possit, & lædi; &

 fidem

fidem in nemine expectant, quam ipsi violarint. Palàm tamen, & ex composito, subornatâ beneuolentiæ materiâ, integritatis famam, amorisque in Rempublicam ambiunt. In egenos liberalitatis effusæ. Vltores vitiorum quorum ipsi exemplum fecerant; legum denique optimarum, operumque publicorum, ad ciuitatum ornamenta, vel authores. vel vindices. Ita præsentem inuidiam, & apud posteros infamiam, amoliuntur.

Hoc modò tyrannus vt plurimum sortis suæ, non ingenii vitio peccat, aut necessitate probus est. Illius animus, immodicè austerus, & blandus, intutus, erectus ad omnia, præsertim quæ formidet, syncerae voluptatis ignarus, cuius spe diducitur, vano decôre atroces molestias permulcens, velut fuco, & ipse sibi imponens.

At iustus Rex, seu comitiis, seu sorte nascendi, admotus imperio, ipsâ maiestatis conscientiâ elatus minus in ignobiles metus, aut scelesta remedia, demitti consueuit: etiamsi turbulentum fortè tempus, & populi nanciscatur insaniam, cæteráque quæ Tyrannus semper timet. Et hi quidem qui suffragio debent fortunam Principatus in sua familia non hæsuram, adhuc aliquo modo priuati, nempe quà eos posterorum cura tangit, publica commoda non videntur tàm verâ totaq; diligentiâ procurare, quàm qui suum iam à maioribus regnum etiam nepotibus adornant. Itaque illas curas quæ populo debentur, priuatis suorum affectibus impendunt; excusabili pietate, modò partita mens se vtrinq; respiciat, ita cognationis memor, ne obliuiscatur & Regni. Quòd si aliquem fortè ex suis spe votisque in successionem regni destinant, tunc pretio & adulatione e-

ne emenda suffragia, tunc omittenda vis, & veluti supercilium maiestatis. Ita seruiet per occultam solicitudinem animus, iis ipsis à quibus publicæ venerationis cultum accipiet. In has suæ familiæ curas sæpè periit absumpta eorum sedulitas, qui publicis antea virtutibus imperare metuerant: Nonnunquam & in peiora rapti suos mores corruperunt, veteris odii aut æmulationis memoriam exercentes: cùm scilicet quos iniquos antè experti sint, quorum prona ad regnum suffragia non habuerint, ex animo minus delent; nouaque potentia, & seipsa nondum capiens, in vltionem intumescit. Quòd si nulla ex his ægritudine laborant, illos tamen vt plurimum solicitat magna ac memorabilia audendi cupiditas; vt per ingentes illas res sibi suisque temporibus apud posteros nobilitatem dent. Tam hi autem impetus incommodi publicis rebus, quàm vtiles esse possunt. Nam vt in pomis baccisque, coacta, & præter assueti temporis legem maturitas, insolentiâ quidem rei iucunda est; cæterùm ipsę arbores, medicamine, aut admoto æstu præcipientes maturitatis tempus, hoc edito spectaculo marcescunt; ita publicis rebus, & præsertim grauioribus quidam ordo dictus est; quem qui peruertunt, salutem prouinciarum videntur enecare. Nihilominus Reges, qui per comitia id nomen adepti sunt, dum æterni nominis ambitione flagrant, aut temerè externam militiam, aut intra patriæ viscera nouas res esse molitos, omni ætate conspexeris; ex sua audaciâ, & periculis suorum, famam comparaturos, fortè etiam æstimantes. Pauci cum Polonorum Rege, Stephano Battorio, quid agant non ex se, sed ex salute patriæ metiuntur. Extat sententia illius, efficax ad tanti

animi imaginem;efficiam verò,dicebat,vt intelligat Orbis quàm præstet Rex suæ virtutis merito in tantum fastigium à volentibus prouectus, iis Regibus, quos inuitis populis ius successionis obtrudit.

Reges autem,in quos verissimè hoc summæ maiestatis nomen cadit,perpetuam potentiam quam à parentibus acceperunt in stirpem transmissuri,iam non suffragiis populorum obnoxii, à quibus olim omnia habuere, longè alio genio videntur ad regnandum instituti. Sed hanc mentem illorum, seipsam vni Numini debentem, explorare, fortassis sacrilegæ sapientiæ esset; neque fas nobis deprehendere illos motus, quos ad gubernationem Orbis,& mutationem rerum,ac præcipua humani generis fata,illis diuina vis ingenerat. Quærant licet curiosi, an sit vtilius Reges à puero in sceptra venire,& huic magnitudini assuescere,tanquam simul secum natæ, quàm sub paterno cognatoue imperio adolescere, tantæ demum fortunæ hæreditatem adituros; Num pacatum,nec quidquam detrectantis populi obsequium, frangat mollitie Regum animos, tam securâ potestate luxuriantes; an potius ille amor ciuibus Regem,velut patremfamilias charissimorum domesticorum officiis conciliet: Denique si aversis ciuium animis bello occupandus fuerit legitimus dominatus, vtrum post victoriam Princeps odio contemptuque grassaturus videatur;an verò expetta pericula,nec aliter quam grauius reditura, eum ad alternam placendi solicitudinem deductura sint. Vtrinque argumenta, exemplaque non deerunt, quæ (per vicissitudines mortalium rerum) quanquam sub iisdem sæpè causis non eosdem tamen exitus sortita sunt. Sed frustra est hæc Numinis cōsilia

lia explorare. Sit à curiosis cogitationibus intactum Regum culmen, ac vt arcana in sacris vetustati, non nisi ad adorationem suspiciatur. Nam optare bonos Principes pietas est, damnare etiam nocentes religio. Accedit praeterea non tàm ipsi se regant, quàm ducentibus fatis permittant (quæ per illorum affectus Imperiorum inclinationes & incrementa constituunt) omnis ars atque prudentia insipientium in eorū geniū, & de illo cōjicientiū, sæpissimè fallit.

Primus ab hoc summo fastigio gradus est Optimatum, tàm horū in quos diuisis Regni curis Principes acquiescunt, quàm eorum qui summâ dulciq; amicitiâ eorundē Principum animis inhærent. Per vtrosque, veluti ostia fluminum ad ingens pelagus pertinentia, vota ciuium spesque feruntur. At ipsi diuersis rationibus ad magna producti, ne iidem quidem studiis nituntur. His igitur qui flore ætatis, vel generis sorte, aut viuendi dicendique comitate, se eximiè Principibus commendarunt, institutus ad placendum animus esse solet; quem scilicet propriis affectibus negatum, ex domini ingenio comparant. Mirum quidem, artisque plenissimum hoc genus seruitutis; vilem demissumque animum interdum adumbrans, nunc procax liberumq; ingeniū. Interdum voluptatem consectari, iocis, ludisque incumbere, fæcundissimi laboris instar est. Etiam supercilio in dominos vti, & penè regnare (modicâ tamē nec longâ contumaciâ) Principes haud rarò accēdit, quàm amare volentes tàm amari. Quippe Proceres in tam altum sublimicumque producti, si Dominum mollis animi esse cognouerint, nec diu earundem voluptatum consuetudinem ferentis, per eos aspectus, iocosque, aut quicquid in ipsis illi

placet, indulgent; ita dispensante prudentiâ, vt amor sæpè, & per interualla, incitatus, nec fastidium sui faciat, nec torpore aut obliuione deleatur. Quòd si Princeps facilis quidem sit in diuersos affectus amicosque transire: sed quocunque se applicet, vt breui, ita cæcâ & vehementi amicitiâ incumbat, qui ab eo amantur, memores inundari se altissimo æstu, sed in suum Oceanum statâ mutatione redituro, quàm auidissimis pectoribus de illa felicitate bibunt. Neque enim lassare hunc amorem flagitatis muneribus timent, qui etiam nisi tempestiuâ celeritate excipitur, vt vina ætatem non ferentia, inutili veterno consenescit.

Longè alia ratio cum Principibus ineunda, qui amoris torrente non perditi, illi suauitati quâ ad amandum impelluntur consilium quoque addunt. Nam hæc vera, & si mereris, perpetua beneuolentia, vt nunquam omnia, ita semper aliquid poterit; nec tam spolianda illa arbor, quàm carpenda cum delectu; scilicet in prouentum reditura. Igitur eiusmodi Dominis gratiosi Optimates dare se totos solent, nec vnquam in amando maiestatem dediscentes mitigare obsequio; ius libertatis in loquendo aut monendo, verecundè vsurpare; sæpius meminisse hos esse Principes, quàm se amicos. Iis autem vt est prima & assidua cura, locum quem propitiis gratiis obtinuerunt semper insistere; ita proxima solicitudo, opes interim cumulare, præfecturas, aut perennes inire magistratus: Vt si à tanto apice excidant, saltem felix pristinæ potentiæ monimentum ad reliquæ vitæ securitatem duret. Qui verò vel suorum immemores, vel fortunæ confisi, illas opes, & tam splendidæ amicitiæ quæstum, nihil pae-

cente

cente luxu aut incuriâ consumunt, dignissimos putes qui intempestiuum tandem ludum, in egenâ senectute, inutili pœnitentiâ damnent.

Est & cautio proceribus illis ingens, & quæ sæpè negligentes peruertit; non se Domino anteferre, in rebus vtique quibus ipse excellere, aut credit, aut contendit. Subtilitatis gloriam amat, eloquentiæ, fortitudinis, venaticæ artis, militaris peritiæ? Non vereatur concedere etiam qui sentit se victorem; ne Princeps in æmulationem exardeat, quæ amicitiam extinguere solet, & præterea peruicacibus odiis fœdè sæuire. Sæpè enim non leni modestaque ambitione, ac nec pro materiâ, occupatus Principum animus, eiusmodi gloriæ cupiditatibus incumbit, doletque à palma excidere. Nec est aliud, quo certius sibi dominorum animos purpurati isti parent, quàm si eos mirari assimulent; sed cum arte, & quæ fidem inueniat. Non enim iisdem adulationibus omnes patent. Vt quisque Principum aut sibi maximè virtutis est conscius, aut vanâ credulitate elatus, potissimùm iis blandimentis decipi amat, aut potest; tot omnium votis ad placendum laudandumque coëuntibus, expugnantibusque verecundiam de se magna credendi. Nec minor ars extorquendæ beneuolentiæ, est amoris simulatio; quadam Venere insinuante officiosam gratiam, & pares affectus reposcente. Adhuc viuit, adhuc tantæ fortunæ præmiis incumbit, qui incipientem domini charitatem eiusmodi casu felicissimè fouit. Princeps cum equo in itinere prolapsus, afflicto latere febricula horrore tentabatur; ipse tristi perculsoque, vt videbatur, vultu totâ nocte insomnis astitit. Siue ars, siue pietas fuit, ita domini animum permulsit,

vt nemo deinde gratiosior haberetur.

Nec dixeris eiusmodi felicitatis arbitrium (quã tot veluti riualibus summas illas amicitias ambientibus, pauci quidam suis votis potiuntur) vni Fortunæ cred. Nam vt illa suâ sponte non paucos Principibus conciliat: ita multi artificio & calliditate destituti de tanto fastigio solent excidere: Vt quidẽ fortunæ interdum est ad hæc culmina quos placet subuehere; plerunque autem prudentiæ in ea felicitate positos posse seruare. Ideò autem formidolosior res est ab hoc gradu prolabi; quia ad tantæ amicitiæ sacramentum admissi, vix possunt ab eo vestigio nisi in odium, aut certè fastidium, recidere. Non tam quippe aboleri amor solet, quam contrariis affectibus accesce re.

Hi verò Optimates, per quos Princeps præcipua momenta Reip. procurat; quibus externas res, atq; ciuiles credens, in arcanis cõsiliis potissimum fidem habet, dignitatis suæ neruos longè solent in alios concentus temperare; scilicet ad se sic trahere, ac propemodum suas facere, altas illas, & salutis omnium curas, vt non tam Republica egeant, quàm suis officiis deinde Respublica. Hoc autẽ assequuntur, assiduo in hæc negotia studio, cæterorumq;, ac nonnunquam ipsorum Principum, ingeniis ab intima illarum rerum cognitione quàm maximè possunt exclusis. Nam tunc quidem tutissimè omnia possunt, cùm Principes suarum rerum ignoratione & credulitate in ipsos laborant. Sed ignari suæ famæ veras voces non sæpius quàm ipsi Reges exaudiunt. Non peculatus, non superbiæ inuidiam, non cætera facinora, si quorum infamiâ graues sunt, licet publica indignatione iactata, ante de suis penetralibus ema-

emanasse cognoscunt, quàm ipso pōdere obruti, simul se & esse inuisos, & castigari intelligant. Vultus ipsis, vt plurimum, ad grauitatem compositi; non promiscui accessus; breuia alloquia, tædiique aut maiestatis specie vibrantia. Inter hos pauci aliqui, nec negociis confusos, nec marcentes superbiâ vultus seruant; digni hi quidem laude, sed nec cæteri accusandi, qui mores ex dignitate instituunt, & fortunæ suæ accedunt. Quippe necessaria quoque interdum est sublimis hæc maiestas, & de populi cōmercio excedens, in illis vtique hominibus per quos Reges præcipua suæ potestatis momenta exequuntur; cùm maximè hæc aditus loquendiq; ambitiosa difficultas reuerentiam concilies, quo freno cohibentur vulgi animi, aut timere assueti aut spernere. Sed & illa strictæ frontis asperitas, siue fastus est, siue iustæ potentiæ indicium, indulgeri facillimè illis potest, qui in tot curarum præmium hoc honoris potissimùm ac reuerentiæ specimen habent. Etiam perpetuâ negotiorum serie & fastidio attriti, non vtique possunt eosdem semper vultus, nil mutatâ aut afflictâ serenitate, obtinere.

Quòd si illa potentia, simulque iuuandi ac fallendi solertia, in impias mentes inciderit, ac dum se suaque respiciunt, publicæ interim salutis oblitas; tunc licet in suis flagitiis virtutem solertissimè adumbrent, tanquam rei domesticæ negligentes & vnum Principem, remque communem, videantur respicere; Interim autem negocia eò flectant, vnde potissimum suæ dignitati incrementum aut incolumitas allucebit. Si impeditis Principis rebus plurimum possunt; dum eas omni diligentiâ videntur exsoluere, nouis nodis colligabunt, & ve-

omnes regnare existimes, magna pars seruit; arcana rerum lege ita nexus & seriem vniuersi dispensante, vt ad diuinitatis imaginem, vnius capitis neruis multa membra teneantur. Paulò illustrius in Optimatum imperio elucet hæc dominandi vis, vtique paucos amans; maximè autem in regno, vbi omnia vnus potest. Illa autem potentiæ magnitudo, cui Numen arcanâ vi mortales subesse imperauit, non in illorum gratiam, qui ad hoc fastigium legerentur instituta est, sed in eorum qui parerent. Itaque vel Regum libidine ad voluptatem & ambitum suæ dignitatis vtilitatem corrumpente, vel ignoratione populi sua commoda non semper capientis, Regũ nomen sæpè inuidiâ afflictum, sæpè in variis regionib. ingenti clade euersum est, ac deinde restitutum. Reipublicæ quotquot olim viguerunt, primùm Reges habuere; quibus expulsis, & per veræ libertatis imperitiam, deuoris successit aut cæca popularitatis imperium, aut permissa proceribus potentia, id est, multiplex pro vnico quod expulerant regnum. Ac vt membra quæ violentia de naturali sede dimouentur, nõ nisi per violentiam in articulos suos redeunt, ita Prouinciæ quæ hoc modo ab optimo genere gubernationis diuerterant, prius errorem multis cladib⁹ expiarũt, quàm antiquæ, & à se proiectæ rectitudini, redderentur. Quippe in illis Rebuspublicis ciues multo ambitu prouecti, siue armis suum nomẽ inclytum fecerant, siue plebis errore nimis amplis aut diuturnis magistratib. assueuerant, sæpè occupatæ Reip. vires ad se traxere, Regesque se dixere. Sed necessariâ, in nouis omniumque odio flagrantibus rebus, atrocitate terribiles, scelere quæsitum imperium adeo fœdauerunt, vt peius plerique populi

puli de regibus inde sentirent, nomenque Tyranni, quod olim insigne regnantibus, in publicam infamiam odiumque concederet.

Cæterùm in eos affectus inspecturus, quos Regibus fortuna sui fastigii inspirat non sub uno velut fato omnem Regum purpuram cogere debet. Diuersæ ad idem fastigium viæ, nō vnam omnib⁹ mentem injiciunt: seque longè aliis consiliis tegere solent, qui nouas habenas insuetis adhuc eiusmodi imperii populum moliuntur, quàm qui iam assuefactis gentibus, tutò, & per ipsarum vota regnant. Rursus alius sensus est hominis sceptrum per suffragia adepti (vt in Pannonnibus, Sarmatisq; fit & ipso nomine Romani Imperii) alius paternas atque auitas opes tenentis cum hæreditate imperandi. Noua regna, nec constantiâ populorum, nec adhuc vetustate inolita, Principem suspicionibus assiduè peruruns. Adulari ille vltimæ sorti, timere magnates, maximè cùm timeri se putat; reputare assiduè, nondum constitutas res sub ipso fortunæ motu posse quàm conditam euerti. Neque modò his cogitationib⁹ inquietati quos ad purpuram occupatæ tyrannidis nefas prouexit; sed & quibus insuetæ regio nomini, atque imperio, gentes bono iure traduntur. Acrior tamen in Tyrannos hic pauor; quòd siue Rempublicā oppresserint, vindices libertatis Optimates timeant, (quos antea sibi pares ægrè seruire non dubitant) siue in regnum inuaserint iis expulsis quibus illud debebatur, populum in veteres dominos pronum, assiduæ cogitationis molestiâ sibi fingant. Itaque nec amicis satis fidi sunt, quòd ad notitiam consiliorum admoti, sciant quoque à quo latere sua tyrannis peti possit, & lædi; &

fidem in nemine expectant, quam ipsi violarint. Palàm tamen, & ex composito, subornatâ beneuolentiæ materiâ, integritatis famam, amorisque in Rempublicam ambiunt. In egenos liberalitatis effusæ. Vltores vitiorum quorum ipsi exemplum fecerant; legum denique optimarum, operumque publicorum, ad ciuitatum ornamenta, vel authores. vel vindices. Ita præsentem inuidiam, & apud posteros infamiam, amoliturí.

Hoc modò tyrannus vt plurimum sortis suæ, non ingenii vitio peccat, aut necessitate probus est. Illius animus, immodicè austerus, & blandus, intutus, erectus ad omnia, præsertim quæ formidet, synceræ voluptatis ignarus, cuius spe diducitur, vano decôre atroces molestias permulcens, velut fuco, & ipse sibi imponens.

At iustus Rex, seu comitiis, seu sorte nascendi, admotus imperio, ipsâ maiestatis conscientiâ elatus minus in ignobiles metus, aut scelesta remedia, demitti consueuit: etiamsi turbulentum fortè tempus, & populi nanciscatur insaniam, cæteráque quæ Tyrannus semper timet. Et hi quidem qui suffragio debent fortunam Principatus in sua familia non hæsuram, adhuc aliquo modo priuati, nempe quà eos posterorum cura tangit, publica commoda non videntur tàm verâ totaq; diligentiâ procurare, quàm qui suum iam à maioribus regnum etiam nepotibus adornant. Itaque illas curas quæ populo debentur, priuatis suorum affectibus impendunt; excusabili pietate, modò partita mens se vtrinq; respiciat, ita cognationis memor, ne obliuiscatur & Regni. Quòd si aliquem fortè ex suis spe votisque in successionem regni destinant, tunc pretio & adulatione e-

ne emenda suffragia, tunc omittenda vis, & veluti supercilium maiestatis. Ita seruiet per occultam solicitudinem animus, iis ipsis à quibus publicæ venerationis cultum accipiet. In has suæ familiæ curas sæpè perit absumpta eorum sedulitas, qui publicis antea virtutibus imperare metuerant: Nonnunquam & in peiora rapti suos mores corruperunt, veteris odii aut æmulationis memoriam exercentes: cùm scilicet quos iniquos antè experti sint, quorum prona ad regnum suffragia non habuerint, ex animo minus delent; nouaque potentia, & seipsa nondum capiens, in vltionem intumescit. Quòd si nulla ex his ægritudine laborant, illos tamen vt plurimum solicitat magna ac memorabilia audendi cupiditas; vt per ingentes illas res sibi suisque temporibus apud posteros nobilitatem dent. Tam hi autem impetus incommodi publicis rebus, quàm vtiles esse possunt. Nam vt in pomis baccisque, coacta, & præter assueti temporis legem maturitas, insolentiâ quidem rei iucunda est; cæterùm ipsę arbores, medicamine, aut admoto æstu præcipientes maturitatis tempus, hoc edito spectaculo marcescunt; ita publicis rebus, & præsertim grauioribus quidam ordo dictus est; quem qui peruertunt, salutem prouinciarum videntur enecare. Nihilominus Reges, qui per comitia id nomen adepti sunt, dum æterni nominis ambitione flagrant, aut temerè externam militiam, aut intra patriæ viscera nouas res esse molitos, omni ætate conspexeris; ex sua audaciâ, & periculis suorum, famam comparaturos, fortè etiam æstimantes. Pauci cum Polonorum Rege, Stephano Battorio, quid agant non ex se, sed ex salute patriæ metiuntur. Extat sententia illius, efficax ad tanti

animi imaginem; efficiam verò, dicebat, vt intelligat Orbis quàm præstet Rex suæ virtutis merito in tantum fastigium à volentibus prouectus, his Regibus, quos inuitis populis ius successionis obtrudit.

Reges autem, in quos verissimè hoc summæ maiestatis nomen cadit, perpetuam potentiam quam à parentibus acceperunt in stirpem transmissuri, iam non suffragiis populorum obnoxii, à quibus olim omnia habuere, longè alio genio videntur ad regnandum instituti. Sed hanc mentem illorum, seipsam vni Numini debentem, explorare, fortassis sacrilegæ sapientiæ esset; neque fas nobis deprehendere illos motus, quos ad gubernationem Orbis, & mutationem rerum, ac præcipua humani generis fata, illis diuina vis ingenerat. Quærant licet curiosi, an sit vtilius Reges à puero in sceptra venire, & huic magnitudini assuescere, tanquam simul secum natæ, quàm sub paterno cognatoue imperio adolescere, tantæ demum fortunæ hæreditatem adituros; Num pacat, nec quid, quam detrectantis populi obsequium, frangat mollitie Regum animos, tam securâ potestate luxuriantes; an potius ille amor ciuibus Regem, velut patremfamilias charissimorum domesticorum officiis conciliet: Denique si aversis ciuium animis bello occupandus fuerit legitimus dominatus, vtrum post victoriam Princeps odio contemptuque grassaturus videatur; an verò expecta pericula, nec aliter quam grauius reditura, eum ad alternam placendi solicitudinem deductura sint. Vtrinque argumenta, exemplaque non deerunt, quæ (per vicissitudines mortalium rerum) quanquam sub iisdem sæpè causis non eosdem tamen exitus sortita sunt. Sed frustra est hæc Numinis cõsilia

lia

-lia explorare. Sit à curiosis cogitationibus intactum Regum culmen, ac vt arcana in sacris vetustati, non nisi ad adorationem suspiciatur. Nam optare bonos Principes pietas est, damnare etiam nocentes religio. Ac cùm præterea non tàm ipsi se regant, quàm ducentibus fatis permittant (quæ per illorum affectus Imperiorum inclinationes & incrementa constituunt) omnis ars atque prudentia inspicientium in eorũ geniũ, & de illo cõjicientiũ, sæpissimè fallit.

Primus ab hoc summo fastigio gradus est Optimatum, tàm horũ in quos diuisis Regni curis Principes acquiescunt, quàm eorum qui summâ dulciq; amicitiâ eorundẽ Principum animis inhærent. Per vtrosque, veluti ostia fluminum ad ingens pelagus pertinentia, vota ciuium spesque feruntur. At ipsi diuersis rationibus ad magna producti, ne iidem quidem studiis nituntur. His igitur qui flore ætatis, vel generis sorte, aut viuendi dicendique comitate, se eximiè Principibus commendarunt, institutus ad placendum animus esse solet; quem scilicet propriis affectibus negatum, ex domini ingenio comparant. Mirum quidem, artisque plenissimum hoc genus seruitutis; vilem demissumque animum interdum adumbrans, nunc procax liberumq; ingeniũ. Interdum voluptatem consectari, iocis, ludisque incumbere, fæcundissimi laboris instar est. Etiam supercilio in dominos vti, & penè regnare (modicâ tamẽ nec longâ contumaciâ) Principes haud rarò accẽdit, quàm amare volentes tàm amari. Quippe Proceres in tam altum sub icumque producti, si Dominum mollis animi esse cognouerint, nec diu carendam voluptatum consuetudinem ferentis, per è suos aspectus, iocosque, aut quicquid in ipsis illi

placet, indulgent; ita dispensante prudentiâ, vt amor sæpè, & per interualla, incitatus, nec fastidium sui faciat, nec torpore aut obliuione deleatur. Quòd si Princeps facilis quidem sit in diuersos affectus amicosque transire: sed quocunque se applicet, vt breui, ita cæcâ & vehementi amicitiâ incumbat, qui ab eo amantur, memores inundari se altissimo æstu, sed in suum Oceanum statâ mutatione redituro, quàm auidissimis pectoribus de illa felicitate bibunt. Neque enim lassare hunc amorem flagitatis muneribus timent, qui etiam nisi tempestiuâ celeritate excipitur, vt vina ætatem non ferentia, invtili veterno consenescit.

Longè alia ratio cum Principibus ineunda, qui amoris torrente non perditi, illi suauitati quâ ad amandum impelluntur consilium quoque addunt. Nam hæc vera, & si mereris, perpetua beneuolentia, vt nunquam omnia, ita semper aliquid poterit; nec tam spolianda illa arbor, quàm carpenda cum delectu; scilicet in prouentum reditura. Igitur eiusmodi Dominis gratiosi Optimates dare se totos solent, nec vnquam in amando maiestatem dediscentes mitigare obsequio; ius libertatis in loquendo aut monendo, verecundè vsurpare; sæpius meminisse hos esse Principes, quàm se amicos. Iis autem vt est prima & assidua curâ, locum quem propitiis gratiis obtinuerunt semper insistere; ita proxima solicitudo, opes interim cumulare, præfecturas, aut perennes inire magistratus: Vt si à tanto apice excidant, saltem felix pristinæ potentiæ monimentum ad reliquæ vitæ securitatem duret. Qui verò vel suorum immemores, vel fortunæ confisi, illas opes, & tam splendidæ amicitiæ quæstum, nihil parcente

cente luxu aut incuriâ consumunt, dignissimos putes qui intempestiuum tandem ludum, in egenâ senectute, inutili pœnitentiâ damnent.

Est & cautio proceribus illis ingens, & quæ sæpè negligentes peruertit; non se Domino anteferre, in rebus vtique quibus ipse excellere, aut credit, aut contendit. Subtilitatis gloriam amat, eloquentiæ, fortitudinis, venaticæ artis, militaris peritiæ? Non vereatur concedere etiam qui sentit se victorem; ne Princeps in æmulationem exardeat, quæ amicitiam extinguere solet, & præterea peruicacibus odiis fœdè sæuire. Sæpè enim non leni modestaque ambitione, ac nec pro materiâ, occupatus Principum animus, eiusmodi gloriæ cupiditatibus incumbit, doletque à palma excidere. Nec est aliud, quo certius sibi dominorum animos purpurati isti parent, quàm si eos mirari assimulent; sed cum arte, & quæ fidem inueniat. Non enim iisdem adulationibus omnes patent. Vt quisque Principum aut sibi maximè virtutis est conscius, aut vanâ credulitate elatus, potissimùm iis blandimentis decipi amat, aut potest; tot omnium votis ad placendum laudandumque coëuntibus, expugnantibusque verecundiam de se magna credendi. Nec minor ars extorquendæ beneuolentiæ, est amoris simulatio; quadam Venere insinuante officiosam gratiam, & pares affectus reposcente. Adhuc viuit, adhuc tantæ fortunæ præmiis incumbit, qui incipientem domini charitatem eiusmodi casu felicissimo fouit. Princeps cum equo in itinere prolapsus, . . . ffl&o latere febriculæ horrore tentabatur; ipse tristi perculsoque, vt videbatur, vultu totâ nocte insomnis astitit. Siue ars, siue pietas fuit, ita domini animum permulsit,

emanasse cognoscunt, quàm ipso pôdere obruti, simul se & esse inuisos, & castigari intelligant. Vultus ipsis, vt plurimum, ad grauitatem compositi; non promiscui accessus; breuia alloquia, tædiique aut maiestatis specie vibrantia. Inter hos pauci aliqui, nec negociis confusos, nec marcentes superbiâ vultus seruant; digni hi quidem laude, sed nec cæteri accusandi, qui mores ex dignitate instituunt, & fortunæ suæ accedunt. Quippe necessaria quoque interdum est sublimis hæc maiestas, & de populi cômercio excedens, in illis vtique hominibus per quos Reges præcipua suæ potestatis momenta exequuntur; cùm maximè hæc aditus loquendiq; ambitiosa difficultas reuerentiam conciliet, quo freno cohibentur vulgi animi, aut timere assueti aut spernere. Sed & illa strictæ frontis asperitas, siue fastus est, siue iustæ potentiæ indicium, indulgeri facillimè illis potest, qui in tot curarum præmium hoc honoris potissimùm ac reuerentiæ specimen habent. Etiam perpetuâ negotiorum serie & fastidio attriti, non vtique possunt eosdem semper vultus, nil mutatâ aut afflictâ serenitate, obtinere.

Quòd si illa potentia, simulque iuuandi ac fallendi solertia, in impias mentes inciderit, ac dum se suaque respiciunt, publicæ interim salutis oblitas; tunc licet in suis flagitiis virtutem solertissimè adumbrent, tanquam rei domesticæ negligentes & vnum Principem, remque communem, videantur respicere; Interim autem negocia eò flectant, vnde potissimum suæ dignitati incrementum aut incolumitas allucebit. Si impeditis Principis rebus plurimum possunt; dum eas omni diligentiâ videntur exsoluere, nouis nodis colligabunt, & ve-

& veluti superfusâ caligine imbuent. Quòd si in placida vtcunque Republica securius regnant, tunc etiam necessarios oderint motus, sinentq; sui temporis pacem in occulta malorum semina adolescere, & nepotes fortasse perditura. Quæ denique Reges suffragiis ad sceptrum vocatos, hos quoq; Optimates cupiditates torquent; subitâ vtrinque potentiâ, nec vt plurimum in sobolem transitura.

Quis eos igitur non miretur, qui in hac immensa potentia tam facilè tantoque præmio, si vellent, peccaturi, tenere vestigium tamen possunt, rectæq; virtutis meminisse? quales in generis humani subsidium aliquot omni æuo ad hanc orchestram subuehuntur, in se rigidi, candidâque & innocenti glori â omnem ambitum reipublicæ donantes. Sed nec eiusmodi viros illa probitas ab inuidia præstare tutos solet. Nam ab ipso dignitatum lubricum (cui duntaxat pauci satis fortes insistunt) vitiumque sociorum, sæpè eorum virtus infesta est; Neque maledicorum licentia amat ab illis culminibus abire, in quæ potest meritissimo sæpè indicio, nunquam autem sine suspicione, grassari.

Fructus porrò tam ambitiosæ dignitatis eximius; quòd tuti, & extra teli iactum positi, cæterorum in se inuidiam contemplantur, iis quoque ad se colendum coactis quos sciunt non aliter quàm à maligno pectore, & æmulationem celante, imaginem beneuolentiæ extorquere. Nam hæc admirationi coniuncta inuidia, & in solam felicitatem exerta, nescio quo sensu ambitiosæ voluptatis solet hos ipsos quos petit permulcere; Quippe eos magnitudinis suæ admonens, & humilitatis cæterorum.

Est & eorum alia, sed multò præstátior, in gerenda

da Repub. prærogatiua, posse magnis & virilibus ingeniis, quæ rei familiaris angustia, aut aliæ difficultates premunt, propriam manum dare, & veluti adesse naturæ imploranti. Quod vt illis facere est decorum, ita nec impune possunt omittere, scilicet vel tacita indignatione bonorum castigati, vel assidua exprobrantis virtutis imagine apud se hanc culpam luentes. Cum enim hoc ipso attolli meruerint, quòd aut sint, aut credantur, primæ illius & prudentis industriæ viri; quid morantur suam sortem agnoscere & ingenii similitudine iunctos cognata charitate complecti? Nec ignorant qui ii sint, aut vnde petendi. Nam vt omnium animalium oculi, nisi cæcitati damnati sint, sui generis consortes & vident & agnoscunt; ita animi caligine exuti, & in ingentis iudicii felicitatem diffusi, suæ sublimitatis socios non dubia contemplatione deprehendunt. Ac nec dicant se multitudine huiusmodi ingeniorum premi. Iis omnibus neque se, neque rempublicam sufficere posse. Bene consultum generi humano, si tanta præstantium animorum messis esset, vt distributis inter illos rerumpublicarum negotiis superessent adhuc vacui aliquot, superfluo & inutili munere à Numine Orbi donati. Multò parcius cum felicitate hominum actum; ratumque in omni ętate ac populo fuit altum ingenii acumen, purum aptumque omni vitæ cuicunque incubuerit, excultum disciplinis, exerta fortique verecundia natum omnia, nec quid nimis, audere. Illas mētes cùm Optimates vocant in publicæ felicitatis partem, seipsos quidē, primùm quasi illius genii participes, cōmendant, tum Reipublicæ neruos addunt, nunquā pulchrius quàm à sapientibus gubernatæ. Sanè vt artium

artium, quæcunque eminent, famam, multitudo artificum, & imperitia sæpè afflixit, plerisque ad ea quæ promittunt rudibus, sed vanum modò nomen quo commendentur quærentib': Ita sapientiæ gloriam, atque scientiæ, haud rarò indigni homines, nec quid minus quàm cùm Musis aut prudentiâ loquuti, corruperunt. Sed incumbit summis hominibus fictæ & adulteratæ virtuti illudere; veram autē industriam, imperitorum præiudicio non obrutam, à iustissimis præmiis non arcere.

CAPVT XIV.

De studiis Aulicorum. De diuersis generibus & affectibus egenorum; itemq; diuitum.

PRÆTER hæc duo genera Optimatum iam propitiâ fortunâ felicium, ingens est in Regiis multitudo, noui atque patricii omnis census ætatisque homines, illic opes, famam, amicitias quærentes. Et hæ quidem Principum domus, licet ad speciem publicæ hilaritatis luxusque compositæ, nunc choræis exultantes, nunc ad mutationem ludi venatico sudore confusæ; plenæ honoribus, omni vestimentorum pompâ & epularum spectabiles; singulis, qui in iis agunt, magnificentiæ specie adornatis, & plerunque suam sortem supergressâ luxurie: Tamen diligentius intuenti videbuntur nundinarum instar esse, vbi homines laboriosissimum negotiationis genus exerceant. Quot artibus, quotque molestiis, constet hæc vita, quot curas simulatio miserrimæ frontis obducat, ne ii quidem satis dixerint,

qui

qui diu suos ambitus illis malis luerunt. Neque vllos in hoc fieto potterum mere ur, nisi qu adeò intelligit sibi curam laboremque assiduum esse debere, vt hæc ipsaque in eiusn odi vita, (vt l e) molli iucundit te blandiuntur, in seueros vsus flectat; & seu per in ill s d li iis inueniat industriæ, cu aramque materiam. Nam vt acerrimus quisque labor sæpè ad oblectationis dulcedinem manlnescit (vt cùm immodica venatio, aut studia plus iusto peruigilia, acrem animum, nec habenas scientem, delectant) ita ludus etiam omnis potest seueriori intentione temperari, vt diuertat iniusti laboris grauitatē. Igitur illa remissio atque ocia, quibus aularum luxus vibrat, non tenent eorum prudentiam qui minus egestatem ambitumue explerunt, ne inter hæc fugitiuæ felicitatis simulachra, obliuiscantur se felices nondum esse, omittantque fortunam, quæ vt plurimùm non se tradit, nisi in mercedem impigræ fortisque diligentiæ.

Quæris itaque quo vultu, aut quo more, illas Seirenes excipiant, ne vel auditæ noceant, vel si ab ijs rusticè contemnantur, hos proscribant tanquam intempestiuè Philosophos? Non opus est truci vultu, barbarisque præceptis. Si eius conditionis sunt, ætatis, habitus, vt per has pompas & lepiditatis nomina felicius credant emergere, tunc arte hanc magnificentiæ speciem adgubernant; quæruntque comitatis publicam famam; ad illum quoque luxum suam laruam inflectunt, qui potissimùm Principi placet. Sed nec egestis patrimoniis longæ spei miserias emere debēt, nec frangere animū lenocinio tam lubrici moris, & voluptates imitantis: qui inter hæc assiduè monendus est, se venationi, non prædæ

incum-

incumbere. Cæteri autem qui hanc deliciarum speciem non eadem fortuna inuitantur, (seu corpore, seu moribus, aut generis sorte ad eam incommodis) illo errore se capi non sinunt, qui sæpè incautis persuasit, non posse fortes esse, aut in aulæ cultoribus numerari, nisi qui emineant per audaciæ titulos, vel omnem otiosæ voluptatis luxuriem. Sciunt alios & securiores aditus illic ad opes honoresque per ingeniosam virtutem aperiri. Quippe consciis hominibus suæ sortis ac indolis, eique absq; fuco aut superbia obsequentibus, multò certiorem apud Principes reuerentiam esse, quàm ambitiosè effingentibus mores, quos suos censui corporiue fortuna negauerit. Hanc igitur moderationem illi prudentes tenent, vt qui ad istas illecebras, velut ad aliquam artem, coacti sunt, his vtantur, non fruantur; quos verò fortuna tam luxurioso sumptui non damnauit, has si placet ad sobriam voluptatem delibent, sed veluti in requiem curarum grauiorum, magisque vt spectent, quàm vt ipsi impleant scenam. his denique quibus iam facta res, siue suâ sedulitate, siue maiorum, fas est consectari pares illas suo fastigio voluptates.

Neque mirum si hîc ad magna sint inepti, quos veluti aliquo carmine attonuerit, ignaua, & se vnam contemplans luxuries; cùm non alii magis vitæ, quàm quæ in Regiis ducitur, necessaria esse soleat, vigil quædam, nihilque omittens sedulitas. Nam vt plantas, arboresque, exigua semina concipiunt, & modico saltu ingentes fluuios emetimur in fontib⁹, ita sæpe ad felicitatis incrementum in Aulis sufficiunt parua initia, & quæ oculos facillimè lateant ludo aut ocio intentos. Metellam iam imperantis

Syl-

Syllæ matrimonio coniunxit, quòd theatrum pertransiens,& ad sedētis humerum leuiter manu nixa, addiderit, velle se cum tanto viro in felicitatis partē venire. Adhuc iacenti Mario primos animos addidit fortuita Scipionis oratio, illum ad militaris scientiæ fastigium, velut aliquo vaticinio, destinantis. Sciuit enim audientiū animos illo præiudicio sibi paratos acerrimâ diligentiâ seruare, nascentisq; illinc famæ magnitudinem implere. Adeò sæpè leui, subitoq; susurro, admonemur cōmodi venti, qui, si audiamus, nauem impellat ad vota supra spem ac penè inuidiā sublimia: Illos iuuit viro illustri occurrisse per soluta & incuriosa gaudia diffuso,& ad primam quæ obuiam fuerit amicitiam aperto: hos aut sententiam, aut iocum, tempori inuenisse: indicium fortitudinis vel industriæ temerè elapsum, aut laudatio fortuita, nec iuuare credētis, sæpè grandis auxilii vicem obtinuit.

Est igitur in dignis hominibus qui Regiam propitiis fatis colant, non præceps animus, non impatiens lentæ ac multiplicis spei, compositus, semperq; in Fortunam intuens, ne incuriosos effugiat si quid illa etiam perplexè annuerit. Sed nec expectant in ocio, donec vltrò illa felicitatis semina occurrant. Magnis artibus iuuant Fortunæ fauere volentis industriam: quarum fortasse præcipuam dicas, quamplurimos amicitiâ complecti, aliquem autem muto cultu demereri ex iis quos Princeps ad gratiam primæ familiaritatis admouerit. Nam & illa succrescēdi ratio apertiori inuidiæ est subducta,& sæpissimè regni opes minus Regis quam suorum amicorum beneficium fiunt. Sed sit ille cui se addicunt eiusmodi,

di, qui clientes publicis commodis possit attollere. Priuatas enim opes neque volent purpurati effundere; nec si velint, tanti ex illis riuulis æstus exudent, quanti ex ipsorum Principum mari.

Ex his illum quem sibi propitiauerint, nolunt fatigare frequenti aut inutili voto, ne iam ei graues sint vel ipso conspectu, quasi nouam subinde per preces molestiam allaturi; aut temerè, & in exiguis rebus fauore consumpto, multum ipsi debeant (vtpote ad preces annuenti) parumque fortunæ. In fabulis quoque videmus illius prudentiæ expressam imaginem. Neptunus Theseo filio tria optare indulserat: sanxeratque summâ religione deorum in iis compotem voti fore. At ille bis expertâ iam numinis fide, cùm restaret vltimum munus, adeò non prodegit certum nec rediturum beneficium, vt inter Plutonis vincula, cæsoque Pirithoo, non inuocaret Patrem ad promissæ opis officium, timeretque (quasi aliquid vlterius morte esset) tanto pretio salutem redimere.

Est & alius in Regiis labor multâ utilitate spectabilis; versatilem animum in diuersa componere, & motus affectusque quicunque iuuabunt, saltem in speciem, induere posse: quod vix commodè vllus vnquam perfecerit, absque sedulâ austeraque diligentiâ, aut summo in suas cupiditates imperio. Eâ arte multis hominibus parta res, atque decus, siue in liberis ciuitatibus, in quibus vnâ virtute aut vitio tot dominis non placebis; siue in Principum familiis, vbi non modò simulatio ad eorum studia flectenda est, sed etiam ambiendi qui gratiâ apud illos

los excellunt; quos sæpè varios ingenio diuersis obsequiis mitigabis.

Hæc & similia anxiæ diligentiæ studia sunt illorum quos spes & præcepta rectæ prudentiæ tenent in aulis: cæterùm eadem aut illic non videt, aut peiori quàm cæcitatis malo iuuentus inconsulta spernatur, & sæpè parentum indigna laboribus à quorum opulentâ modestiâ luxurioso & mox egeno ambitu diuertit. Illis pulchrum ipsum Regiæ nomen, & in Proceribus numerari; credo, maximè quia hæc prima libertas est à Scholis aut magistrorum supercilio exeuntium; neque desunt, qui hos nouitios ad inexperta vitia propellant. Quòd si illos perfunctorio Principis nutu, aut verborum comitate, beari contigerit, tunc verò solutis superbo gaudio articulis penè labare; qui adfuerit, quos tantæ gratiæ testes habuerint, vix se tenentibus oculis perlustrare. Sed maximè lasciuiæ ludorumque famam amant, quasi in nobilitatis, & quidem iam virilis, indicium. Nec pro sua se fortunâ, sed ex magnatum sumptu regunt. Ita cursum supra se euntium æmulari, nec vestigiis tantis pares, exhausto spiritu deficiunt. Hinc interim alieni acerbitas æris, & indigni questus in Principes ab his ipsis, qui peccarunt: quasi suorum omnium ingeniis sapientiam possint infundere; debeatue sacrum ærarium, & per hoc Respublica, tantæ libidinantium insaniæ pœnas dare.

Sunt verò non in Regiis modò, sed in omni genere vitæ, diuersa quàm diuitum tam egenorum, ingenia; Egenos autem putem, non modò quos inopia ad vestium ciborumque miserabiles curas adegerit,

cii imaginem quidē vident, vix aliquâ expectatione fortunæ spem saltem subuehente; possunt tamen in hunc modū suas opes dispensare, vt inter domestica mala semper ad hanc publicam diuitiarum laruā sufficiant; miseratione prorsus digni, illum ambitū quē tot angustiis emunt, certè absq; inuidiâ habeāt. Sunt deniq; qui tanquam in extemporaneis torrentib. aquæ; ita omnes per hanc inanem, & suis rebus imparem magnificentiam tandem in totum defecturæ prætereunt. Ingens illorum animis suppliciū subest; & amentiâ suâ dignum. neq; est alius maioris piaculi furor, quàm nolle de certo exitio declinare maturâ confessione tuarum fortunarum; quas dum sumptu nō diu suffecturo vis à populo summas credi, in perpetuū sic affligis, ne vel possint in mediocrib. deinde cōsistere. Hic magnatum, iuuenumq; præcipuè, error est, in paternas succedentiū opes, acerbis adhuc ingeniis, & nescientibus frugalitatem; vel supra rem fortunamq; maiorum ex profusis diuitiis quærentium famā. His animus longâ tabe inquietus, & sæpè ab ea quam præfert magnitudine excidens. quippe, vix vlla humilitas, ac nonnunquam fraudis genus in quod non se secretò dimiserint, si inde intercipi nummi possint, quos postea publicè per turbinem inconsultæ temeritatis profundant. Neq; quicquā periculosius, quàm aliquid publicum illis ingeniis credere, omni pretio redimentibus inopiæ moram, quam anxiâ, sed pœnitentiam abnuente, sui erroris noticiâ, semper expectant.

Nec pauciora sunt in opulentorum sortè quàm egenorum discrimina. Quidā scilicet in cumulatas à maiorib. opes nascuntur. Sensim alios diuitiæ at-

 tollunt,

tollunt,docentq; paulatim esse felices. Horum vtrique nec se mirari solent,nec immodicè exultare; scilicet per ipsam consuetudinē penè fracto quotidianæ lætitiæ sensu; quæ & nunquam nimia est,vbi per gradus expirat & assurgit. Sunt denique,qui repentè prodigēis felicitatis munere inundātur,vno curriculo viam in cœlum è terra emetiri. Et hi inassuetâ dulcedine sui quoq; obliti,deducuntur in superbum sortis illius de qua exiere contemptum. Nuper fuit vt eiusmodi animum,adhuc recentib. bonis ebrium liceret cōtueri. & visa res quæ referatur digna; quoniam ex vnius picturâ plurimorum imagines possunt effingi.

Adolescentes duos earundem scholarum commercium non vulgari necessitudine coniunxerat. Nomen huic Mellæ, illi verò Cæpioni, in cuius patria hæ scholæ,amorisq; exordium. Exactis temporibus,quæ in eiusmodi ætate litteris dantur,recessit in patriam Mella,arctis primùm fœderibus in æternitatem amicitiæ cum Cæpione compositis.Nec virilia deinde stud a hunc adolescentiæ animum mutauerant. Crebris litteris, inuicemque arcana prodentibus,veteris amicitiæ consuetudinem alebant. Interim Cæpionem inopinata hæreditas in altiorem extulit sortem. Et Mella in Cæpionis patriam quibusdam negotiis reuocatus est; quem vt Cæpio aduenisse audiuit, non iam amicitiæ memor, sed testem felicitatis habiturus, haud mora visere properauit.Mellæ syncerus amor erat, nec paribus machinis expugnatus à fortunâ.Fit igitur bonâ fide obuiam Cæpioni,amplexumque saluere multum iubet, & cætera quæ post longi temporis absentiam pri-

primo impetu amici meminerunt. At Cæpio tardos oculos grauiter adgubernans, argutâ quoque voce, quam diducere timeret compositi oris formam, penè occæpit modulari. Inuitatus in triclinium succedere, ad quod, vt in modicæ fortunæ domibus solet, vtcunque angusti gradus ducebant; quid tu, inquit, Mella, in carçerem me an thalamum rapis? offenderat Mellam tam contumax maiestas Cæpionis, sed ne ex aduerso quoque peccaret, se in conducto habitare respondit; Limen, gradus, triclinia, aduenis tam toleranda locari, quàm vtenda. In cubiculum peruenerant, cùm Cæpio in lectum negligenter procubuit, frontemque permulcens, iterum incommodos ædium gradus rusticâ vrbanitate derisit: dicuitque indignationem Mellæ, quam tamen (veluti Cæpioni annueret) alio risu texit. At ille vbi cubiculi cultum circumactis oculis, tanquam perfunctoriâ grauitate, lustrauit, conuertit ad ipsum Mellam vultus, visisque ocreis, equum verò inquit, habes, an potius equos? Iis quidem est precium qui ad vobis aduehuntur; nec aliis pernicius fugam Ceruorum in nemoribus meis premo. Abnuente Mellâ sibi patrios equos esse; quippe adiectos quidem à se, sed nescio quâ tabe sub insueto cœlo interiisse. Cur igitur, refert, ocreas geris? Mella contemptim, has sibi in hyemem esse quæsitas. Hîc Cæpio, Rheda autem quam sub primo liminis tecto vidi, scis cuius sit? Cùm suam Mella assereret; At tibi (ait Cæpio) negabas equos esse: Patrios negaui mihi esse, inquit Mella; sed me putas tantæ vrbis compita peditem posse obire? Germanicis ad Rhedam equis vtor. Bigæne subjicit

Cæpio, an quadrigæ rhedam hanc trahunt? Iam fastidium indignationi accesserat; sed voluit Mella in totum huic scenæ sufficere; itaque placidè, se bigis vehi dixit; nam quadrigas illis beatis, qualis erat Cæpio, relinquere. Dic autem, inquit Cæpio, Regi tuo sæpè ades? quis agri tibi modus? num habes tui iuris oppidanos? Ad hæc Mella penè professo risu, nihil aliud quàm se maiorum fortunas iam regere, ne aut illis dedecori, aut exitio posteris viuat. Iterum qui annui cēsus essent importunâ sedulitate rogatus, dixit hos sibi, & interdum amicis, sufficere. Hinc se diuitias potissimum metiri. Sed cùm obrui tot quæstionibus tæderet, tandem onus respondendi in cupidissimum Cæpionem reiecit; cæpitque rogare quot domesticis ad familiaria obsequia vteretur; tū de equorū numero, & quàm esset in aula gratiosus. Nec ille de se moderatior, quàm in alios prudens. Sed præcipuè de studiis aulæ egit. Procerum multos ineptissimum genus esse; Hos se non multū operosâ calliditate tenere: alios suæ fortitudinis gloria capi; illis enim descendisse in arenā; alios gratiā quā apud Principem valeret adductos, quicquid in eis est in amicitiæ precium polliceri. Stupebat attonitus Mella, tantæ dementiæ verba, nisi è furioso, posse effundi. Tædio igitur in admirationem, & voluptatē, verso, instare acrius cæpit, & sponè ruentē, per insanas quæstiones præcipitare. Fortè modica quies erat, vtroque post tot deliramenta in silentium composito, cùm Cæpio, tanquam acri subeunte memoriâ, exclamat, at quàm putas ingens esse ferarū desiderium canibus meis? Nam hos vetui in syluam me absente produci. Accipitres quidem iam opportunè cessant,

cessant, abeuntibus hac anni tempestate, & in successionem renascentibus pennis. Nec interposita mora. Sed iam flectit in vesperum dies, inquit, Papę! me iam diu Principi adesse oportuit. habebo obiurgatorem desidiæ, quòd in hoc lucis protraxerim absentiam meam. His dictis velut altiori amplexu in procumbentem Mellam incubuit, inuitatumq; domum, fastu ad blanditiem accommodato, rogauit, fidissimæ amicitiæ & fauere cupienti, saltem si quid opus haberet, postulando ne deesset. Experturum beneficio, nihil pollicitationibus suis integrius esse. Hic fuit colloquii finis, quo attonitus Mella, impensè subitas diuitias deuouit, si cogerent ad hunc modum insanire.

Huic vitio, immodicæ iactationis videtur obnoxii, non ij tantùm, quorum sapientiam subitis muneribus fortuna obruit, sed & qui militares disciplinas in præcipuam partē gloriæ ponunt. Rudes enim vt plurimùm animi, & vel in castris eruditi, vel inter hos, qui castrensibus vitiis ipsam pacem imbuunt, nihil credunt prę̄stantius quàm timeri, fidem autem facere de se quoq; dicentes, insulsè arbitrantur. Inde iactationis audacia, tumorq; verborū, quasi omniū gratiam & credulitatem à ferro suo impetraturus. Hinc Pyrgopolinices hinc Thraso, instituti in veterum scenis, in documentum ferociæ, plus tormento verborum, quàm inter vera belli discrimina vibrantis. Sed in senibus præcipuè, & quidem ducibus, securius, & maiori veniâ, hic turbo procedit; factis illis ad gloriam animis, sed nonnunquam inconsulta vanitate errantibus.

CAPVT XV.

De Magistratibus. De causarum Patronis.

AB Aularum Principumq; fastigio statim prima est Magistratuum dignitas, quibus fortunæ litigantium sunt cõmissæ, sontiumq; vitio, & quæ munera iam in iudiciis numerus candidatorũ, & quærendæ pecuniæ causa, in varia nomina exegit. Hi plerunq; vel nihil dissimulatâ emptione in hos gradus ascẽdunt, vel vbi hæc mercatura de publico arcetur, priuatâ, & sæpè rigidiori cum Proceribus pactione, illic quoq; qui Rempublicam vendant inueniunt. Tanto & sæpè immodico sumptu prouectos, palam est ambitionis studiis, aut spe prædæ attineri. Nam duntaxat Reipublicæ vel prodesse carâ illâ & patrimonium destruente solicitudine, non istius sæculi virtus est; & nec fortè post Curios aut Fabricios, quærenda. Sed quoniã nulla iam virtus gratis, & ob suam pulchritudinem colitur, sed vnaquæque suis præmiis conciliatur hominibus, ideò hæc honorum opumue in Magistratibus libido facilè ferri potest, modò cõtenti publico & veluti permisso more peccandi, synceris deinde animis in munus quod emerint incumbant.

Cæterùm vt ab illo quod ineunt iugo, moderari subiectis gentibus possunt, & si placet, illudere. Ita nisi maturis ingeniis, & quæ non pro solo tribunali sapere possint, cupiditates castigent, ne ipsi quidem ludibria aut conuitia effugiunt; sed hæc tecta, & maximè in absentes ingesta. Palàm enim adulantium

tium

tium verbis ſolicitantur in ſuperbiam, ſuique inanem fiduciam, tot litigantium turbis, multo cultu, ſed non diu duraturo, illos propitiantibus: Cùm nemo in diſcrimen fortunarum vocatus, ſupplicare Iudicibus dubitet, & vel toruos aſperoſque mulcere, vel dulcedini ambitionis apertos, multâ laude, & venerationis geſtu, tanquam cibo aliquo ſatiare. Iam olim illam artem Roma monſtrauit, cùm reos, ſordentibus togis, neglectuque comarum viliores, Iudicum pedibus reuerentia metuſque affunderet. Sed eiuſmodi ſupplicum cœtus, in quemcunq; deinde exitum dimittantur, vbi primùm extra iudicantium conſpectum poſſunt conſiſtere hanc timidam placendi laruam ponunt; & quas adhibuere blanditias interdum nec modico riſu inter ſuos recenſent; etiamq; illorum quibus adhibebantur credulitatem. Iudices enim ſuccedentibus clientum agminibus ſemper pleni, ſe haud rarò ex eorum adulatione metiri non dubitant, omneſque reuera ſuo faſtigio concedere arbitrantur, qui ſibi compoſita humilitate eorum animos parant. Illos Iudices dico, quorum ambitio noſtri ſeculi moribus, & callidioris vitæ peritiâ deſtituta eſt; ſiue nihil viderint præter Scholam, Curiamque; illic nugari aſſueti, hîc habere cultores & decipi; ſiue anguſtis aut inanibus animis ad facilitatem facti ſint, vt pro ſe dicentibus auidè credant. Sed tunc maximè populari riſu iactantur, ſi tanquam ſuæ ſortis puderet, in militares animos & ſermones erumpant, ſi in corporis cultu aularum adumbrent delicias, cæteraſque voluptates conſectentur, togarum & tribunalium maieſtati non conceſſas; Quæ nonnunquam vitia inexpertam adhuc tal-

lunt (nam & sæpè ad has dignitates subvehitur) iuuentutem.

Sed nihil publicæ vtilitati magis infestum, quam cùm Magistratus, Iudicesque, obliti nominis Deæ illius, cuius titulis, & veluti vicariâ fide, ius dicunt, ex magnitudine munerum, aut litigantium gratiâ, affectum componentes, ipsis legibus imponere non verentur. Nec facilè dixerim, vtra pernities Rempublicam prius infestet; cùm amicis, aut cùm pecuniæ indulgent. Quippe illa facilitas nihil familiaribus negandi, Iudicis animum impietati aperit, per hos flagitiorum gradus ita assuefactum, vt excusatis specie amicitiæ sceleribus, postea, vbicunque odium aut spes impulerit, peccare non dubitet; id tandem pro se ausus, quod amicis primùm indulsit.

Quòd si acriter diuitiis incumbunt, si quærunt de populi malis opes, tunc omninò Reipub. corpus sub illis medicis plus remedio quàm vulneribus laborat. Pauci tamen aperto facinore audent vel suæ cupiditati, vel amicorum, seruire. Sed est lentior pestis, aut si mauis modesta crudelitas, & iam ipsâ consuetudine excusata; longis scilicet nodis impedire productas in forum suum causas, & infinito, ac veluti religioso ordine, ad exitum serò perducere. His artibus regnum suum producunt in miseros; & vastandos vberius ministris suis tradunt; patronosq; & iam magnam illam gentem, quę clientum miseriis saginatur, perenni pastu implent. Quis ferat & quorundã malas artes? Iudicia quæ ipsi vendere palàm timent, sub aliis sectoribus prostituunt. Ministros suæ domi, à memoria, à scriptionibus habent; qui digere-

digerere, qui seruare relata in scriptis disceptantium argumenta & instrumenta litium solent. Hos autem ad tam ambitiosam seruitutem non ante admittunt, quàm ingenti, & per licitationē crescente pecuniâ, seruire meruerint. O ludibrio habitas fortunas miserorum, qui se tribunalibus credunt? Ministraturos Iudicibus non operam suam locare, sed & magni emere in familiam, & ad seruilia officia illic admitti, quid est aliud quàm veniam scelerum comparare; vt furtiuis inde prædis grassentur in supplices, venditisque suffragiis, & libellis vel celatis vel obtrusis, ipsi domino, aut æquitati ausint imponere.

Multis tamen Magistratuū candidæ mentes, potiorq; tam auaris artibus sanctitas, & iusti honores, mercesq; quam leges constituunt. Graues illi, & intra fortunæ suę magnitudinem modestè compositi, neq; hos magis adulatiō implorantium opē, quàm iustæ & publicæ famæ pietas laudibus implet. Si verò hos Magistratuum cœtus, non ex singulorū moribus, sed ex totius collegii grauitate æstimes, mirū quantam sui reuerentiā statim infundant; vt in eorū conspectum admissus, omninò sentias Cyneæ verbis dignos, qui in Romanorum Senatu quot côuenerant Patres tot se Regibus circumsideri dixit. Sed hæc tamen tanta maiestas longè gratiori spectaculo hos mulcebit, qui forensi negotio vacui, nihil ex iudiciis aut sperabunt, aut metuent; ac veluti in portu consederint, modò pacatum forum aspicient, modò procellis æstuosum, hosq; Neptunos omnē fluctum suo nutu temperantes. Carthagine, Româq; in fœdus compositis, Regi Numidarum Masinissæ, qui & ipse Romanam amicitiā colebat, cum Pœnis dissidiū fuit. Iam in castris vtrinq; exercitus erant, dictus etiā

cer-

certamini dies, cùm Scipio minor, fortè ad alia negotia in Africã missus, peruênit ad castra Masinissæ; tanquã prælii spectaculum cœpit. Tuta illi res, quocunq; se fortuna inclinasset, Romani nominis maiestate. Successit ergò in tumulum, viditq; certantes; & impunè licuit tot mortalium periculis frui. Et visa res tam ambitiosæ voluptatis, vt negaret hanc ante sibi cõtigiss; nisi Ioui ab Ida, Neptunoq; è Samothracia extra aleam Græcorum & Troianorũ bella cernentibus. Idem in fori Iudicumq; spectaculum conuenire non dubites, quo scil. vix quicquã iucundius, si non in spem, non in discrimen adductus sis, vt nec preces admouere necesse sit, nec timere. Nam & excultis (vt multi sunt) Iudicum animis potes interdũ iucundissimâ familiaritate misceri, aut horum in variis litibus sensus saltem, neq; ineloquentem eruditionem percipere; ac de ipsis iudicantib. tacitè ferre sententiã. Aut si gratum est in tumultu fori esse, ipse discursantiũ fremitus, vultusq; diuersi, hi exanimati metu, spe alii exultantes, ita animum oculosq; abripient, vt te vtilissimam humanæ dementiæ scenam intueri existimes. Ac præcipuè Patronorum calliditas (vbi eloquentia est in pretio) ostentatione scientiæ & verborum pompâ vibrans, sufficiet ad lepidã, nec omninò ociosam voluptatem; quâ perfusus, tamen securis suspiriis ad aliena mala interdum ingemisces.

Quippe animus & sors ipsa Patronorum (vt genus humanum etiã sua auxilia in perniciem detorquet) longè à primâ tam officiosę pietatis institutione diuertit. Caũsas apud iudicem orare, & vel nocentes accusare, vel adesse sordidatis, olim magnifi-

cum

tum & liberale munus fuit, etiam hominum quibus summam rem in castris, aut Senatu, Reipub. credebat. Non sæpius in acie Pompeius, quàm sub Iudicibus stetit; Primíque Cæsares, cùm iam omnia possent, tamen reis interdum aduocatione malebant, quàm summæ authoritatis suffragio, adesse. Merces autẽ, præter gloriam, magnificæ rei adeò nulla erat, vt afflictâ deinde illius nobilitatis rectitudine, & Oratoribus iam operam nec occultè locantibus, leges primùm rogarentur, quæ tam periculosam mercaturam infamiâ notatam arcerent; mox publico vitio hos quoque obices proruente, saltem modum constituerent, certamque pro mercenariâ eloquentiâ pensionem. Iam insaniente Orbe, & in immensum litib⁹ auctis; gens illa quæstuosa, etiamque populosissima, vix ferendo agendoque clientibus sufficit suas exuuias ad certamen tradentibus.

Patronis causatum, ut vbique vnus spiritus, ad opes famamque properandi, ita pro conditione regionum sunt varia studia, atq; gradus, per quos destinata perficiant. Leges vt plurimùm non nudo & candido genio perceptas, quo ducebantur qui illas condiderunt, sed deflexas per innumeros anxiosq; calliditatis articulos, in præcipuæ scientiæ partem habent. In iis aliquid inuenire, quo eludi simplicitas possit bono iure vtentium, gloriosissimum putatur. Apud plerosq; populos illa iura obtinent quæ Romani sibi olim condiderunt, & ciuilia appellamus. Et quoniam eæ leges à peritis olim authoribus sancitæ, robustam & variam eruditionem habent, ideò earum studium, non solùm diffundere ingenia solet, per ardua ac molesta iuris factique argumenta,

sed

sed & pulchrâ antiquarum rerum scientiâ imbuit; quæ ad humanæ vitæ culturam preciosa est,& in foro saltem ad ostentationem valitura. In illis autem gentibus apud quas non ex Romanâ sapientiâ, sed ex municipali, & nonnunquam barbaro gentium scito, iura descripta sunt, vix aliquid humanitatis ingrata Causidicorum ars habet, & nisi promitteret quæstum,iis quoque inuisa qui studiosissimè eam colunt. Ibi enim Patroni causarum ingenia non exercent per Romanæ Græcæque sapientiæ aut facundiæ venustatem, sed inhærentes aliquot vocibus,conceptasque rudibus verbis leges, nunc in cautionem, nunc in dolum contemplati, vix vnquam puriori scientiâ animos mitigant aut attollunt. Anglia, quæ Musas, & studia literarum, superbissimis Academiarum tectis excepit, quæ opulentâ hæreditate hæc scientiarum domicilia, velut in æternitatem eruditionis, ditauit, legum suarum studiosos, patronosque causarum, ideò non potest latinæ eloquentiæ, aut Philosophiæ humanitate adornare, quia in iis legibus nullũ Romani iuris inest, aut peritæ antiquitatis vestigium. Gallico sermone conceptæ sunt,prisco illo, & quẽ in antiquissimis authoribus aut negligimus aut ridemus. Si quid scriptum est verbis in hodiernos vsus durantibus, hoc ipsum imposito duntaxat accentu,& pronunciandi errore,suum fecerunt. In hanc artem institutis rarò maioris scientiæ cura est: & vt plurimum nec latini sermonis elementa perdiscunt. Satis ad aduocationis rudimentum putatur,priscos illos codices legere posse, & loquendo corrumpere. Ita initiati apolescentes in collegiis

eiusmodi

eiuſmodi argutiarum agunt; multoque tempore, prouectiorum colloquiis, & vſu, edocentur: nam nec modico ætatis diſpendio tam laborioſa ars, & tot diffuſa ingeniis, conſtat. Non in ea regione certior ad diuitias via eſt. Quippe Anglia ab externis quieta terroribus, ſeipſam contentionibus foti, haud multum impari cladi, permiſit: Ac cum præterea eximii magiſtratus in præmium illius ſcientiæ deſtinentur, nil mirum eſt ingenuos adoleſcentes eius ſtudio capi; adeò vt nulla ſit patriciorum gens, quæ non cognationis iure à quo in litibus ſubleuetur inveniat. Eiuſmodi Aduocatis, veſtis eſt, in ſpecimen ſuæ artis, ad pedes pertinens, toto margine, quantum in conſpectum prodit, gētilis cuniculi pelle ſuffulta. Hanc & domi ſubſidium, & ornamentum publicè habent; nec dubitant in publicum ocreati procedere, etiam calcaribus verberantem pulſantibus togam.

Gallia aliis virtutibus, vitiiſque, ſuarum cauſarum oratores inſtituit. In Academiis nomine Iuriſprudentiæ aliquandiu degunt. Illic quidam literis propitio genio incumbunt. Alios putes in veternum, aut immodeſtiam natos. Vtriſque (proh tempora!) inde abeuntibus idem honos, eorundem titulorum promiſcua merces. Qui enim inutili laſciuiâ aut torpore iacere, nihil minus modicæ pecuniæ ope ad munus aduocationis perueniunt; emptis ſcilic. Iuriſperitorum ſuffragiis, quibus de diſcipulorum eruditione teſtantib⁹, Magiſtratus & Iudices credunt. Iam olim ita tradito more, vt is honor eiuſmodi teſtimoniis haberetur, nondum eruditorum, & quidem iura docentium, animis ad facilem & promiſcuam merca-

M turam

turam proſtantibus. Et hi immeritâ dignitate ſublati, in ignobilibus deinde coloniis agunt, & inter pare. à animorum cæcitatem, obſcuro tribunali ad miſe clientum advocationem ſufficiunt; vel ſi inter diu tias nati ſunt, paternis opibus ſtatim excepti, proh nefas! & in Magiſtratum quoque excreſcunt. Qui verò lætum ingenium Iuriſprudentiâ primùm, mox eloquentia perfecere, ij ſua virtute totum ordinem Patronorum in ampliſſimam laudem attollunt. Vix in aliis hominibus tam ſyncera humanitatis ſtudia, tanta cura aut tam felix literarum; adeò vt ſimplicitatem Muſarum (quas auſteri, rudeſue Philoſophi, penè ruſticas extra hominum conſortium tenent) erudiiſſe videantur ad ciuilis vitæ aſtus, & deductas de ſuorum montium ſecretis, veræ luci aptauiſſe. Quidam tamen ex illis nimiæ eloquentiæ ſtudio peccant, & iuuentutis ſtimulis, aut gloriæ feruentes, à commiſſo patrocinio deflectunt. Iudicum quippe & auditorum auribus ad voluptatem ſeruire adeò curant, vt ex omni numero neminem minus iuuent quàm clientem; & quod Poëta olim riſit, dicturi de capellis, amant ab Hannibalicis ordiri furoribus, luctumque Cannarum, & tubentem Romano ſanguine Aufidum memorare. Alii exercitis per fallendi conſuetudinem animis regnant, venalemque in quoduis patrocinium fidem, malo innocentiæ exercent. Ita obruere veritatis indicia, ita magnâ ſpecie inanes induere vmbras, & plus iuris in foro, ſuo ingenio quàm legibus facere. Documentum tam publici mali; nullæ lites, nulla in iudicium vocata flagitia, quæ non Patronum inueniant; modò ſit aduocationi pretium, cui tanquam omnis pa-

uiæ

patriæ charitatem vincenti; obsequium nunquam deest.

CAPVT XVI.

De diuinarum scientiarum Peritis; deq; Præfectis Religionum.

ELudant vt volent maiestatem Scientiæ, per contemptum atque iocos, quidam barbaris aut incultis ingeniis horrentes; & hunc demum virilem animum & nobilitate dignum existiment, qui Musas omnes, vt viles ineptasq;, refugerit; certe nihilominus sub ictu literarum per omnia penè regnantium haud rarò res eorum sunt & in iudiciis (quæ vtique ex præscripto scientiæ regi debent) tremere solent, suæ audaciæ & stirpis obliti. Sed & alia præterea, maiorque vis, eruditionem toti generi mortalium præfecit; Religionum scilicet & Sacrorum procuratio, quæ excultis inter studia literarum ingeniis creditur, & plerisque hominum animis verè imperat; cæteros necessariâ simulatione impietatatem tegentes, non minus in obsequium sui tenet. Nec vlla tam demissa, seu paupertatis, seu ignobilitatis fortuna est, quæ arcere hominem à celebritate famæ possit, qui suprà probitatis aut nequitiæ vulgus semel religionis specie atque argumento extulerit. Et ne vsu, aut effectu, hanc literatorum potentiam carere existimes; quàm facilè inermium hominum, & inter solos valentium libros, nomina percensebis, qui hoc seculo sub an-

gustis compositi tectis, & de religione certantes, hos ipsos scilicet superbos Musarum contemptores inter se commiserunt; Principibus, populisque, velut signum ferentes ad exitiabilis belli cladem, quæ necdum consumptis acerbitatis seminibus (vt videtur) nostris malis in totum contenta est.

Nulla igitur vtilior animorum inspectio, quàm eorum qui in hac Orbis tam multiplici tempestate ad religionum clauum sedent. Et hos optime in varias classes distinxeris. Quidam veluti duces, nouis sacris initium faciunt, siue veram sapientiam habent, siue ambitioso errore præcipites. Ita ille qui ab Ægypto Iudæos remeantes acceptis à cœlo legibus composuit. Ita postea Sanctus ille terrarum ac syderum Author, qui hominibus sponte annumeratus nostro generi sua morte ad vitam iter sanxit. Et (quoniam non hic tantùm probitatem, sed & fortunam, qualis in humanis rebus ludit, describimus) proh nefas! ita ille qui Arabas primùm & Syros, postea quicquid ab Indiâ ad Hellespontum iacet, & nunc inde omnes terras citerioris Pannoniæ fines, suo scelere amplexus, Lybiam quoque penè quanto ambitu circumfusa maria extendit, sacrilegâ superstitione corrupit. Et hos quidem quos vera & cælestia auspicia ad eam legum ferendarum maiestatem deducunt, nobis haud licet nisi ad fidem aut adorationem suspicere. Cæteris qui nomine cælestium in re tanta abuti non verentur, populisque imponere, eum animum esse necesse est, qui nec ipse suis legibus, nec omninò de diuinis quidquam credat, non virtutibus parcat, non flagitia, nisi ad speciem fortè, refugiat; Id quidem potissimùm

ſimùm curans, vt ſibi venerationem conciliet, legeſque quas condit ad libidinem vel ſuperſtitionem ſuæ gentis inflectat. Neque (vt in aliis ſceleribus interdum fit) qui ſic peccăt, decipi ipſi poſſunt, & vel ſuæ ſententiæ, vel rerum amore quæ in quæſtione verſantur, cæcari. ſed ſuæ improbitatis conſcii ſe impios, & peſtes mortalium non ignorant; maximè cùm ad perſuadendam populo inſolentiam tam ſeriæ nouitatis, non ſatis ſit ſubtilis ingenii exerta procacitas; ſed & mentiri multă oporteat; Viſum ſcilicet, vel auditum ſibi Numen; communicata cum illo conſilia; & quæ cætera peſtiferi nugatores laborant aſtruere. Sed hæc non omnium ſeculorum labes eſt. pauci enim, neque ſemper cum ſucceſſu, ad tanti flagitii audaciam prouecti ſunt.

Eſt aliud hominum genus, longeq; frequentius, profitentium non abire à patriis ſacris, neque aliquid noui afferre; Sed tantùm errores, humano vitio, & præter authorum mentem, in Religionem illapſos purioribus documentis velle exſcindere. Et his quidem magnifica ſpecies probitatis, & ingeniorum reuerentia (nam qui tantam rem niſi induſtriis ſubtileſque audeant?) denique ipſa nouandi, & à cæteris diſſentiendi cupiditas, penè ſemper ſequacium hominum turbam inuênit. Eiuſmodi Interpretum lites Ottomanorum gentem multò acerbi⁹ diuerſitate ſuperſtitionis, quàm æmulatione imperii, in Perſas incenderũt. Sed quid intereſt ſi quo potiſſimũ modo pereant illi populi, qui quamcunque elegerint ſuæ legis ſemitam errabunt? Nos ipſos in lucem, quæ hominibus vna eſt, miſſos, quis non maximè indignetur his eruditorum diſcordiis

tam funestâ pernicie posse rapi? Quippe sedecim secula, quibus nostræ Religiones viguerunt, plus centum ingenia peperere, nouandi studio, & nostris deinde malis insignia; quorum quidem exitus vt nunquam excusem, (quippe nimiæ pertinaciæ vitio à iustâ & qualem exorsi videbantur modestiâ aberrantes) ita primos impetus odisse non vtique semper licet. Nam & opes, & veternus, ociique securitas, sæpè solutam apud nostrorum aliquot disciplinam impotenti superbiâ & aliis plerisque vitiis obruerunt: Et inde tam indignatio peritorum excanduit, quàm specie pietatis dissimulata inquietorum hominum superbia exarsit. Quidam enim iustis doloribus victi detonuerunt. Alii seculi vitia tacito ambitu amauere; quippe occasionem suis questibus & secessioni præbitura. Vtrisque idem initium esse solet. Parce primùm neque multa exagitant, votis quoque & exhortatione optimorum prouecti: nec tam videntur irasci quam monere, & gemitibus dolorem profiteri. Sed ubi ad factionis magnitudinem processerunt, tunc & ipsi lacessere inimicos impunius, & vtrinque partium studia æmulatione accendi. Tunc verò nec tantæ celebritatis fortunam satis regunt, nec in vestigiis hærent, per quæ antea ire ad pulcherrimum facinus videbantur. Sed maiori supercilio adsurgentes, plura in aduersariis & atrocius damnant: Siue quo suum nomen illi sectæ quam effinxerint miserrimâ ambitione relinquant; siue quòd olim agitatum tantæ defectionis consilium nisi sensim prodere non sunt ausi; vel denique odio in illos incitati, qui prima, & adhuc sancta illorum consilia, nimis acri & intempestiuo certamine

exce-

exceperunt. Ita multos piis initiis in hanc emendandi prouinciam ingressos, deinde superbia, vel æmulationis acerbitas perdidit.

Sunt denique quibus vera fortisque sapientia mentem dedit ea vitia insectandi, quæ nescio quam ipsis religionis vmbram faciunt, culpâ Mystarum. Iis tam casto impetu à modestiâ non aberrantibus, sublimis fortisque indoles esse debet, & quòd rarum est, nihil pro se, sed pro publicis commodis laborare; Contumeliis, inimicitiis, maledictis, nec in odia rapi, nec à cœptis abstinere. Eximium prorsus munus, arduæque virtutis Rarò enim qui ab iis sic carpuntur deesse suis vitiis videas, aut æquo animo pati censores. Sed vel flagitiis fucum inueniunt, vel quod peius est, ea quoque importuno patrocinio tueri non dubitant; conanturque hos ipsos monitores, licet intra iusti officii pietatem compositos, apud populum perpetrati sacrilegii opinione euertere.

Cæterùm vt nascentium Religionum ritus suorum Authorum industriâ & genio nitũtur; ita postquam à populo probatæ sunt, Præfectos suos habent, per quos ritè dispensentur. Hos aliæ aliæque gentes diuersis nominibus insigniunt. nos Pontifices, Præsulesque, & cæteris in eum sensum vocabulis appellamus. Seruandarum religionum non alius vtilior illo regimine modus; qui etiam à cælesti præscripto est. Ex iis qui eruditæ & laboriosæ virtutis sunt, reipsâ Sacrorum incolumitatem sustinent; improbi, saltem specie & virtute dignitatis. Munus quondam laboris plenissimum, & dum publicæ

 leges

leges nostra sacra vetabant, etiam in extremum periculi excurrens, mox domitâ extinctaque inimicorum sæuitiâ, congestæ passim opes in tanti officii reuerentiam, penè causam reuerentiæ extinxerunt. Nam additis (& addi quidem decebat ad illa diuina humanis opibus atque officiis, tantum onus vergere in terram cœpit, eorum vitio quibus in hac vtrarumque rerum mixtura tellus potior cælo fuit. Triste afflictæ probitatis argumentum est, quòd tanti laboris curarumque prouinciam, quæ olim ministros quærebat, iam multo ambitu sibi deposcunt homines nihil minus quàm de pietate & laboribus cogitantes. Ita hæc eximia cælestisque dignitas plerunque suis ipsa opibus & ornamentis concedit; Et animum ad hæc munera applicare, est vt plurimùm in splendidæ illustrisque opulentiæ cupiditatem incumbere. Tum potiti tam ambitiosi nominis, illas gazas in humanitatem hospitii, & spem egenorum collatas, permittunt priuatæ lasciuiæ, nunc inani picturarum studio, nunc cumulatis variorum artificum laboribus indignè ludenti. 'Nam has opes prodigentem per peiora scelera nequitiam, modesti doloris verecundia omittit. Cuius autem dementiæ putes non modò tantorum facinorum audaciam habere, sed & sæpè quantum peccent, ignorare? Habent quippe præscriptas ad Numen sibi preces, quas effundant in quotidianæ pietatis officium, sanctas has quidem, neque illis omittendas; sed tantillo penso defuncti, creduat se nihil cælitibus debere, opesque suarum insularum bono iure sibi emptas. Laruæ illæ, & vecordium furor! quod munus assiduo labo-

labore ægrè perficias, id credere leui & perfunctoriâ opera ritè absolui. Quòd si suas delicias hac saluberrimâ cogitatione distinguerent, se in speculâ positos dicique pastores. si quæ ouium suâ ignauiâ in prædam concesserint, in extremam sui perniciem hoc futurum, fortasse interdum deuouerent illam ipsam quâ exultant ocii lasciuiæque licentiam.

Sed non omnes paribus deliciis, & ignaviâ marcent. Nonnulli de voluptatum sumptu detrahunt, quod in litteratos collocent. ipsi quoque litteras breui impetu, tædiumque non ferenti, vel in speciem saltem colunt. Alii ad eruditionem perueniunt, felici mentis impetu euincente ignauiam. Sed & ipsi in nullam rem magis eruditione vtuntur, quàm asserendis illius qua potiuntur dignitatis prærogatiuis. In infinitam sui libertatem argumenta inueniunt, facitque dissimulata cupiditas eloquentes. En modo dum videntur vnum cælum intueri, vnius cæli causam agere, tunc etiam à terrâ vix recedunt.

Qui verò hæc mala eluctati, in dignam suo fastigio mentem consurgunt & publico splendore, ad commodum populi, decusque Sacrorum, vti amant (& verò nunquam eiusmodi desunt) illi nec sui ordinis libertatem sustinent violare, nec extorquere alienam; quantum possint, quantumque debeant, solicitâ contemplatione coniungunt. Et hi demum sunt ad priscæ sanctitatis imaginem facti, iisdem curis, viuendique ratione, quæ priscis temporibus opes meruit quibus hodie perfruuntur. Absit omnis inuidia, hi de-

M 5 mum

mum sunt antiquitatis beneficiis, & nostrâ veneratione dignissimi.

Populus Antistitum voce, vt est eorum exiguus numerus, non satis semper potest de cælestibus erudiri. Hinc doctorum hominum ingens turba, & vbique diuinarum scientiarum candidati; quorum aliqui verè, ac cum sapientiâ ei quam profitentur scientiæ insistunt. Cæteros verius dixeris pro factionibus suis, quàm veritate depugnare; adeò torrentis animi æstu rapti omnis generis patrocinium probant, quo Religionis sanctitatem possint populo commendare, amantque pietatem etiam impiâ ratione prouehere. Suas igitur sententias asserturi, pulchrè, & cum laude decipere credunt, etiam si ementitis argumentis illi rei faciant fidem quam duxerint esse veram. De aduersariis porrò dicturi, vix syncere illorum sententiam produnt, sed deflexam in odium, & penè de sensu authoris exeuntem. Vesana autem repugnandi cupiditas eò æmulationem deducit, vt à quibus diffidere inciperint, in omnibus diuertant; & hoc solent in pietate numerare. Tum quasi nihil probè aut astruere ij homines possint aut carpere, qui semel errauerunt, nefas quoque existimant eiusmodi aduersariorum indicio proditos in se næuos agnoscere, & salubri mutatione eluere. Hæc itaque propugnando quæ non posse defendi satis constat, iniquissimo præiudicio onerant iustam in cæteris rebus litem.

Magni nexus inter omnis eruditionis partes sunt; & affectus qui diuinarũ rerũ peritos exercent, sæpè cadunt in cæteras Musarum disciplinas; maximè illa con-

consuetudo litterarias lites, ac penè odia, agitandi, Iurisconsultorum quidem rixæ etiam ad inhumanitatem verborum descenderunt, nostro sibi seculo scuticam flagellumque minantium. Abiit in sectas Medicina, magis etiam peruicaces, quòd in illis non in gloriam tantùm fama, sed & in opes quæratur; & vix vnquam ludicrum aut ad solam voluptatem in eâ arte certamen sit, ægris quocunque isti malè senserint immeritâ calamitate luentibus. Cæterùm omnium litteratorum genus in duas ritè classes distinxeris, quarum illa sit hominum multâ quidem eruditione felicium, sed qui præterea ciuilibus disciplinis imbuti, incuriosam scholasticorum morum vilitatem effugerint: Alia verò illorum qui animum vnis litteris impenderunt, diutius inter extinctæ vetustatis rudera quàm cum suo seculo viuentes, vt plurimùm foris inepti, & domesticis sordibus viles. Neque enim aliam elegantiam aut nouerunt, aut curant, quàm illam solitariam, quâ à Musis ad contemplationem acceptâ frui quàm vti magis possunt. Et hos tamen maximâ vtilitate colueris, si scias ab hac cruda informique arenâ exprimere aurum, & nitere illo ipso ornamento, quod in iis velut multo puluere obrutum lucem amisit.

FINIS.

